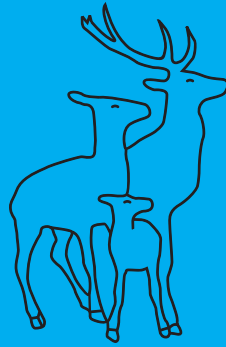

Birleşmiş Milletler
Çocuk Hakları Komitesi'nin
Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin
Genel Yorumları
2001 – 2006

**INTERNATIONAL
CHILDREN'S CENTER**

**Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin
Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin
Genel Yorumları
2001 – 2006**

ICC

Nisan 2006, Ankara

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iv
Eğitimin Amaçları (Genel Yorum I - 2001)	1-1 – 1-7
Bağımsız Ulusal İnsan Hakları Kuruluşlarının Çocuk Haklarının Yaygınlaştırılmasındaki ve orunmasındaki Rolü (Genel Yorum II - 2002)	2-1 – 2-7
HIV/AIDS ve Çocuk Hakları (Genel Yorum III - 2003)	3-1 – 3-12
Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi (Genel Yorum IV - 2003)	4-1 – 4-10
Çocuk Hakları Sözleşmesi Genel Uygulama Önlemleri (Genel Yorum V - 2003)	5-1 – 5-18
Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar Genel Yorum VI - 2005)	6-1 – 6-24
Çocuk Haklarının Erken Çocukluk Döneminde Yaşama Geçirilmesi (Genel Yorum VII - 2005)	7-1 – 7-18

KISALTMALAR

AIDS	: Acquired Immunodeficiency Syndrome
BM	: Birleşmiş Milletler
CAT	: BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi
CEDAW	: BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi
CRC	: BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (Çocuk Hakları Sözleşmesi)
CYBH	: Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar
GC	: Genel Yorum
HDK	: Hükümet Dışı Kuruluş
HIV	: Human immunodeficiency virus
ICC	: Uluslararası Çocuk Merkezi (International Children's Center)
ICCPR	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
IESCR	: Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi
OPSA	: Çocuk Asker İhtiyari Protokolü
OPSC	: Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu, Çocuk Pornografisi İhtiyari Protokolü
PRSP	: Yoksulluğu Azaltma Strateji Metinleri
SWAP	: Sektörel Kalkınma Yaklaşımları
UİHK	: Ulusal İnsan Hakları Kurumları
UNAIDS	: BM HIV/AIDS Ortak Programı
UNESCO	: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
BMMYK (UNHCR)	: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	: BM Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

Ö N S Ö Z

Çocukluk döneminin tanımını yapan, çocuğun her durum ve koşulda Yüksek Yararı'nı öngören, çocuk haklarının gözetilmesinde asgari standardı tespit eden; çocukların kendileriyle ilgili kararlarda görüş bildirmelerini ve görüşlerinin saygı görüp dikkate alınmasını belirten Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanmasından bu yana 17 yıl geçmiştir.

Başlangıcı 20. yüzyıla dayanan, çocuk haklarının uluslararası ortamda korunup gözetilmesini belirleyen uluslararası insan hakları belgeleri ile girmiş olduğumuz yeni Binyıl'da çocuklarımızı korumağa çalışıyoruz. Böylelikle uluslararası topluluğun ortak değerlerinin birleştirdiği, erkek, kadın ve çocuk bütün insanlar için barış ve insana yakışır standartların varolduğu bir dünyanın gerçekleşmesini umut ediyoruz.

Bir Devlet, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onayladığında, uluslararası hukuk çerçevesinde, bunu uygulama yükümlülüğü altına girmiş olmaktadır. Uygulama, taraf Devletlerin, Sözleşme'de çocuklara tanınan bütün hakların kendi egemenlik alanlarında yaşama geçirilmesini sağlayacak önlemleri aldıkları süreçtir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 4. Madde'si taraf Devletlerden, Sözleşme'de yer alan hakların yaşama geçirilmesi için gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri almalarını talep etmektedir. Sözleşme'ye göre uygulamada esas yükümlülük Devlet'e ait olmakla beraber, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde, toplumun tüm kesimlerinin ve çocukların katılımının sağlanması da gereklidir. Burada, iç hukukun tamamının, Sözleşme ile tam uyum halinde olmasının sağlanması, Sözleşme'de yer alan ilkelerin ve hükümlerin doğrudan doğruya ve gerektiği gibi uygulanması önemlidir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi yukarıda söz edilenlere ek olarak, etkili bir uygulama için gerekli önlemleri belirlemiştir. Bunların arasında hükümette, parlamentoda, yargıda ve her kademedede özel yapılanmanın ve izleme sistemlerinin oluşturulması ve ilgili eğitim ve diğer etkinlikler de yer almaktadır.

Çocuk Hakları Komitesi, taraf Devletlerin Sözleşme uyarınca ilettikleri raporları periyodik olarak incelerken, 'Genel Uygulama Önlemleri' adını verdiği başlığa özel bir dikkat göstermektedir. Komite, incelemeleri sonucunda açıkladığı sonuç gözlemlerinde genel önlemlere ilişkin somut tavsiyelerde bulunmaktadır. Çocuk Hakları Komitesi'nin ilgili taraf Devletlerden beklediği, bir sonraki periyodik raporunda, bu tavsiyelerle ilgili hangi somut girişimlerde bulunduğu belirtilmesidir. Sözleşme'nin 45. Maddesi'nin (d) bendinde 'Komite, bu Sözleşme'nin 44. ve 45. maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa, taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurul'un dikkatine sunulur.' ifadesi yer almaktadır.

Dolayısıyla Genel Yorumlar'ın Sözleşme'nin maddelerinin anlaşılması ve izlenmesi açısından ne denli önemli olduğu da görülmektedir.

Genel Yorumlar çocuk haklarının yorumlanması, uygulanması ve çocukların korunması ile ilgili standart çerçeve oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bunu gerçekleştirirken Devletlerle ve onların gözlemci kuruluşlarıyla da mevcut standartların geliştirilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ülkelerdeki kanun yapımcıları ve tüm uygulayıcılar için bir kılavuz niteliğindedir.

Uluslararası Çocuk Merkezi (International Children's Center, ICC), kullanıcıları için çok önemli birer rehber olduğunu düşündüğü Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Çocuk Komitesi'nin yayınladığı 'General Comments' dokümanlarının Türkçe versiyonunu sizlerle paylaşmaktan onur duymaktadır. Ayrıca bu yayınların ilk dağıtımının 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası etkinlikleri içinde düzenlediğimiz ve B.M. Çocuk Komisyonu üyesi Sayın Nevana Vuckovic Sahovic'in de katılacağı "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulanmasının İzlenmesi Sempozyumu"nda yapılacağından da mutluluk duymaktadır.

Tüm dünya çocuklarının, hakları olan, refah ve mutluluk içinde yaşayabilecekleri bir ortama kavuşmaları umuduyla.

Prof. Dr. Münevver Bertan
Genel Müdür

Gülgün Müftü
Çocuk Hakları Proje Yürütücüsü

Eğitimin Amaçları

GENEL YORUM

1

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 1

Eğitimin Amaçları

Madde 29 (1)

2001

Çocuk Hakları Sözleşmesi. Madde 29 (1)

"1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

"(a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

"(b) insan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Şartı'nda benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

"(c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

"(d) Çocuğun anlayış, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

"(e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi."

Ek

GENEL YORUM 1 (2001): EĞİTİMİN AMAÇLARI

Madde 29 (1)'in önemi

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 29 paragraf 1, çok önemli uzantılara sahiptir. Burada yer alan ve bütün taraf Devletlerin üzerinde anlaşmış oldukları eğitimin amaçları, Sözleşme'nin temel değerini yaygınlaştıracak, destekleyecek ve koruyacak içeriktedir: her çocukta doğuştan gelen insanlık onuru ve her çocuğun eşit ve geri alınması mümkün olmayan hakları. Madde 29 (1)'in beş alt paragrafında sıralanan bu amaçların hepsi çocuğun insanlık onurunun ve haklarının tanınmasıyla doğrudan ilişkilidir ve gene hepsi çocuğun özel gelişme gereksinimleri ile gelişim halindeki yeteneklerinin çeşitliliğini dikkate almaktadır. Bu amaçlar: insan haklarına yönelik saygının (29 (1) (b)) gelişmesi dahil çocuğun potansiyelinin tam olarak ve bütünlüklü gelişimi (29 (1) (a)), kimlik ve bağlılık duygusunun gelişmesi (29 (1) (c)), çocuğun sosyalleşmesi ve başkalarıyla etkileşimi (29 (1) (d)) ve çevreyle etkileşimidir (29 (1) (e)).

2. Madde 29 (1) Madde 28’de tanınan çocuğun eğitim hakkına çocuğun haklarını ve doğuştan gelen saygınlığını yansıtan nitel bir boyut daha katmanın ötesinde; aynı zamanda eğitimin çocuk merkezli, çocuk dostu ve güçlendirici olması gerektiğinde ısrar etmekte, eğitim süreçlerinin burada belirtilen ilkelere uyumlu olması zorunluluğuna işaret etmektedir.¹ (1) Her çocuğun hakkı olan eğitim, çocuğa yaşam becerileri kazandıracak, çocuğun insan haklarının hepsinden tam olarak yararlanma kapasitesini güçlendirecek ve uygun insan hakları değerlerini içeren bir kültürü yaygınlaştıracak bir eğitim olmalıdır. Amaç, becerilerini, öğrenme ve diğer alanlardaki kapasitelerini, insan olarak saygınlığını, öz saygısını ve kendine güvenini geliştirerek çocuğun güçlendirilmesidir. Bu bağlamda “eğitim”, örgün okul eğitiminin çok ötesine geçerek, çocuklara tek tek veya toplu olarak kişiliklerini, yeteneklerini ve becerilerini geliştirme, toplum içinde eksiksiz ve doyurucu bir yaşam sürdürme imkanlarını yaşam deneyimlerini ve öğrenme süreçlerini kapsamaktadır.

3. Çocuğun eğitim hakkı salt bir erişim (Madde 28) değil aynı zamanda bir içerik meselesidir. İçeriği Madde 29 (1)’de yer alan değerlere kök salmış bir eğitim, her çocuk için, küreselleşmenin, yeni teknolojilerin ve ilgili olguların gündeme getirdiği köklü bir değişim döneminde ortaya çıkacak durumlara yaşam süresince dengeli ve insan haklarından yana tepkiler verebilme açısından vazgeçilmez bir araçtır. Ortaya çıkabilecek durumlar arasında, başkalarının yanı sıra, yerel ile küresel, kişi ile topluluk, gelenek ile modernlik, kısa ve uzun dönemli mülahazalar, rekabet ve fırsat eşitliği, bilgi alanının gelişmesi ile bunu içselleştirme kapasitesi ve manevi olan ile maddi olan arasındaki olası gerilimler yer almaktadır.² Ne var ki, eğitimle ilgili olarak geliştirilen ulusal ve uluslararası programlara ve politikalara bakıldığında, madde 29 (1)’de yer alan öğelerin büyük ölçüde gözden kaçırıldığını veya daha sonra bunlara kozmetik amaçlarla yer verilmiş olduğunu görüyoruz.

4. Madde 29 (1), taraf Devletlerin, eğitimin geniş bir alana yayılan değerlere yönlendirilmesi gerektiğinde anlaşmaya vardıklarını belirtmektedir. Bu anlaşma, dünyanın birçok yerinde kurulu bulunan din, ulus ve kültür sınırlarını aşmaktadır. İlk bakışta, madde 29 (1)’de dile getirilen çeşitli değerlerin bir bölümünün belirli durumlarda birbiriyle çelişeceği izlenimi edinilebilir. Dolayısıyla, paragraf 1 (d)’de atıfta bulunulduğu şekilde bütün haklar arasındaki anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu geliştirmeye yönelik çabalar, paragraf 1 (c) uyarınca çocuğun kendi kültürel kimliğine, diline ve değerlerine; yaşadığı veya gelmiş olduğu ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara yönelik saygısının geliştirilmesini hedef alan politikalarla otomatikman uyuşmayabilir. Ancak aslında, bu hükmün önemi, bir yanıyla, tam da eğitime yönelik dengeli bir yaklaşım öngörmesinde ve farklı değerleri diyalog ve farklılıklara saygı ortamı içinde uzlaştırma vurgusunda yatar. Dahası, çocukların, bir grup halkı diğerinden tarihsel olarak ayırmış farklılıklar üzerinden köprüler oluşturabilme gibi özgün bir kapasiteleri de vardır.

Madde 29 (1)’in işlevleri

5. Madde 29 (1), eğitimin gerçekleştirilmesi gereken hedeflerin bir envanteri veya listesi olmanın çok ötesinde anlam taşımaktadır. Sözleşme’nin genel bağlamı içinde bu madde, başka şeylerin yanı sıra, aşağıdaki boyutlara açıklık kazandırmaktadır.

6. Birincisi, bu madde Sözleşme’nin hükümleri arasındaki vazgeçilmez ilişkiyi ve bütünlüğü vurgulamaktadır. Madde, başka maddelerden sonuçlar çıkarmakta, bu maddeleri pekiştirmekte,

¹ Komite, bu konuda, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin eğitim hakkı ile ilgili 13 sayılı Genel Yorum’unu (1999) dikkate almaktadır. Bu Genel Yorum, başka hususların yanı sıra, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 13 (1) maddesinde yer alan eğitim haklarıyla ilgilidir. Komite, ayrıca, Sözleşme’nin 44’üncü Maddesinin 1 (b) paragrafına göre taraf Devletlerin sunmak durumunda oldukları periyodik raporların biçimine ve içeriğine ilişkin genel yönlendirici ilkelere de dikkat çekmek ister (CRC/C/58), paragraflar; 112-116.

² Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Öğrenme: İçteki Hazine, 21. Yüzyıl için Eğitim Uluslararası Komisyonu’nun Raporu, 1996, ss. 16-18.

bütünlemede ve tamamlamaktadır; dolayısıyla, söz konusu maddenin diğer maddelerden yalıtık biçimde kavranması mümkün değildir. Bu çerçevede, Sözleşme'nin genel ilkelerine – ayırım gözetmeme (madde 2), çocuğun yüksek yararı (madde 3); yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6) ve görüşlerini ifade etme ve bu görüşlerin dikkate alınmasını sağlama hakkı (madde 12) – ek olarak başka birçok hükümden daha söz edebiliriz. Örneğin, ana babaların hakları ve sorumlulukları (maddeler 5 ve 18), ifade özgürlüğü (madde 13), düşünce özgürlüğü (madde 14), bilgilenme hakkı (madde 17), özürli çocukların hakları (madde 23), sağlık amaçlı eğitim hakkı (madde 24), eğitim hakkı (madde 28) ve azınlık gruplara mensup çocukların dilsel ve kültürel hakları gibi (madde 30).

7. Çocukların hakları, bağlamdan yoksun, ayrılmış veya yalıtık değerler olmayıp, kısmen madde 29 (1)'de ve Sözleşme'nin girişinde betimlenen daha kapsamlı etik çerçeve içinde yer alırlar. Sözleşme'ye yönelik olarak dile getirilen birçok eleştirinin yanıtını bu hükümden bulmak mümkündür. Dolayısıyla, örneğin bu madde ana babaya yönelik saygının; hakların daha genel etik, ahlaki, manevi kültürel veya toplumsal çerçeve içinde görülmesi gerekliliğinin ve çocuk haklarının pek çoğunun dışarıdan dayatılmanın çok dışında, yerel toplulukların değerleriyle iç içe olduğu gerçeğinin önemini vurgulamaktadır.

8. İkincisi, madde, eğitim hakkının yaygınlaştırılacağı sürece önem vermektedir. Bu bakımdan, eğitim sürecine içselleştirilecek değerlerle diğer haklardan yararlanılması için sergilenen çabalar zarar görmemeli, tersine pekiştirilmelidir. Burada kastedilen yalnızca müfredatın içeriği değil aynı zamanda eğitim süreçleri, pedagojik yöntemler ve evde olsun, okulda olsun veya başka bir yerde olsun eğitimin gerçekleştiği ortamdır. Çocuklar, salt okul kapılarından bir kez içeri girdiler diye insan haklarını yitirmiş olmazlar. Dolayısıyla, eğitimin çocuğun onuruna saygı gösterecek, madde 12 (1) uyarınca çocuğun görüşlerini serbestçe dile getirmesine imkan verecek ve okul yaşamına katılmasını sağlayacak biçimde verilmesi gerekir. Eğitimde gözetilecek bir başka husus da disipline getirilen ve madde 28 (2)'de belirtilen katı sınırlara uyulması ve okulların şiddetten arındırılmasıdır. Komite'nin sonuç gözlemlerinde defalarca belirttiği gibi, fiziksel ceza uygulanması ne çocuğun onuruna ne de disipline getirilen katı sınırlara saygılı bir davranıştır. Madde 29 (1)'de yer alan değerlere uygun davranılması, çok açık biçimde, okulların kavramın tam anlamıyla çocuk dostu olmasını ve çocuğun onuru ile her bakımdan uyum taşımasını gerektirmektedir. Çocukların okul yaşamına katılmaları, okul toplulukları ve öğrenci konseyleri oluşturulması, yaşıt eğitimi ve danışmanlığı ve çocukların okullarındaki disiplin kovuşturmalarına katılmaları, öğrenme ve haklardan yararlanma süreçlerinin birer parçası haline getirilmelidir.

9. Üçüncüsü, madde 28 taraf Devletlerin eğitim sistemlerinin oluşturulması ve bu sistemlere erişim sağlanması alanındaki yükümlülüklerine odaklanırken, madde 29 (1) de belirli bir kalitedeki eğitime kişisel ve öznel erişim hakkını vurgulamaktadır. Sözleşme'de çocuğun yüksek yararı gözetilerek hareket edilmesinin öneminin vurgulanmasıyla tutarlılık taşıyan bu madde, çocuk merkezli eğitim mesajını vermektedir. Buna göre, eğitimin ana hedefi, birey olarak çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin ve becerilerinin geliştirilmesidir; bu arada her çocuğun kendine özgü özelliklere, ilgi alanlarına, becerilerine ve öğrenme gereksinimlerine sahip olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.³ Dolayısıyla, müfredatın çocuğun sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik koşullarıyla, halihazırdaki ve gelecekteki gereksinimleriyle doğrudan ilgili olması; çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini tam olarak dikkate alması gerekmektedir. Öğretim yöntemleri de, farklı konulardaki çocukların farklı gereksinimlerine göre biçimlendirilmelidir. Eğitim, ayrıca, temel yaşam becerilerinin her çocuk tarafından öğrenilmesini ve hiçbir çocuğun yaşamında karşılaşılabileceği durumlarla baş edebileceği donanımı kazanmadan okuldan ayrılmamasını hedeflemelidir. Temel becerilerden kastedilen salt sayısal ve sözel becerilerin ötesine geçen yaşam

³ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Özel Gereksinimler Eğitimi ile İlgili Salamanca Açıklaması ve Eylem Çerçevesi, 1994, s. viii.

becerileridir. Bu tür beceriler arasında dengeli karar verebilme ve uyuşmazlıkları şiddete başvurmaksızın çözebilme becerilerinin yanı sıra, çocuklara yaşamlarında kendi tercihleri doğrultusunda yol alma imkanları sağlayan sağlıklı yaşam tarzları, olumlu sosyal ilişkiler ve sorumluluk anlayışı, eleştirel düşünme, yaratıcı yetenekler ve diğerleri yer almaktadır.

10. İster açık ister üstü kapalı olsun, Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtilenlerin herhangi birine dayalı ayrımcılık, çocuğun insanlık onuruna aykırı düştüğü gibi, çocuğun eğitim fırsatlarından yararlanma kapasitesini zedeleyici, hatta yok edici bir durumdur. Çocuğun eğitim fırsatlarına erişiminin önlenmesi en başta Sözleşme'nin 28. maddesi ile ilgili bir konu olmasına karşın, madde 29 (1)'de belirtilen ilkelere uyulmaması da birçok yönden benzer sonuçlara yol açabilir. Aşırı bir örnek verecek olursak, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, sözgelimi toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerine uygun olmayan bir müfredatla, mevcut eğitim fırsatlarından kız çocukların sağlayabileceği yararları sınırlandıran düzenlemelerle ve kız çocukların katılımını caydırıcı nitelikteki güvensiz ve dostane olmayan ortamlarla da pekiştirilebilir. Ayrıca, özürlü çocuklara yönelik ayrımcılık da pek çok örgün eğitim sisteminde, bu arada ev dahil olmak üzere örgün olmayan eğitim ortamlarında yaygın durumdadır.⁴ HIV/AIDS'li çocuklara her iki ortamda da ağır biçimde ayrımcılık uygulanmaktadır.⁵ Bu tür bütün ayrımcı uygulamalar, eğitimin çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve fiziksel becerilerinin mümkün olan en üst düzeyde geliştirilmesine yönelik olmasını öngören 29 (1) (a) maddesinde yer alan gerekliliklerle açık çelişki halindedir.

11. Komite, ayrıca, madde 29 (1) ile ırkçılık, ırksal ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve bunlarla ilgili hoşgörüsüzlüklere karşı mücadele arasındaki bağlantılara açıklık getirme arzusundadır. ırkçılık ve ilgili olgular, cehaletin; ırksal, etnik, dinsel, kültürel, dilsel ve diğer farklılıklara ilişkin temelsiz korkuların hüküm sürdüğü, insanlara çarpıtılmış bir takım değerlerin öğretildiği ve bu değerlerin yaygınlaştırıldığı yerlerde yeşerir. Bütün bu olumsuzluklara karşı güvenilir ve kalıcı panzehir ise, madde 29 (1)'de belirtilen değerlerin kavranmasını ve bu değerlerin gözetilmesini sağlayacak türde bir eğitimidir. Söz konusu değerler arasında farklılıklara saygı gösterilmesi, ayrımcılık ve önyargıların her yönüne karşı çıkılması yer alır. Dolayısıyla, ırkçılık ve ilgili olgulara karşı yürütülecek bütün kampanyalarda eğitime yüksek öncelik tanınmalıdır. Bu çerçevede önemle vurgulanması gereken bir başka nokta da tarihsel oluşumu ve seyri içinde ırkçılığın öğretilmesinin, özellikle de ırkçılığın belirli topluluklarda kendini ortaya koyduğu veya koymuş olduğu biçimlerin sergilenmesinin gerekliliğidir. ırkçı davranış, yalnızca "ötekiler" tarafından benimsenen bir davranıştan ibaret değildir. Dolayısıyla, insan ve çocuk hakları, ayırım gözetmeme gibi konularda eğitim verilirken çocuğun kendi topluluğu üzerine odaklanması önemlidir. Bu içerikteki bir öğretim, ırkçılığın, etnik ayrımcılığın, yabancı düşmanlığının ve ilgili hoşgörüsüzlüklerin önlenmesine ve ortadan kaldırılmasına önemli katkılarda bulunabilir.

12. Dördüncüsü, madde 29 (1) eğitime bütünsel bir yaklaşımda ısrar etmektedir. Bu yaklaşım, sunulan eğitim fırsatlarının, eğitimin fiziksel, zihinsel, manevi ve duygusal açıdan geliştirici yönleri; zihinsel, sosyal ve pratik boyutları ile çocukluk ve yaşam boyu kalıcı yönler arasında uygun bir denge kurulmasını öngörmektedir. Eğitimin en genel anlamdaki hedefi, çocuğun özgür bir topluma tam olarak ve sorumluluk duygusuyla katılma yeteneklerini ve fırsatlarını azamiye çıkarmaktır. Burada vurgulanması gereken husus, en başta bilgi biriktirilmesine, rekabetin teşvikine ve çocuklar üzerine aşırı yük bindirilmesine odaklanan türde bir öğretimin, çocuğun kendi becerilerini ve yeteneklerini tam olarak ve uyumlu biçimde geliştirmesine ciddi biçimde engel olabileceğidir. Eğitim, çocuk dostu, esinlendirici ve motive edici özellikler taşımalıdır. Okullarda insancıl ortamlar oluşturulmalı ve çocukların oluşum halindeki kapasitelerine uygun biçimde gelişmelerine olanak tanınmalıdır.

⁴ Bakınız, özürlü kişilerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 5 (1994).

⁵ Bakınız Çocuk Hakları Komitesi'nin HIV/AIDS'li bir dünyada yaşayan çocuklar başlığı altında 1998 yılında yaptığı Genel Tartışma Günleri'de belirlenen tavsiyeler (A/55/41, para. 1536).

13. Beşincisi, bu madde, eğitimin, Sözleşme’de yer alan bir dizi özel etik değeri yaygınlaştıracak ve pekiştirecek biçimde tasarlanması ve verilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, bütünsel olarak biçimde, barış, hoşgörü ve doğal çevreye saygı gibi değerlerin yerleştirilmesi öngörülmektedir. Bu, multi-disipliner bir yaklaşımı gerektirebilecektir. Madde 29 (1)’de belirtilen değerlerin yaygınlaştırılması ve pekiştirilmesi, salt başka yerlerdeki sorunlar nedeniyle değil, çocuğun kendi topluluğundaki sorunlar üzerinde odaklanması açısından da gereklidir. Bu bakımdan eğitimin aile içinde gerçekleşmesi gerekir; ama okulların ve toplulukların da bu alanda üstlenmeleri gereken roller vardır. Örneğin, doğal çevreye yönelik saygının geliştirilmesi açısından, eğitimin, çevre ve sürdürülebilir kalkınmayla ilgili konuları sosyoekonomik, sosyokültürel ve demografik konulara bağlaması gerekir. Benzer biçimde, çocuk doğal çevreye saygılı olmayı evinde, okulunda ve topluluğunda öğrenmelidir. Bu alandaki eğitim hem ülkedeki hem de uluslararası sorunları ele almalı, çocukları yerel, bölgesel veya küresel ölçekteki çevre projelerine aktif biçimde katmalıdır.

14. Altıncısı, uygun eğitim fırsatlarının, diğer bütün insan haklarının yerleşmesi ve her birinin bölünmezliğinin kavranması açısından taşıdığı yaşamsal önemdeki rolü yansıtmaktadır. Bir çocuğun özgür bir topluma tam olarak ve sorumluluk bilinciyle katılma kapasitesi, yalnızca eğitimin doğrudan engellenmesiyle değil aynı zamanda bu maddede tanınan değerlere ilişkin anlayışın yaygınlaşmamasıyla da zedelenebilir veya yok edilebilir.

İnsan hakları eğitimi

15. Madde 29 (1) ayrıca, 1993 yılında Viyana’da toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı tarafından çağrısı yapılan ve uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen çeşitli insan hakları eğitimi programlarının temel zemini olarak da değerlendirilebilir. Ne var ki, bu tür etkinlikler çerçevesinde çocuk haklarına her zaman gerektiği biçimde yer tanınmamıştır. İnsan hakları eğitiminin insan hakları anlaşmalarının içeriği konusunda bilgi sağlaması gerekir. Ancak, çocukların da, evde olsun, okulda olsun, topluluk içinde olsun insan hakları standartlarının uygulamada yaşama geçirildiğini görerek bu hakları öğrenmeleri gerekir. İnsan hakları eğitimi, kapsamlı ve yaşam boyu devam edecek bir süreç olmalı, bu süreç insan haklarıyla ilgili değerlerin çocukların gündelik yaşantılarına ve deneyimlerine yansımalarıyla başlamalıdır.⁶

16. Madde 29 (1)’de yer alan değerler barışın var olduğu bölgelerdeki çocuklar için de önemli olmakla birlikte, çatışma veya olağanüstü durumların hüküm sürdüğü bölgelerde yaşayan çocuklar için ayrı bir önem taşır. Dakar Eylem Çerçevesi’nde de değinildiği gibi, eğitim sisteminin silahlı çatışmaların, doğal felaketlerin ve istikrarsızlığın dalgasını taşıdığı yerlerde eğitim programları karşılıklı anlayışı, hoşgörüyü ve barışı yerleştirecek, şiddet ve çatışmaları önleyecek biçimde yürütülmelidir.⁷ Uluslararası insan hakları hukukuna ilişkin eğitim de, Madde 29 (1)’in yaşama geçirilmesi açısından verilen uğraşların önemli, ancak çoğu kez ihmal edilen bir boyutunu oluşturur.

Uygulama, izleme ve değerlendirme

17. Bu maddede yansıma bulan amaçlar ve değerler hayli genel terimlerle ifade edilmiştir ve bunların uzantıları da potansiyel olarak hayli geniş bir alanı kapsamaktadır. Görüldüğü kadarıyla bu durum kimi taraf Devletleri, ilgili ilkelerin yasal düzenlemelerde veya idari yönergelerde yer almasının gereksiz, hatta uygunsuz olacağı varsayımına yönelmiştir. Bu varsayım temelden

⁶ Bakınız, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onyılı’nı ilan eden 23 Aralık 1994 tarih ve 49/184 sayılı Genel Kurul kararı.

⁷ Herkes için Eğitim: Toplu Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi, 26-28 Nisan 2000 tarihlerinde Dakar’da yapılan Dünya Eğitim Forumu’nda benimsenen Bildirge.

yoksundur. Ulusal yasalar veya politikalarda resmi anlamda benimsenmedikleri sürece, bu ilkelerin eğitim politikalarının yönlendirilmesinde gerçek anlamda kullanılması uzak bir olasılıktır. Bunu dikkate alan Komite, taraf Devletlere, söz konusu ilkeleri her kademedeki eğitim programlarına ve yasal düzenlemelerine içselleştirmek üzere gerekli adımları atma çağrısında bulunur.

18. Madde 29 (1)'in etkili biçimde yerleşik kılınması, mevcut müfredatın temelden gözden geçirilerek eğitimin çeşitli amaçlarını içerecek biçimde düzenlenmesini; ders kitapları ile diğer öğretim materyallerinin ve teknolojilerinin, bu arada okul politikalarının sistematik biçimde yeniden ele alınmasını gerektirir. Bu maddede yer alan amaçların ve değerlerin, daha derinlere inen değişiklikler özendirilmeksizin salt halihazırdaki sistemin üzerine eklenmesi açık biçimde yetersiz kalacaktır. Sözü edilen değerleri aktarmaları, yaygınlaştırmaları, öğretmeleri ve mümkün olduğunca örneklendirmeleri beklenen kişilerin kendileri bunların önemi konusunda ikna olmadıkları sürece, bu değerler daha geniş kapsamlı müfredata içselleştirilemez ve bununla tutarlı bir yapıya kavuşturulamaz. Dolayısıyla, madde 29 (1)'de yer alan ilkelerin benimsenmesini sağlayacak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları, öğretmenler, eğitim yöneticileri ve çocuk eğitiminde yer alan diğer kesimler açısından büyük önem taşır. Önemli olan bir başka husus da, okullarda kullanılan öğretim yöntemlerinin, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ve madde 29 (1)'de belirtilen eğitimin amaçlarının ruhunu ve öngördüğü eğitim felsefesini yansıtacak nitelikte olmasıdır.

19. Buna ilaveten, okul ortamı da, madde 29 (1) (b) ve (d) paragraflarında yer verilen özgürlük ve anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği; bütün halklar, etnik, ulusal ve dinsel gruplar ve kişilerle yerli halklar arasında dostluk ruhunu yansıtacak nitelikte olmalıdır. Kavgacılığa, diğer şiddet içeren ve dışlayıcı uygulamalara izin veren bir okul, madde 29 (1)'deki gereklilikleri karşılayacak bir okul olamaz. “İnsan hakları eğitimi” terimi, çoğu kez, ilgili bağlantılarını aşırı basitleştiren bir biçimde kullanılmaktadır. Resmi anlamda insan hakları eğitimine ek olarak gereken, yalnızca okullarda ve üniversitelerde değil, daha geniş anlamda topluluklar içinde de insan haklarına uygun değerlerin ve politikaların yaygınlaştırılmasıdır.

20. Genel olarak bakıldığında, taraf Devletlerin Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmek üzere başlatmaları gereken çeşitli girişimler, Sözleşme'nin kendisi madde 42 uyarınca yaygınlaştırılmadıkça sağlam bir zemine oturmayacaktır. Sözleşme'nin geniş bir kesime yaygınlaştırılması aynı zamanda çocukların da kendi haklarını gündelik yaşamları sırasında savunma ve geliştirme rollerini kolaylaştıracaktır. Sözleşme'nin daha geniş biçimde yaygınlaştırılması açısından taraf Devletler, bu hedefe ulaşmak için aldıkları önlemleri de bildirmeliler ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Sözleşme'nin çeşitli dillerdeki versiyonlarını içeren bir veritabanı geliştirmelidir.

21. Genel anlamda medyanın da gerek madde 29 (1)'de yansıma bulan değerlerin ve hedeflerin yaygınlaştırılmasında gerekse kendi etkinliklerinin bu hedeflere yönelik başka çabalara zarar vermemesini sağlamada merkezi bir role sahiptir. Hükümetler, madde 17 (a) uyarınca, “kitle iletişim araçlarını çocuklar için sosyal ve kültürel açılarından yararlı materyaller yaymaya özendirme” yükümlülüğünü üstlenmişlerdir.⁸

22. Komite taraf Devletlere, dinamik bir süreç olarak eğitime daha fazla dikkat etmeleri ve madde 29 (1) çerçevesindeki değişiklikleri zaman çizgisinde ölçme açısından yöntemler geliştirmeleri çağrısında bulunur. Her çocuğun kaliteli eğitim alma hakkı vardır ve bu hak da öğrenme ortamlarının, öğretim ve öğrenim süreçlerinin ve materyallerinin ve nihayet öğrenim çıktılarının kalitesine odaklanmayı gerektirir. Komite, halen okulda olsunlar olmasınlar çocuklar,

⁸ Komite, bu konuda, çocuklar ve medya ile ilgili olarak 1996 yılında yaptığı Genel Tartışma Günleri'nde ortaya çıkan tavsiyeleri hatırlatmaktadır (bakınız, A/53/41 para. 1396).

öğretmenler, gençlik önderler, eğitim alanındaki yöneticiler ve denetçiler dahil olmak üzere süreçte yer alan bütün aktörlerin görüşlerini temel alarak sağlanan ilerlemenin değerlendirilmesi için fırsatlar sunabilecek araştırmaların önemine dikkat çeker. Komite, bu bakımdan, çocukların, ana babaların ve öğretmenlerin eğitimle ilgili kararlara girdi sağlayabilecekleri ülke ölçeğinde izlemenin önemini vurgulamak ister.

23. Komite taraf Devletlere, madde 29 (1)'de yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecini izlemek üzere kapsamlı ulusal eylem planları hazırlamaları çağrısında bulunur. Böyle bir planın çocuklara yönelik bir ulusal eylem planı veya ulusal insan hakları eğitim stratejisi gibi daha geniş bir çerçevede hazırlanması halinde Hükümetin, bu planın her koşulda madde 29 (1)'de yer alan bütün konuları ele almasını sağlaması ve bunu çocuk hakları perspektifinden yapması gerekir. Komite, Birleşmiş Milletlerin ve eğitim politikaları ve insan hakları eğitimi ile ilgilenen diğer uluslararası kuruluşların, madde 29 (1)'in uygulanmasını daha etkili kılacak şekilde daha ileri düzeyde eşgüdüm sağlamaları çağrısında bulunur.

24. Bu maddede yer alan değerlerin yaygınlaşmasına yönelik programların tasarımı ve uygulanması, Hükümetlerin insan hakları ihlallerinin ortaya çıktığı hemen hemen bütün durumlarda verecekleri standart tepkinin bir parçası haline getirilmelidir. Dolayısıyla, 18 yaşından küçüklere yönelik ırkçılık, ırksal ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve bunlarla ilgili hoşgörüsüzlük durumları ortaya çıktığında, bundan belirli bir Hükümetin genel olarak Sözleşme'de yer alan değerleri yeterince yaygınlaştıramadığı ve özellikle de madde 29 (1)'in gerektirdiklerini yeterince yapmadığı sonucunu çıkarmak mantıksız olmayacaktır. O halde, madde 29 (1) çerçevesinde uygun ek önlemlerin alınması gerekir. Bu önlemler arasında, Sözleşme'de yer alan hakların gerçekleşmesi açısından hangi eğitim tekniklerinin olumlu bir etki yaratabileceğinin araştırılması ve sonuçta uygun yöntemlerin benimsenmesi de yer almaktadır.

25. Taraf Devletler ayrıca, mevcut politikaların veya uygulamaların madde 29 (1)'e uygun olmadığı yönündeki şikayetlere yanıt verecek bir değerlendirme usulü geliştirmeyi de göz önüne almalıdırlar. Bu tür değerlendirme usulleri her durumda yeni hukuksal, idari veya eğitsel organlar oluşturulmasını zorunlu kılmayabilir. Komite, bu madde ile ilgili rapor veren taraf Devletlerden, ulusal veya yerel ölçekte mevcut olup Sözleşme'ye uygun olmadıkları iddia edilen mevcut yaklaşımların değerlendirilmesini sağlayacak gerçek imkanlardan da söz etmelerini talep etmektedir. Bu tür değerlendirmelerin nasıl başlatılabileceği ve rapor dönemi içinde bu türden kaç değerlendirme yapıldığı gibi konulardaki bilgiler de iletilmelidir.

26. Komite, taraf Devletlerin madde 29 (1) ile ilgili raporlarının incelenmesi sürecini daha iyi oturtmak amacıyla ve ayrıca raporların ilgili etmenlere ve güçlülere de yer vermesini öngören 44. madde uyarınca, her taraf Devletten, periyodik raporlarında kendi egemenlik alanları içinde bu hükümde yer alan değerlerin yaygınlaştırılması açısından daha kararlı çabalar gerektiren en önemli öncelikler olarak nelerin görüldüğünü ayrıntılı olarak belirtmesini ve belirlenen sorunların ele alınması için gelecek 5 yıl içinde gerçekleştirilecek etkinlikler programını özetlemesini talep eder.

27. Komite, Birleşmiş Milletler organları ve kuruluşlarıyla rolleri Sözleşme'nin 45. maddesinde belirtilen diğer yetkili mercileri, Komite'nin madde 29 (1) ile ilişkili çalışmalarına daha aktif ve sistematik katkıda bulunmaya davet eder.

28. Madde 29 (1)'e uygunluk amacıyla hazırlanan kapsamlı ulusal eylem planlarının uygulanması, madde 4'e uygun olarak, gerekli insani ve finansal kaynakların mümkün olan en azami düzeyde sağlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, Komite, kaynak kısıtlılıklarını herhangi bir taraf Devletin gerekli önlemleri hiç almamasının veya yeterince almamasının haklı gerekçesi saymamaktadır. Komite, bu bağlamda ve taraf Devletlerin uluslararası işbirliğini gerek genel anlamda (Sözleşme'nin maddeler 4 ve 45'inci maddeleri) gerekse eğitimle ilgili olarak geliştirme yükümlülüklerinin ışığında, taraf Devletlere, programların madde 29 (1)'de yer alan ilkeleri tümüyle dikkate alacak biçimde hazırlanmasını sağlamak üzere kalkınma işbirliğine yönelmeleri çağrısında bulunur.

**Bağımsız Ulusal İnsan Hakları
Kuruluşlarının Çocuk Haklarının
Yaygınlaştırılmasındaki ve
Korunmasındaki Rolü**

GENEL YORUM

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 2 (2002)

**Bağımsız Ulusal İnsan Hakları Kuruluşlarının Çocuk Haklarının
Yaygınlaştırılmasındaki ve Korunmasındaki Rolü**

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 4'üncü Maddesi, taraf Devletler'e, "halihazırdaki Sözleşme'de tanınan hakların yaşama geçirilmesi için gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri alma" yükümlülüğü getirmektedir. Bağımsız ulusal insan hakları kuruluşları (UİHK'lar) Sözleşme'nin uygulanmasını sağlama açısından önemli bir mekanizma oluşturmaktadır ve Çocuk Hakları Komitesi bu tür organların oluşturulmasını Sözleşme'yi onaylayan taraf Devletler'in Sözleşme'yi uygulama ve çocuk haklarının tam olarak gerçekleşmesinde daha ileri adımlar atma taahhütleri kapsamında değerlendirmektedir. Komite, bu açıdan, bir dizi taraf Devlet'in Sözleşme'nin uygulanmasının yaygınlaştırılmasına ve izlenmesine yönelik olarak UİHK'lar, çocuk ombudsmanlar/komiserler ve benzeri bağımsız organlar oluşturmasını memnuniyetle karşılamaktadır.

2. Komite'nin bu Genel Yorumu dile getirmesindeki amaç, taraf Devletler'i, Sözleşme'nin uygulanmasının yaygınlaştırılmasına ve izlenmesine yönelik olarak bağımsız bir kurum oluşturmaya özendirmek ve bu tür kurumların temel özellikleri ve gerçekleştirmeleri gereken çalışmalara açıklık getirerek kendilerini bu konuda desteklemektir. Komite, bu tür kurumların halen oluşturulmuş bulunduğu yerlerde, Devletler'e, söz konusu kurumların statüsünü ve işleyişini çocuk haklarının Sözleşme'de ve ilgili diğer uluslararası belgelerde belirtildiği biçimde korunması ve kollarılması açısından gözden geçirmeleri çağrısında bulunur.

3. 1993 yılında gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda, Viyana Bildirgesi'nde ve Eylem Planı'nda "ulusal kurumların insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunmasındaki önemli ve yapıcı rolleri" teyit edilmiş, ayrıca "bununla ilgili ulusal kurumların oluşturulması ve güçlendirilmesi" özendirilmiştir. Genel Kurul ve İnsan Hakları Komisyonu, ulusal insan hakları kuruluşlarının oluşturulması için sürekli çağrıda bulunmuş, UİHK'ların insan haklarının korunması ve kollarılmasındaki ve kamuoyunun bu konularda bilgilendirilmesindeki önemli rollerinin altını çizmiştir. Komite, periyodik raporlar genel kılavuzunda taraf Devletlerin "çocuk haklarının yaygınlaştırılması ve korunması amacıyla oluşturulan bağımsız herhangi bir organa" ilişkin bilgi vermelerini talep etmiş¹, taraf Devletler ile olan diyalogunda bu konuyu sürekli gündemde tutmuştur.

4. UİHK'lar, insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması alanında faaliyet gösteren ulusal kurumların statüsüyle ilgili olup 1992 yılında İnsan Hakları Komisyon'u tarafından iletilip²

¹ Sözleşme'nin 44. Maddesinin 1. paragrafının (b) maddesi uyarınca taraf Devletlerce sunulacak periyodik raporların biçimine ve içeriğine ilişkin genel kılavuzlar (CRC/C/58), para. 18.

² Ulusal kuruluşların insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması açısından konumuna ilişkin ilkeler (Paris İlkeleri), 20 Aralık 1993 tarih ve 48/134 sayılı Genel Kurul kararı, ek.

1993 yılında Genel Kurul tarafından benimsenen İlkeler (Paris İlkeleri) doğrultusunda oluşturulmalıdır.³ Burada yer alan asgari standartlar, söz konusu ulusal organların kurulmasına, yetki alanlarına, sorumluluklarına, çoğulculuk ilkesi dahil bileşimlerine, bağımsızlıklarına, çalışma yöntemlerine ve yarı-yargısal etkinliklerine yol gösterici içerik taşımaktadır.

5. Gerek yetişkinler gerekse çocuklar insan haklarının korunması açısından bağımsız UIHK'lara ihtiyaç duyarlarken, çocukların insan haklarına ayrıca özel önem verilmesinin birtakım ek gerekçeleri vardır. Örneğin, çocukların içinde buldukları gelişme aşaması onları insan hakları ihlallerine daha kırılgan kılmaktadır; çocukların görüşleri henüz yeterince dikkate alınmamaktadır; çocukların çoğunun, hükümetlerin insan haklarına ilişkin tutumunu belirleyecek siyasal süreçlerde yer alma, oy verme imkanları yoktur; çocuklar, haklarını korumak veya haklarına yönelik ihlaller karşısında yasal yollara başvurmak amacıyla yargı sistemini kullanmakta önemli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar ve nihayet çocukların kendi haklarını savunan kuruluşlara ulaşma şansları da sınırlıdır.

6. Çocuklar için uzman ve bağımsız insan hakları kurumları, çocuk haklarıyla ilgilenen ombudsman veya komiser gibi görevliler, giderek daha çok sayıda taraf Devlet'te faal hale gelmektedir. Eldeki kaynakların sınırlı olduğu durumlarda, mevcut kaynakların çocuklar dahil herkesin insan haklarının korunması ve kollanması için en etkin biçimde kullanılmasına özen gösterilmelidir. Bu bağlamda, çocuklara özel olarak odaklanan geniş tabanlı bir UIHK'nın oluşturulması benimsenebilecek en iyi yaklaşım olabilir. Geniş tabanlı UIHK kendi yapılanması içinde çocuk haklarından özel olarak sorumlu birini belirlemeli veya gene aynı konuya odaklanacak özel bir bölüm veya daire oluşturmalıdır.

7. Komite'ye göre her Devlet'te çocuk haklarının korunmasından ve yaygınlaştırılmasından sorumlu bağımsız bir insan hakları kurumu olmalıdır. Komite'nin bu alanda duyarlılık taşıdığı başlıca husus, yapısı ne olursa olsun bu kurumun çocuk haklarını bağımsızca ve etkili biçimde koruyup, yaygınlaştıracak ve ilgili gelişmeleri izleyecek kapasitede olmasıdır. Çocuk haklarının korunmasının ve yaygınlaştırılmasının diğer süreçlere "içselleştirilmesi" ve bir ülkede faaliyet gösteren bütün insan hakları kurumlarının bu amaçla işbirliği içinde çalışmaları esastır.

Görev ve yetkiler

8. UIHK'ların konumu, mümkünse, anayasal olarak pekiştirilmeli ve en azından bu görevleri kendilerine yasal olarak verilmiş olmalıdır. Komiteye göre söz konusu kurumların görev alanı, insan haklarını genel olarak kollayıp koruyacak, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni, bunun İhtiyari Protokollerini ve ilgili diğer uluslararası insan hakları belgelerini içselleştirecek kapsam genişliğine sahip olmalıdır. Böylece, başta medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olmak üzere çocukların insan hakları da gerektiği gibi kapsanmış olacaktır. İlgili yasal düzenleme, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve bunun İhtiyari Protokolleri bağlamında, çocuklarla ilgili somut işlevler, görevler ve yetkiler öngören hükümler içermelidir. UIHK Sözleşme'den önce veya Sözleşme'yi açık biçimde içermeyen kurulmuşsa, yeni yasa çıkartılması veya mevcut yasaların değiştirilmesi dahil olmak üzere gerekli düzenlemelere gidilmelidir. Bu çerçevedeki düzenlemeler, kurumun görev alanı ile Sözleşme'nin ilke ve hükümleri arasında uyum sağlayacak biçimde yapılmalıdır.

9. UIHK'lara, görevlerini gerektiği gibi yerine getirmelerini sağlayacak yetkiler tanınmalıdır. Örneğin bu kurumlar, kendi görev alanlarına giren konularda değerlendirmelerde bulunabilmek için herhangi bir kişinin görüşüne başvurabilmeli, gerekli bilgi ve belgelere ulaşabilmelidir. Çocukların hakları yalnızca Devlet ile olan ilişkilerin ötesinde, ilgili taraf Devlet'teki bütün kamusal ve özel birimlerle olan ilişkiler çerçevesinde de korunup kollanmalıdır.

³ İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarih ve 1992/54 sayılı kararı, ek.

Kuruluş süreci

10. UİHK kurulma süreci karşılıklı görüş alışverişine dayalı, kapsayıcı ve saydam olmalı; hükümetin en üst kademelerinde başlatılan ve desteklenen bu süreç, Devletin ilgili bütün öğelerini, yasama organını ve sivil toplumu içine almalıdır. UİHK'lar kendi bağımsızlıklarını ve çalışmalarındaki etkililiği güvence altına almak için yeterli altyapıya, finansmana (geniş tabanlı kuruluşlar söz konusu olduğunda özellikle çocuk hakları alanında finansmana), personele, tesislere ve bağımsızlıklarını etkileyebilecek finansal denetim biçimleri karşısında bağımsızlığa sahip olmalıdırlar.

Kaynaklar

11. Komite bunun son derece duyarlı bir konu teşkil ettiğini ve taraf Devletler'in ellerindeki ekonomik kaynak imkanlarının farklı olduğunu kabul ederken, Sözleşme'nin 4. Maddesi ışığında Devletler'in görevinin, ulusal insan hakları kuruluşlarının faaliyetlerini gerektiği gibi sürdürebilmelerini sağlayacak makul miktarlarda maddi yardımda bulunmak olduğu inancındadır. Ulusal kurumların görevlerini yerine getirmek üzere etkili biçimde çalışma imkanları olmadıkça, bu kurumların üstlendikleri görevler ve yetkilerin anlamı kalmayacak, eldeki yetkilerin kullanımında da yetersiz kalacaktır.

Çoğulcu temsil

12. UİHK'lar, bileşimleri açısından, sivil toplumda yer alıp insan hakları alanında çalışmalar yapan çeşitli kesimlerin çoğulcu temsiliyi sağlayacak yapıda olmalıdırlar. UİHK'lar, kendi bünyelerine, diğerlerinin yanı sıra şu tür kuruluşları ve kesimleri de katmalıdırlar: öncülüğü çocuklar ve gençler tarafından yapılanlar dahil olmak üzere insan hakları, ayrımcılık karşıtlığı ve çocuk hakları alanlarında faaliyet gösteren hükümet dışı kuruluşlar (HDK'lar); çocuk ve gençlik organizasyonları, sendikalar; toplumsal ve mesleki kuruluşlar (doktorlar, hukukçular, gazeteciler, bilim insanları, vb.); üniversiteler ve çocuk hakları alanındakiler olmak üzere uzmanlar. Hükümete bağlı birimler bu oluşumlarda yalnızca danışman konumunda yer almalıdırlar. UİHK'lar açık ve rekabete dayalı seçim süreçleri dahil olmak üzere uygun ve saydam görevlendirme/seçim usullerini benimsemelidirler.

Çocuk haklarına yönelik ihlallerde telafi

13. UİHK'ların, çocuklar adına veya doğrudan doğruya çocuklar tarafından iletilenler dahil olmak üzere tekil şikayetleri ve dilekçeleri dikkate alma ve bunlara ilişkin araştırma yapma yetkileri olmalıdır. Bu tür araştırmaları gerektiği gibi yapabilmeleri için UİHK'ların tanıklara başvurma ve tanıklara ifade verdirme, kanıt teşkil eden belgelere ulaşma ve çocukların tutuldukları kurumlara girebilme yetkilerinin olması gerekir. Ayrıca, haklarına yönelik herhangi bir ihlal durumunda çocukların başvurabilecekleri kanalların – bağımsız danışmanlık, avukatlık ve şikayet usulleri ve kanalları - ve mercilerin olmasını sağlamalıdırlar. Uygun olduğu durumlarda UİHK'lar şikayetlerle ilgili olarak aracılık ve uzlaştırmacılık görevleri de üstlenmelidirler.

14. UİHK'ların, kimi durumları yargıya intikal ettirmelerinde çocuklara destek verme yetkileri bulunmalıdır. Bu yetkiler (a) çocuklarla ilgili konuları UİHK adına takip etme ve (b) herhangi bir davadaki insan hakları boyutu konusunda mahkeme heyetini bilgilendirecek müdahalelerde bulunma boyutlarını içermelidir.

Erişilebilirlik ve katılım

15. UİHK'lar, coğrafi ve fiziksel açılardan bütün çocuklar için erişilebilir olmalıdır. Sözleşme'nin 2. Madde'sinin ruhuna uygun olarak, başta en güç ve dezavantajlı durumdakileri olmak üzere bütün çocuk kesimlerine ulaşmak için çaba göstermelidirler. Güç koşullarda olan ve dezavantajlı çocuk kesimleri arasında (bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla) bakım veya gözetim altında tutulanlar, yerli ve azınlık gruplara mensup olanlar, engelliler, yoksulluk içinde yaşayanlar, göçmen ve mülteci durumunda olanlar, sokak çocukları ve kültür, dil, sağlık ve eğitim gibi alanlarda özel gereksinimleri olan çocuklar yer almaktadır. UİHK'larda ilgili yasal ve yönetmeliklerde, bu kuruluşlara, hangi türde olursa olsun alternatif bakım altında olan çocuklara ve çocukların yerleştirildikleri bütün kurumlara özel görüşme amacıyla ulaşma hakkı tanınmalıdır.

16. Sözleşme'nin 12. Maddesi'nde de belirtildiği gibi, çocukların kendilerini ilgilendiren konulardaki görüşlerine gerek Hükümetin gerekse tüm toplumun gerekli saygıyı göstermesinin sağlanmasında UİHK'ların önemli bir rolü vardır. Bu genel ilke, ulusal insan hakları kurumlarının kuruluşunda, örgütlenmesinde ve faaliyetlerinde de geçerli olmalıdır. Kurumlar, çocuklarla doğrudan temas sağlamalı, çocukların ilgili süreçlere katılmaları ve kendilerine danışılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda, örneğin UİHK'lara danışman statüsünde çocuk konseyleri oluşturularak çocukların kendilerini ilgilendiren süreçlere katılmaları sağlanabilir.

17. UİHK'lar Sözleşme'nin 12. Maddesi'ne tam anlamda uyum sağlanması için özel olarak düzenlenmiş danışma programları ve yaratıcı iletişim stratejileri geliştirmelidirler. Çocukların kurumla iletişim kurmalarını sağlayacak uygun bir dizi yol bulunmalıdır.

18. UİHK'ların, çocuk haklarının durumu ile ilgili olarak kamuoyuna ve parlamento organlarına doğrudan, bağımsız biçimde ve ayrıca bilgi verme hakları olmalıdır. Taraf Devletler bu bakımdan parlamentolarda yıllık görüşmeler yapılarak UİHK'ların çocuk hakları alanındaki çalışmaları ve Devletin Sözleşme'ye uyum sağlamak üzere gerçekleştirdikleri konusunda parlamenterlere bilgi verilmesini sağlamalıdır.

Tavsiye edilen girişimler

19. Aşağıda sıralananlar, çocuk haklarının Sözleşme'nin genel ilkeleri ışığında yaşama geçirilmesi açısından girişebilecekleri etkinliklere verilebilecek örneklerdir. Buna göre söz konusu kuruluşlar:

- a) Kendi görev alanlarında, şikayet üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, çocuk haklarının ihlale uğradığı durumlar hakkında araştırmalar yapmalıdırlar;
- b) Çocuk hakları ile ilgili konularda araştırmalar yapmalıdırlar;
- c) Çocuk haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasıyla ilgili konularda, resmi yetkililerin talebi üzerine veya kendi girişimleriyle görüş, tavsiye ve rapor hazırlamalı ve bunları yaygınlaştırmalıdırlar;
- d) Çocuk haklarının korunmasıyla ilgili yasa ve uygulamaların yeterliliğini ve etkililiğini sürekli olarak izleyip değerlendirmelidirler;
- e) Ülkedeki yasal düzenlemelerin Çocuk Hakları Sözleşmesi, bunun İhtiyari Protokolleri ve çocuk haklarını da içeren ilgili diğer uluslararası insan hakları belgeleri ile uyumlu hale getirilmesi için çalışmalı; bu çerçevede Sözleşme'nin yorumlanması ve yaşama geçirilmesi ile ilgili konularda kamusal ve özel organlara tavsiyelerde bulunmalıdırlar;

- f) Ülkede ekonomik politikaları belirleyenlerin ulusal ekonomik planları ve kalkınma planlarını hazırlarken çocukların haklarını da dikkate almalarını sağlamalıdır;
- g) Hükümetin çocuk haklarını yaşama geçirme ve bu alandaki gelişmeleri izleme çalışmaları konusunda değerlendirmeler yapmalı ve raporlar hazırlamalı; çocuk hakları konusunda neler yapılması gerektiğine açıklık kazandırmak üzere istatistiklerin gerektiği gibi ayrıştırılmasını ve diğer bilgilerin düzenli olarak toplanmasını sağlamalıdır;
- h) Konuyla ilgili uluslararası insan hakları belgelerinin onaylanmasını ve benimsenmesini sağlama yönünde çalışmalıdırlar;
- i) Sözleşme'nin, çocukları ilgilendiren her girişimde çocuğun yüksek yararının öncelikle gözetilmesini öngören 3. Maddesi'ne uygun olarak, yasaların ve politikaların çocuklar üzerindeki etkilerinin hazırlıktan uygulama aşamasına ve ötesine kadar titizlikle hesaba katılmasını sağlamalıdır;
- j) 12. Madde ışığında, çocukların görüşlerinin kendi insan haklarını ilgilendiren konularda ve bunların belirlenmesinde dikkate alınıp dinlenmesine yardımcı olmalıdırlar;
- k) Çocukların oluşturdukları kuruluşlar dahil çocuk hakları alanındaki HDK'ların, çocukları etkileyen konulardaki ulusal yasaların ve uluslararası belgelerin hazırlanması süreçlerine katılmalarını sağlamalıdır;
- l) Çocuk haklarının taşıdığı önem konusunda kamuoyunda bilinç ve duyarlılık oluşturmalı, bu amaçla medya ile yakın işbirliği içinde çalışmalı, gene aynı alanda araştırma ve eğitim çalışmaları yürütmeli veya yürütülmesini sağlamalıdır;
- m) Sözleşme'nin taraf Devletler'e "uygun ve aktif yollara başvurarak Sözleşme'nin ilkelerinin ve hükümlerinin gerek yetişkinler gerekse çocuklar tarafından yaygın biçimde bilinmesini sağlama" yükümlülüğü getiren 42. Maddesi'ne uygun olarak Sözleşme'nin içerdiği hükümler konusunda Hükümeti, kamu kuruluşlarını ve genel kamuoyunu duyarlı kılmalı, Devlet'in bu alandaki yükümlülüklerini nasıl yerine getirdiğini izlemelidirler;
- n) Çocuk haklarının öğretilmesine, bu konuda araştırma yapılmasına ve çocuk haklarının okul ve üniversitelerin ders programlarına ve mesleki çevrelerin gündemlerine içselleştirilmesi yönündeki çalışmalara yardımcı olmalıdırlar;
- o) Özel olarak çocuklara odaklanan insan hakları eğitimleri gerçekleştirmelidirler (çocuk haklarının önemine ilişkin olarak genel kamuoyu nezdinde yapılacak çalışmalara ek olarak);
- p) Çocuk haklarını yasal planda yerleştirmek için hukuk davaları açmalı veya çocuklara hukuksal yardım sağlamalıdır;
- r) Gerektiğinde, yargı yoluna başvurmadan önce, arabuluculuk veya uzlaştırma yollarını denemelidirler;
- s) Mahkemelerde, uygun davalarda, çocuk hakları konusunda müşavir veya müdahil olarak uzman görüş sunmalıdırlar;

- t) Sözleşme'nin taraf Devletlere "çocuklara bakım ve koruma sağlanmasından sorumlu kurumların, hizmetlerin ve tesislerin, özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve nitelikçe uygunluğu açısından ve gerekli denetim mekanizmaları ile birlikte yetkili merciler tarafından belirlenen standartlara uygun olmasını sağlama" yükümlülüğü getiren 3. Madde' sine uygun olarak çocukların yerleştirildikleri kurumlara (ve çocukların ıslah veya ceza amacıyla tutuldukları her tür kuruma) ve bakım kurumlarına ziyaretler düzenlemeli, durumla ilgili raporlar hazırlamalı ve durumun iyileştirilmesine yönelik tavsiyeler geliştirmelidirler;
- u) Yukarıda sıralananlara benzer başka etkinlikleri gerçekleştirmelidirler.

Çocuk Hakları Komitesi'ne sunulacak raporlar ve ÜİHK'lar ile Birleşmiş Milletler Kuruluşları ve insan hakları mekanizmaları arasında işbirliği

20. ÜİHK'lar, Sözleşme uyarınca verilmesi gereken raporlara ve diğer uluslararası belgelere bağımsız katkılarını sunmalı, hükümet tarafından çocuk haklarına ilişkin olarak sunulan raporların uluslararası anlaşma organları ile tutarlılığını izlemeli ve bu amaçla gerek oturum öncesi çalışma gruplarında Çocuk Hakları Komitesi ile, gerekse ilgili diğer anlaşma organları ile temasa geçmelidir.

21. Komite, taraf Devletlerden, Komite'ye sundukları raporlarda ÜİHK'ların hukuksal temelleri ve görevleri ve başlıca faaliyetleri konusunda bilgi vermelerini talep etmektedir. Taraf Devletlerin, Komite'ye sunacakları raporların hazırlanması sırasında bağımsız insan hakları kurumları ile görüş alışverişinde bulunmaları uygun olacaktır. Bununla birlikte taraf Devletler, bu organların bağımsızlıklarına ve Komite'ye bilgi sunulmasındaki bağımsız rollerine saygı göstermelidirler. Gerekli raporların hazırlanması işinin ÜİHK'lara devredilmesi veya Raporların Komite tarafından değerlendirilmesi sırasında hazır bulunan hükümet temsilcileri arasında ÜİHK'ların temsilcilerine de yer verilmesi uygun olmayacaktır.

22. ÜİHK'lar, ayrıca, İnsan Hakları Komisyonu'nun özel çalışma kolları ile de işbirliği yapmalıdırlar. Ülkeler ve temalar bazındaki bu özel kollar arasında çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi Özel Raporörü ile Genel Sekreterlik Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Özel Temsilcisi de yer almaktadır.

23. Birleşmiş Milletlerin ulusal insan hakları kurumlarının oluşturulmasına ve güçlendirilmesine yardım amacını taşıyan programı uzun süredir mevcuttur. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) merkezinden yönetilen bu program teknik yardım sağlamakta, ÜİHK'lar arasındaki bölgesel ve küresel işbirliğini ve karşılıklı görüş alışverişini kolaylaştırmaktadır. Taraf Devletler gerektiğinde bu yardımlardan yararlanmalıdırlar. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) de bu alanda uzmanlık ve teknik işbirliği/yardım imkanları sunmaktadır.

24. Sözleşme'nin 45. Maddesinde de belirtildiği gibi, Komite, uygun gördüğü taktirde taraf Devletler tarafından iletilip ÜİHK'ların kuruluşuna ilişkin bir ihtiyacı dile getiren, bu konuda tavsiye veya teknik yardım talebinde bulunan raporları herhangi bir uzman BM kuruluşuna, OHCHR'ye veya yetkin herhangi bir organa aktarabilir.

ÜİHK'lar ve taraf Devletler

25. Devlet Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylar ve bunu tümüyle uygulama yükümlülüğünü üstlenir. ÜİHK'nın rolü ise, Devletin sözleşmeye uygun davranmasını ve uygulama yolunda kaydettiği mesafeyi bağımsız biçimde izlemek ve çocuk haklarına tam saygı gösterilmesi için

mümkün olan bütün çalışmaları yapmaktır. Bu çalışmalar, ilgili kurumun çocuk haklarının korunması ve yaygınlaştırılması adına birtakım projeler geliştirmesini gerektirse bile, sonuçta Hükümet'in izleme yükümlülüklerini ulusal kuruma devretmesine yol açmamalıdır. Kurumların kendi gündemlerini ve etkinliklerini belirlemede tamamen serbest olmaları büyük önem taşımaktadır.

UİHK'lar ve HDK'lar

26. Hükümet dışı kuruluşlar, insan haklarıyla çocuk haklarının kollanması, yaygınlaştırılması ve savunulmasında yaşamsal önemde bir rol oynamaktadırlar. Hukuksal temelleri ve özel yetkileriyle UİHK'ların rolleri tamamlayıcı mahiyettedir. Burada önemli olan, kurumların HDK'larla yakın işbirliği içinde çalışması, hükümetlerin de gerek UİHK'ların gerekse HDK'ların bağımsızlıklarına saygılı olmasıdır.

Bölgesel ve uluslararası işbirliği

27. UİHK'lar kendi ülkelerinde insan haklarının korunması ve uygulamasın alanında gerçekleştirdikleri çalışmalarda birtakım ortak sorunlarla karşılaştıklarından, bölgesel ve uluslararası süreçler ve mekanizmalar konusundaki deneyim ve beceri paylaşımı aracılığıyla UİHK'ları güçlendirip pekiştirebilirler.

28. Bu bakımdan UİHK'lar, çocuk hakları ile ilgilenen ulusal, bölgesel ve uluslararası organlar ve kuruluşlarla istişare ve işbirliğinde bulunmalıdırlar.

29. Çocukların insan haklarıyla ilgili konular ülke sınırlarıyla sınırlanamayacağı gibi çocuk haklarını ilgilendiren birçok konuda uygun bölgesel ve uluslararası ölçekli tepkiler geliştirilmesi gereksinimi de giderek artmaktadır (bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla kadın ve çocuk kaçakçılığı, çocuk pornografisi, çocuk askerler, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, göçmen ve mülteci çocuklar, vb.). Uluslararası ve bölgesel ölçeklerdeki mekanizmalar ve görüş alışverişleri özellikle özendirilmektedir; çünkü UİHK'lar bu sayede birbirlerinin deneyimlerinden dersler çıkarmakta, birbirlerinin konumunu hep birlikte güçlendirmekte, gerek ülkeleri gerekse bölgeleri ilgilendiren insan hakları sorunlarının çözümüne katkıda bulunmaktadırlar.

HIV/AIDS ve Çocuk Hakları

GENEL YORUM

3

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 3 (2003)
HIV/AIDS ve Çocuk Hakları

I. GİRİŞ¹

1. HIV/AIDS salgını çocukların dünyasında köklü değişikliklere yol açmıştır. HIV ailelere ve toplumlara yayılırken milyonlarca çocuk enfeksiyon kapmış ve ölmüş, çok sayıda çocuk da bu durumdan ağır biçimde etkilenmiştir. Salgın küçük çocukların gündelik yaşamlarını etkilemekte, özellikle güç durumdaki çocuklar üzerinde ağır etkilere yol açmaktadır. HIV/AIDS yalnızca belirli ülkelerin değil tüm dünyanın sorunudur. Bu hastalığın çocuklar üzerindeki etkilerinin denetim altına alınması, hangi kalkınmışlık düzeyinde olurlarsa olsunlar bütün ülkelerin kararlı ve hedefleri iyi belirlenmiş çabalarını gerektirmektedir.

2. Başlangıçta çocukların salgından pek az etkilendikleri düşünülmekteydi. Oysa uluslararası topluluk ne yazık ki çocukların sorunun tam da merkezinde yer aldıklarını görmüştür. Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı'na göre (UNAIDS), son dönemdeki eğilimler gerçekten alarm vericidir: Dünyanın birçok bölgesinde yeni enfeksiyon vakalarının çoğunluğu 15-24 yaş grubundakilerde, hatta daha küçüklerde görülmektedir. Gene dünyanın birçok bölgesinde enfeksiyonlu kadınların büyük bir çoğunluğu bunun farkında olmayıp, çoğu bilmeden virüsü çocuklarına da bulaştırmaktadır. Genç kızlar dahil olmak üzere kadınlar arasındaki enfeksiyon vakaları da artmaktadır. Bunun sonucunda birçok Devlette son dönemde bebek ve çocuk ölüm hızlarında artış görülmüştür. Ergenlerin HIV/AIDS'e açık olmalarının nedeni, ilk cinsel deneyimlerinin uygun bilgi ve yönlendirmeden yararlanamadıkları ortamlarda gerçekleşmesi olabilir. Bu arada, uyuşturucu kullanan çocuklar da yüksek riske maruzdurlar.

3. Aslında yaşamlarının belirli koşullarında bütün çocuklar bu hastalıktan zarar görebilirler. Özellikle dikkat edilmesi gerekenler (a) HIV enfeksiyonlu çocuklar; (b) ana/babasını veya öğretmenini kaybettiği veya aileleri ve toplulukları salgının etkisini derinden hissettiği için bu durumlardan etkilenen çocuklar; ve (c) enfeksiyona veya etkilenmeye en açık durumdaki çocuklardır.

¹ Çocuk Hakları Komitesi 17. Oturumunda (1998) HIV/AIDS ve çocuk hakları konusunda bir günlük genel bir görüşme açmış, bu Genel Tartışma Günleri sonucunda taraf Devletlerin HIV/AIDS'le ilgili olarak çocuk hakları bağlamındaki girişimleri de dahil olmak üzere birtakım tavsiye kararları alınmıştır. HIV/AIDS bağlamında insan hakları konusu İnsan Hakları Anlaşmaları Kurullarına Başkanlık Eden Kişilerin 1997 yılında yaptıkları 8. toplantıda da tartışılmış, ayrıca aynı konu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi tarafından da ele alınmıştır. HIV/AIDS konusu İnsan Hakları Komisyonu tarafından yaklaşık 10 yıldır tartışılmaktadır. UNAIDS ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), çocukların HIV/AIDS bağlantılı haklarını bütün çalışmalarında gündeme getirmiş, Dünya AIDS Kampanyası 1997 yılında "HIV/AIDS'li bir Dünyada Yaşayan Çocuklar", 1998 yılında da "Değişim Gücü: Gençlerle Dünya AIDS Kampanyası" temalarına odaklanmıştır. UNAIDS ile Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, HIV/AIDS bağlamında insan haklarının korunması ve kollanması amacıyla Uluslararası HIV/AIDS ve İnsan Hakları Kılavuzlarını (1998) ve bunun gözden geçirilmiş versiyonunu 6 (2002) yayınlamıştır. Uluslararası siyasal gelişmeler düzeyinde ise HIV/AIDS ile ilgili haklar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun özel çocuk oturumunda olduğu kadar diğer bölgesel ve uluslararası belgelerde benimsenen HIV/AIDS Konusundaki Taahhütler Bildirgesi'nde tanınmıştır.

II. HALİHAZIRDAKİ GENEL YORUMDAN AMAÇLANANLAR

4. Şu anda iletilen Genel Yorum'dan amaçlananlar şöyle özetlenebilir:

(a) Çocukların HIV/AIDS bağlamındaki bütün insan haklarının daha ileri düzeyde tanımlanması ve bu haklara ilişkin anlayışın güçlendirilmesi;

(b) Çocukların HIV/AIDS bağlamındaki insan haklarının, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (bundan böyle "Sözleşme" olarak atıfta bulunulacaktır) güvence altına alındığı biçimde geliştirilmesi;

(c) Devlet'lerin HIV/AIDS'in önlenmesi ile ilgili hakları daha ileri düzeyde yaşama geçirmeleri, bu salgından etkilenen veya enfeksiyon kapamayan çocukların desteklenmesi, bakımı ve korunması açısından gerekli önlemlerin ve doğru uygulamaların belirlenmesi;

(d) Ulusal ve uluslararası düzeylerde hastalığın yayılmasına karşı mücadele ve etkilerinin hafifletilmesi için hazırlanan, çocuklara yönelik eylem planlarına, stratejilere, yasal düzenlemelere ve programlara katkı sağlanması.

III. SÖZLEŞME'NİN HIV/AIDS İLE İLGİLİ PERSPEKTİFLERİ: ÇOCUK HAKLARINI TEMEL ALAN BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

5. Çocuklar ve HIV/AIDS konusu genelde tıbbi bir sorun veya sağlık sorunu olarak görülmektedir. Oysa gerçekte işin içinde başka birçok konu daha vardır. Ancak gene de, sağlık hakkının (Sözleşme'nin 24. maddesi) bu bağlamda merkezi önem taşıdığını belirtmek gerekir. HIV/AIDS çocukların yaşamlarını o kadar ağır biçimde etkilemektedir ki sonuçta bu etki kendini hakların tümü – medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar- üzerinde hissettirmektedir. Dolayısıyla, Sözleşme'nin genel ilkeleri arasında yer alan haklar – ayrımcılığa maruz kalmama hakkı (madde 2), çocuğun yararının en başta gözetilmesi (madde 3), yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6) ve görüşlerine saygı gösterilmesi hakkı (madde 12) – önleme, tedavi, bakım ve destek çalışmalarının her düzeyinde, HIV/AIDS'le ilgili yönlendirici temalar olmak durumundadır.

6. HIV/AIDS'e karşı yeterli önlemler ancak çocukların ve ergenlerin haklarına tam anlamda saygı gösterildiğinde alınabilir. Yukarıda 5. paragrafta belirtilenlere ek olarak bu açıdan en ilgili haklar şunlardır: çocukların, sosyal, manevi ve ahlaki esenlikleri, fiziksel ve zihinsel sağlıkları açısından yararlı bilgilere ve materyallere ulaşabilme hakları (madde 17); koruyucu sağlık, cinsellik eğitimi, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerine ulaşabilme hakkı (madde 24 (f)); uygun bir yaşam standardına kavuşma hakkı (madde 27) özel yaşantının korunması hakkı (madde 16); ana babadan ayrılmama hakkı (madde 9); şiddetten korunma hakkı (madde 19); Devletten özel koruma ve yardım görme hakkı (madde 20); özürlü çocukların hakları (madde 23) sağlık hakkı

(madde 24); sosyal sigorta dahil sosyal güvenlik hakkı (madde 26); eğitim ve boş zaman hakkı (maddeler 28 ve 31); ekonomik ve cinsel ihmal ve istismara, uyuşturucu madde kullanımına karşı korunma hakkı (maddeler 32, 33, 34 ve 36); fuhuş, alınıp satılma ve kaçırılmadan; işkenceden, insanlık dışı, aşağılayıcı ve zalimce muamele ve cezalardan korunma hakkı (maddeler 35 ve 37); ve fiziksel ve psikolojik tedavi ve toplumla yeniden bütünleşme hakkı (madde 39). Çocuklar, salgın nedeniyle, sözü edilen bu hakların hepsinde önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Sözleşme, özellikle de Sözleşme'nin kapsamlı bir yaklaşım getiren dört genel ilkesi, salgının çocukların yaşamları üzerindeki olumsuz etkisini azaltma bakımından güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Sözleşme'nin yaşama geçirilmesi açısından gerekli bütünlüklü ve hakları temel alan

yaklaşım, önleme, tedavi ve bakım çabaları ile ilgili daha kapsamlı konuların ele alınmasında ideal bir araç durumundadır.

A. Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı (madde 2)

7. Ayrımcılık, HIV/AIDS'ten etkilenen veya kendileri HIV taşıyan çocukların yaşamlarını önemli ölçüde etkilediği gibi, çocukların bu virüse daha açık hale gelmelerine yol açmaktadır. Ana babaları HIV/AIDS'li ailelerde yaşayan kız ve erkek çocuklar çoğu kez damgalanmakta, ayrımcılığa maruz kalmakta ve kendilerinin de enfeksiyonlu oldukları varsayılmaktadır. Ayrımcılık yüzünden çocuklar gerekli bilgilere, eğitime (bakınız, Komite'nin eğitimin amaçları ile ilgili 1 sayılı Genel Yorumu), sağlık ve sosyal bakım hizmetlerine ve topluluk yaşamına ulaşamamakta, buralardan dışlanmaktadır. En uç örneklerde HIV enfeksiyonlu çocuklara karşı ayrımcılık bu çocukların aileleri, toplulukları veya toplum tarafından terk edilmelerine yol açmaktadır. Ayrımcılık, ayrıca, çocukları, özellikle de hizmetlerin güç erişilebilir olduğu ücra kırsal yörelerde yaşayanları enfeksiyona daha açık hale getirerek salgını körüklemektedir. Dolayısıyla, bu çocuklar iki kere mağdur duruma düşmektedirler.

8. Özellikle kaygı yaratan bir husus da, kız çocukların cinsel etkinliklerine tabularla, olumsuz veya yargılayıcı tutumlarla yaklaşan, birçok durumda kızların önlemlere ve diğer hizmetlere erişimlerini sınırlayan toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktır. Cinsel tercihler temelindeki ayrımcılık da bir başka kaygı kaynağıdır. HIV/AIDS'le ilgili stratejilerin geliştirilmesinde ve Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmelerinde taraf Devletler toplum içindeki cinsiyet kalıplarını titizlikle ele almalı, bunun gerek kız gerekse erkek çocukların HIV/AIDS riskini arttırdığını bilerek cinsiyet temelindeki ayrımcılığı ortadan kaldırmaya çalışmalıdırlar. Taraf Devletler, özellikle, HIV/AIDS bağlamındaki ayrımcılığın kız çocukları erkeklere göre daha ağır biçimde etkilediğini gözetmelidirler.

9. Yukarıda sözü edilen ayrımcı uygulamaların hepsi Sözleşme'ye göre çocuk haklarının ihlali anlamına gelmektedir. Sözleşme'nin 2. maddesi taraf Devletlere Sözleşme'de yer alan bütün hakları herhangi bir ayırım gözetmeden "çocuğun kendisinin, ana babasının veya yasal vasisinin ırkından, renginden, cinsiyetinden, dilinden, dininden, siyasi veya diğer görüşlerinden; ulusal, etnik veya sosyal kökeninden, mülkiyet, özürsüzlük veya başka herhangi bir statüden bağımsız olarak" güvence altına alma yükümlülüğü getirmektedir. Burada geçen "başka herhangi bir statüden" ibaresi Komite tarafından çocuğun veya ana babasının HIV/AIDS durumunu da içerecek biçimde yorumlanmaktadır. Yasalar, politikalar, stratejiler ve uygulamalar, salgının etkisini arttırıcı türdeki bütün ayrımcılık uygulamalarına karşı düzenlemeler getirmelidir. Geliştirilen stratejiler ayrıca, HIV/AIDS'le ilgili ayrımcı ve damgalayıcı tutumları değiştirmeye yönelik eğitim programlarını da yaygınlaştırmalıdır.

B. Çocuğun yüksek yararı (madde 3)

10. HIV/AIDS'in önlenmesine, hastaların bakım ve tedavisine yönelik politikalar ve programlar genellikle yetişkinler göz önüne alınarak geliştirilmekte, çocuğun yüksek yararını gözetme ilkesine yeterince önem verilmemektedir. Oysa, Sözleşme'nin 3. maddesinin 1. paragrafında şöyle denmektedir: "Kamusal veya özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün etkinliklerde çocuğun yüksek yararı temel düşüncedir." Bu hakla ilişkili yükümlülükler, Devletlerin HIV/AIDS ile ilgili girişimlerini yönlendirme açısından temel önemdedir. Çocuk, salgına karşı verilen tepkilerin merkezine yerleştirilmeli ve stratejiler de çocukların haklarına ve gereksinimlerine göre uyarlanmalıdır.

C. Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)

11. Çocukların, yaşamlarına keyfi biçimde son verilmesine karşı korunma, yetişkinlik dönemlerine ulaşmalarını sağlayacak ekonomik ve sosyal politikalardan yararlanma ve sözcüğün en geniş anlamıyla gelişme hakları vardır. Devletin yaşam, yaşama ve gelişme hakkını yaşama geçirme yükümlülüğü, belirli yaş grupları için geçerli kültür normları olarak toplum tarafından kabul edilebilir olmasa bile, çocukların davranışlarına ve yaşam tarzlarına olduğu kadar cinselliklerine de önem verilmesi gerektiğine işaret eder. Bu açıdan bakıldığında kız çocukların erken ve/veya zorla evlendirilme gibi zararlı uygulamalara sıkça maruz kaldıkları görülmektedir. Bu tür uygulamalar kız çocukların haklarını ihlal etmekte, ayrıca eğitim ve bilgilenme önünde engel oluşturduğundan HIV riskini de arttırmaktadır. Etkili önleme programları, bir yandan ergenlerin yaşamlarındaki gerçeklikleri kabul ederken diğer yandan da gerekli bilgilere, yaşam becerilerine ve önleyici tedbirlere başvurarak cinsellik konusunu da ele alan programlardır.

D. Görüşleri ifade ve bunların dikkate alınması hakkı (madde 12)

12. Çocuklar hak sahibi kişilerdir ve gelişen yetenekleri doğrultusunda HIV/AIDS'in yaşamları üzerindeki etkilerinden söz ederek ve bu hastalıkla ilgili politikaların ve programların geliştirilmesine katkıda bulunarak bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarına katılma hakları vardır. Çocukların, haklarında kararlar verilen nesnelere olmak yerine gereksinimlerin değerlendirilmesi, çözüm yolları geliştirilmesi, stratejilerin belirlenmesi ve uygulamaların gerçekleştirilmesi gibi süreçlere katıldıkları müdahalelerin çocuklara daha fazla yarar sağladığı görülmektedir. Bu bakımdan, çocukların gerek okullarında gerekse okul dışında yaşıt eğitimciler olarak harekete geçirilmesine önem verilmelidir. Devletler, uluslararası kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar, çocuklara, kendi girişimlerini gerçekleştirmeleri, HIV politikalarının ve programlarının geliştirilmesine, uygulanmasına, eşgüdümüne, izlenmesine ve değerlendirilmesine ulusal ölçekte ve topluluk düzeyinde katılmaları açısından destekleyici ve elverişli ortamlar sunmalıdırlar. Toplumun bütün kesimlerinden çocukların bu anlamdaki katılımlarını sağlama açısından çeşitli yaklaşımlar gerekmektedir. Bunların arasında, gelişen yetenekleri doğrultusunda çocukları görüşlerini dile getirmeye özendirilen, bunları dikkate almaya ve yaşlarına ve olgunluk düzeylerine göre bu görüşlere ağırlık tanımaya yönelik mekanizmalar da bulunmaktadır (madde 12, para. 1). Bunun gerekli ve uygun olduğu yerlerde HIV/AIDS'li çocukların kendi deneyimlerini yaşlılarıyla ve başkalarıyla paylaşarak bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarında yer almaları, hem etkili önlemlere gidilmesi hem de damgalama ve ayrımcılık gibi tutumların azaltılması açısından kritik önemdedir. Taraf Devletler bu tür bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarına katılan çocukların bunu kendilerine danıştıktan sonra gönüllülük temelinde yapmalarını, gerek çalışmalar sırasında gerekse sonrasında normal yaşamlarını sürdüreceği sosyal desteğe ve hukuksal korumaya sahip olmalarını sağlamak durumundadırlar.

E. Engeller

13. Deneyimler, HIV/AIDS ile ilgili önleme çalışmalarını, bakım hizmetlerini ve topluluk girişimlerini köstekleyen birçok engel olduğunu göstermektedir. Bunlar, en başta kültürel, yapısal ve finansal engellerdir. Ortada bir sorun olduğunun inkar edilmesi, kültürel uygulamalar ve tutumlar, bu arada tabular ve damgalamalar, yoksulluk ve çocuklara patronca davranış ve tutumlar, etkili programlar için gerekli siyasal ve bireysel kararlılığı önleyen engellerden bazılarıdır.

14. Komite, finansal, teknik ve insani kaynaklar konusunda ise bu kaynakların hemen el altında olmayabileceğinin farkındadır. Ancak Komite, bu engelle ilgili olarak, taraf Devletlere 4. madde çerçevesindeki yükümlülüklerini anımsatmak ister. Komite, ayrıca, kaynak sınırlılıklarının taraf Devletlerce gerekli teknik veya finansal önlemleri almamalarının mazereti olarak kullanılmaması

gerektiği kanısındadır. Nihayet Komite, bu konuda uluslararası işbirliğinin büyük önemine işaret etmek ister.

IV. ÖNLEME, BAKIM, TEDAVİ VE DESTEK

15. Komite, önleme, bakım, tedavi ve desteğin birbirini pekiştiren öğeler olduklarının ve bunların HIV/AIDS karşısında etkili bir tepkinin gerekli ortamlarını oluşturduklarının altını çizer.

A. HIV önlenmesi konusunda bilgiler ve duyarlılık geliştirme

16. Taraf Devletlerin sağlık ve enformasyon haklarına ilişkin yükümlülükleri doğrultusunda (maddeler 24, 13 ve 17) çocukların resmi (eğitim fırsatları ve çocuklara yönelik medya) ve gayri resmi (sokak çocuklarını, kurumlara yerleştirilen çocukları veya özel olarak güç durumdakileri hedef alan çalışmalar) kanallardan HIV/AIDS'in önlenmesi ve bakımı ile ilgili yeterli bilgilere ulaşmaları sağlanmalıdır. Taraf Devletler, çocuklara, aralarındaki kavrayış farklarını dikkate alan, yaşa ve kapasiteye göre uyarlanmış ve cinsellikle ilgili konulara kendilerini HIV enfeksiyonuna karşı koruyacak olumlulukta ve sorumlulukta yaklaşma imkanları sağlayan uygun bilgileri zamanında sağlama yükümlülüklerini unutmamalıdır. Komite, HIV/AIDS'in etkili biçimde önlenmesinin, Devletlerin sansürcülük, sağlıkla ilgili bilgileri açıklamama veya kasıtlı olarak çarpıtma, cinsel eğitim ve bilgilerden kaçınma gibi uygulamalara başvurmamalarını zorunlu kıldığını vurgulamak ister. Taraf Devletler, çocuğun yaşam, yaşama ve gelişme haklarını güvence altına alma yükümlülükleri (madde 6) doğrultusunda, cinselliklerini dışa vurma konumuna gelen çocukların kendilerini ve başkalarını koruma açısından gerekli bilgi ve becerileri sağlamak durumundadırlar.

17. Topluluklarla, ailelerle ve yaşıt danışmanlarla diyalogla birlikte cinsellik ve sağlıklı yaşam tarzlarına ilişkin iletişim becerileri dahil olmak üzere okullardaki "yaşam becerileri" eğitiminin, HIV önleme mesajlarının kız ve erkek çocuklara ulaştırılması açısından yararlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte farklı çocuk gruplarına ulaşmada farklı yaklaşımlar gerekli olabilir. Taraf Devletler, önleyici mesajlara ulaşmalarında etkili olabileceğinden cinsiyet farklılıklarını da ele almak için çaba göstermeli; dil, din, özürllülük veya diğer ayrımcılık etmenleri yüzünden yaşanabilecek sınırlılıklara karşın mesajların bütün çocuklara ulaşmasını sağlamalıdır. Ulaşılması güç nüfus kesimlerinde bilinç ve duyarlılık geliştirilmesine özel önem verilmelidir. Bu bakımdan, Sözleşme'nin 17. maddesinde de belirtildiği gibi, kitle iletişim araçlarının ve/veya sözlü bilgilendirme geleneğinin çocukların bilgi ve belgelere ulaşmalarını sağlamadaki rolü çok önemli olup bu sayede damgalama ve ayrımcılık gibi uygulamaların azaltılması da mümkün olmaktadır. Taraf Devletler, bunların bilgi sağlama; cehalet, damgalama ve ayrımcılığı azaltma anlamındaki etkilerini değerlendirmek üzere HIV/AIDS ile ilgili bilinç ve duyarlılık geliştirme kampanyalarını düzenli aralıklarla incelemeli, ergenler dahil çocuklar arasında yerleşmiş bulunan HIV ve bunun bulaşması ile ilgili korku ve yanlış anlamaları gidermelidirler.

B. Eğitimin rolü

18. Eğitim, bu hastalıkla ilgili daha fazla bilgilendirilmesini ve HIV/AIDS kurbanlarına yönelik olumsuz tutumların önlenmesini sağlayabilecek uygun ve doğru bilgilerin çocuklara verilmesi açısından çok önemli bir role sahiptir. (ayrıca bakınız, Komite'nin eğitimin amaçları ile ilgili 1 sayılı Genel Yorumu). Dahası, eğitim, çocukların kendilerini HIV enfeksiyonuna karşı korumalarına olanak tanıyacak donanımı sağlayabilir ve sağlamalıdır. Komite, bu bağlamda taraf Devletlere şu yükümlülüklerini hatırlatmak ister: İlköğretim, enfeksiyonlu, kimsesiz kalmış veya HIV/AIDS'den başka biçimlerde etkilenmiş olanlar dahil bütün çocuklara açık olmalıdır. HIV/AIDS'in çok yaygın olduğu birçok toplulukta, başta kızlar olmak üzere bu hastalıktan

etkilenen ailelere mensup çocuklar okullarına devamda ciddi güçlüklerle karşılaşmaktadırlar ve AIDS yüzünden yaşamlarını yitiren öğretmenler ve okul personeli yüzünden çocukların eğitim imkanlarına ulaşmaları büyük risk altına girmektedir. Taraf Devletler, HIV/AIDS'den etkilenen çocukların okullarına devam edebilmeleri, hasta öğretmenlerin yerine yenilerinin görevlendirilmesi ve böylece çocukların okul devamlılıklarının aksamaması için gerekli önlemleri almalıdırlar ve bu tür topluluklarda yaşayan çocukların eğitim hakları (madde 28) tam olarak korunmalıdır.

19. Taraf Devletler, okulları, çocuklar açısından güvenli, HIV enfeksiyonu almalarına izin vermeyen mekanlar haline getirmek için ellerinden gelen bütün çabayı göstermelidirler. Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca taraf Devletler, başka olumsuzlukların yanı sıra, yasa dışı cinsel etkinliğe teşvik edilmelerine veya zorlanmalarına meydan vermeyecek gerekli bütün önlemleri alma yükümlülüğü altındadırlar.

C. Çocuklara ve ergenlere duyarlı sağlık hizmetleri

20. Komite, sağlık hizmetlerinin, başta ergenler olmak üzere 18 yaşından küçüklerin gereksinimlerini karşılama açısından halen yetersiz kalmasından kaygılıdır. Komite'nin çeşitli vesilelerle dikkat çektiği gibi, çocukların, dostça ve destekleyici, gereksinimlerine uygun, geniş bir hizmet ve enformasyon yelpazesi sunan, kendi sağlıklarını etkileyen kararlara katılmalarına imkan tanıyan, erişilebilir, mali açıdan katlanılabilir, gizliliğe özen gösteren ve yargılayıcı olmayan, ana baba onayı gerektirmeyen ve ayrımcılık gözetmeyen hizmetlerden daha fazla yarar sağlayacaklardır. HIV/AIDS bağlamında ve çocuğun gelişen yeteneklerinin de gözetilmesiyle taraf Devletler, sağlık hizmetlerini, çocukların özel yaşamın gizliliği hakkına (madde 16) tam olarak saygı gösteren, HIV ile ilgili bilgilerin aktarılmasında ayrımcılık yapmayan, gönüllü danışmanlık ve test hizmetleri sunan, HIV enfeksiyonuna ilişkin gerçekçi bilgiler veren, cinsellik ve üreme sağlığı bilgilerini özel olarak sağlayan, ücretsiz veya düşük fiyattan doğum kontrol araçları temin eden, gerektiğinde HIV ile ilgili bakım ve tedavi öneren, bu arada HIV/AIDS'e ilaveten gelişen verem ve diğer enfeksiyonlara karşı tedavi ve bakım sağlayan eğitilmiş sağlık görevlileri aracılığıyla sunmalıdırlar.

21. Kimi ülkelerde, HIV'la ilgili çocuk-ergen dostu hizmetler var olsa bile, bu hizmetlere engelli, yerli ve azınlık gruplara mensup, kırsal kesimlerde yaşayan, aşırı yoksul veya toplumlarında şu veya bu şekilde marjinalleşmiş çocuklar tarafından yeterince erişilememektedir. Sağlık sistemlerinin genel kapasitesinin esasen sınırlı olduğu diğer ülkelerde ise HIV'li çocuklar temel sağlık hizmetlerinin doğrudan dışında kalmaktadırlar. Taraf Devletler, hiçbir ayırım gözetmeksizin, hizmetlerin kendi sınırları içinde yaşayan bütün çocuklara ulaşmasını sağlamalı; bu çabalarında cinsiyet, yaş ve çocukların içinde buldukları sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal koşullar gibi etkenleri dikkate almalıdırlar.

D. HIV konusunda danışmanlık ve testler

22. Gönüllü yapılan, bilgilerin gizli tutulacağı HIV danışmanlık ve test hizmetlerinin erişilebilirliği, çocukların hakları ve sağlıkları açısından temel önemdedir. Bu hizmetler, çocukların HIV kapma ve bulaştırma risklerini azaltma, özel HIV bakımı hizmetlerine ulaşma ve daha iyi planlama fırsatlarına sahip olmaları açısından kritiktir. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun gerekli sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılmamasını öngören Sözleşme'nin 24. maddesindeki yükümlülüklerine uygun olarak, bütün çocukların gönüllülük temelindeki ve bilgilerin özel tutulduğu HIV danışmanlık ve test hizmetlerine erişimlerini sağlamalıdırlar.

23. Komite bu vesileyle bir kez daha vurgulamak ister ki, çocukların haklarının güvence altına alınması taraf Devletlerin ilk ve öncelikli görevleri olduğundan, taraf Devletler çocuklara hangi

koşul altında olursa olsun zorunlu HIV testi uygulamaktan kaçınmalı ve bu tür girişimlere karşı çocukları korumalıdır. Sözleşme'nin 13. ve 17. maddelerine göre bu tür testler için doğrudan kendisinden veya ana babasından veya yasal vasisinden onay alma durumunu çocuğun gelişen yetenekleri belirleyeceğinden, taraf Devletler, ister başka bir sağlık sorunu dolayısıyla sağlık kuruluşuna geldiğinde sağlık görevlileri tarafından yapılsın ister başka şekillerde ortaya çıksın, herhangi bir HIV testi uygulamasından önce, bu tür testlerin riskleri ve yararları konusunda gerekli bilgileri sağlamalı, böylece ilgili kişinin sağlıklı karar vermesine imkan tanımalıdır.

24. Taraf Devletler, çocukların özel yaşamlarının korunmasıyla ilgili 16. maddeye uygun olarak HIV test sonuçlarının sağlık ve sosyal güvenlik sistemleri dahil olmak üzere gizli tutulmasını sağlamalı, çocukların HIV durumlarının, kendi rızaları olmadan, ana babaları dahil üçüncü taraflara açıklanmasının önüne geçilmelidir.

E. Anneden çocuğa virüs geçmesi

25. Anneden çocuğa virüs bulaşması (AÇVB) bebekler ve küçük çocuklar arasında görülen enfeksiyonların başlıca nedenidir. Bebekler ve küçük çocuklar bu virüsten gebelik, doğum ve doğumdan sonra ve emzirme süreçlerinde etkilenebilmektedirler. Taraf Devletlere bu konuda BM kuruluşlarının bebekler ve çocuklarda HIV enfeksiyonunun önlenmesi ile ilgili olarak önerdikleri stratejileri uygulamaları tavsiye edilmektedir. Bunların arasında (a) anne adaylarında HIV enfeksiyonunun önlenmesi; (b) HIV enfeksiyonu olan kadınlarda istenmeyen gebeliklerin önlenmesi (c) HIV enfeksiyonlu kadınların virüsü bebeklerine bulaştırmalarının önlenmesi; ve (d) HIV-enfeksiyonlu kadınlara, bebeklerine ve ailelerine bakım, tedavi ve destek sağlanması yer almaktadır.

26. Taraf Devletler anneden bebeğine HIV virüsünün bulaşmasını önlemek için gerekli önlemleri almalıdırlar. Bu önlemler arasında örneğin anti-retroviral ilaçlar gibi gerekli ilaçların sağlanması; anneye gerekli doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası bakımın verilmesi ve gebe kadınların birlikte oldukları kişilere gönüllülük temelinde HIV danışmanlığı ve test hizmetleri önerilmesi bulunmaktadır. Komite, anti-retroviral ilaçların gebelik ve/veya doğum sırasında kadına ve kimi durumlarda da bebeğine verilmesinin anneden çocuğa virüs geçme riskini önemli ölçüde azalttığını kabul etmektedir. Bununla birlikte, bu tür önlemlere ek olarak taraf Devletler annelere ve çocuklarına bebek beslemede alternatiflere ilişkin danışmanlık dahil gerekli desteği sağlamalıdırlar. Taraf Devletler, HIV pozitif annelere sağlanacak danışmanlıkta, bebeklerin farklı biçimlerde beslenmelerinin riskleri ve yararları ve duruma göre en yararlı olma olasılığı taşıyan seçeneğin ne olabileceği gibi konulardaki bilgileri de iletmelidirler. Kadınların tercih ettikleri yöntemleri mümkün olan en güvenilir biçimde uygulayabilmeleri açısından kendilerine sağlanacak takip desteği de önem taşımaktadır.

27. HIV sıklığının yüksek olduğu nüfus topluluklarında yeni doğan bebeklerin çoğunluğunun annelerinde HIV enfeksiyonu yoktur. Komite, Sözleşme'nin 6 ve 24. maddeleri doğrultusunda, HIV negatif kadınlarla HIV durumunu bilmeyen kadınlar için bebeklerine anne sütü vermenin hala en iyi besleme yolu olduğunu vurgulamak ister. HIV pozitif annelerde ise, eldeki kanıtlar emzirmenin HIV bulaşma riskini yüzde 10-20 arttırabileceğini, buna karşılık anne sütü verilmeyen çocuğun beslenme durumunun bundan zarar göreceğini ve bebeğin başka hastalıklara karşı direncini azaltabileceğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler kuruluşları, alternatif besleme imkanlarının var olduğu yerlerde eğer bunların fiyatları makul ise, bu imkanlar kabul edilebilir, sürdürülebilir ve güvenilir durumdaysalar, HIV enfeksiyonlu annelerin bebeklerine kendi sütleri yerine bunları vermeleri, hal böyle değilse de bebeğin ilk bir ay anne sütüyle beslendikten sonra mümkün olan en kısa sürede emzirmenin kesilmesini tavsiye etmektedirler.

F. Tedavi ve bakım

28. Taraf Devletlerin Sözleşme gereği üstlendikleri yükümlülükler, HIV ile ilgili gerekli ilaçlara, ürünlere ve hizmetlere hiçbir ayrımcılık olmaksızın ulaşabilme dahil çocuklara kapsamlı tedavi ve bakım imkanlarının eşit biçimde ve süreklilik temelinde sağlanmasını öngörmektedir. Bugün geniş kabul gören husus, kapsamlı tedavi bakımından, anti-retroviral ve diğer ilaçların, HIV/AIDS bakımında teşhise yönelik ve diğer teknolojilerin, AIDS ile birlikte ortaya çıkabilecek diğer enfeksiyonların, iyi beslenmenin, aile, topluluk ve ev temelli bakımın yanı sıra sosyal, manevi ve psikolojik desteğin anlaşılması gerektiğidir. Taraf Devletler bu açıdan ilaç sanayi ile gerekli temaslara geçerek gerekli ilaçların yerel olarak mümkün olan en düşük fiyatlardan sağlanmasına çalışmalıdırlar. Taraf Devletler, ayrıca, bu alanda Sözleşme’de belirtilen yükümlülüklerini yerine getirirken, toplulukların da kapsamlı HIV/AIDS bakım, destek ve tedavisinde yer almalarını sağlamalıdırlar. Taraf Devletler, kendi toplumları içinde var olup bütün çocuklara eşit tedavi, bakım ve destek sağlanmasını engelleyebilecek faktörlere özel önem vermelidirler.

G. Çocukların araştırmalara katılmaları

29. Taraf Devletler Sözleşme’nin 24. maddesine uygun olarak HIV/AIDS araştırma programlarının, çocuklara yönelik etkin önleme, bakım ve tedavi çalışmalarına katkıda bulunacak özel çalışmaları da içermesini sağlamalıdırlar. Taraf Devletler, bununla birlikte, herhangi bir müdahale yetişkinler üzerinde eksiksiz biçimde denenmeden önce çocukları araştırma nesnelere olarak kullanmaktan kaçınmalıdırlar. HIV/AIDS ile ilgili biomedikal araştırmalar, HIV/AIDS operasyonları ve sosyal, kültürel ve davranışsal araştırmalar konusunda haklarla ve etik duyarlılıklarla ilgili birtakım soru işaretleri ortaya çıkmıştır. Örneğin çocuklar, katılmayı reddetme veya onay verme imkanları olmaksızın gereksiz veya iyi tasarlanmamış araştırmaların denekleri olarak kullanılmışlardır. Çocuğun gelişen yetenekleri doğrultusunda çocuğun onayı alınmalı, gerektiğinde bu onay çocuğun ana babasından veya yasal vasisinden istenmeli, ancak her durumda bu onay araştırmanın çocuğa getirebileceği riskler ve yararlar tam olarak açıklandıktan sonra alınmalıdır. Taraf Devletler ayrıca, Sözleşme’nin 16. maddesinde yer alan yükümlülükler uyarınca çocukların özel yaşamlarının gizliliğinin araştırma nedeniyle ihlal edilmemesini, araştırma dolayısıyla çocuk hakkında elde edilen bilgilerin verilen onayda belirtilenler dışında başka hiçbir amaç için kullanılmamasını sağlamak durumundadırlar. Taraf Devletler, araştırma önceliklerinin belirlenmesine gelişen kapasitelerine göre çocukların, ana babaların veya yasal vasilerin de katılmalarını sağlamak ve bu tür araştırmalarda yer alan çocuklar için destekleyici ortamlar oluşturmak için her tür çabayı harcamalıdırlar.

V. SAVUNMASIZ-KORUNMASIZ- GÜÇ DURUMDA VE ÖZEL KORUMA GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUKLAR

30. Çocukların siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer etmenler nedeniyle HIV/AIDS’e açıklığı, aynı zamanda çocukların ailelerinde ve topluluklarında bu hastalığın etkilerine karşı ne kadar direnebileceklerini, enfeksiyon riskine ne derece maruz kalacaklarını, uygun olmayan araştırmalara dahil edilme olasılıklarını ve enfeksiyona yakalandıklarında da tedavi, bakım ve destekten ne ölçüde yararlanabileceklerini belirler. Bu açıklık veya savunmasızlık, mülteci veya kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş insanların yaşadıkları kamplarda, gözaltında tutulanlar ve kurumlara yerleştirilenlerde, mutlak yoksulluk koşullarında yaşayanlarda, silahlı çatışma ortamlarında, çocuk askerler arasında, ekonomik ve cinsel açıdan sömürülenlerde, özürlielerde, göçmenlerde, azınlık ve yerli gruplara mensup olanlarda ve sokak çocuklarında daha belirgin durumdadır. Bununla birlikte, yaşamlarındaki birtakım özel durumlar sonucunda bütün çocuklar risk altına girebilirler. Komite bu noktada belirtmek ister ki, kaynakların en sınırlı olduğu

durumlarda bile toplumun bu anlamda olumsuz dış etkilerine açık kesimlerin hakları korunmalıdır ve aşırı kaynak kullanımını gerektirmeyen bir çok önleme bu anlamda başvurulması mümkündür. HIV/AIDS'e karşı açıklık ve savunmasızlığın azaltılması, en başta, çocukların, ailelerinin ve topluluklarının HIV/AIDS ile ilgili olup kendilerini etkileyecek kararlara, uygulamalara veya politikalara katılabilecek biçimde güçlendirilmelerini gerektirir.

A. HIV/AIDS'den etkilenen ve annesiz/babasız kalan çocuklar

31. Anne-babalarını HIV/AIDS'den kaybetmiş çocuklarla, bu yüzden kimseleri kalmadığı için aile başkanının 'çocuk' olduğu aileler dahil bu salgından etkilenen ailelere mensup çocuklara özel önem verilmelidir. Çünkü bu tür durumlar, enfeksiyon kapma riskini daha da artırmaktadır. HIV/AIDS'den etkilenen ailelere mensup çocuklar söz konusu olduğunda, bu çocukların yaşadıkları damgalanma ve sosyal yalıtılma, hakların ihlaliyle daha da ağırlaşabilir. Örneğin bu çocuklar, maruz kaldıkları ayrımcılık yüzünden eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlere ulaşamayacak konuma düşebilirler. Komite, salgından bu anlamda etkilenen çocuklara hukuksal, ekonomik ve sosyal koruma sağlanmasının; böylece söz konusu çocukların eğitim, miras, barınma, sağlık ve sosyal güvenlik gibi haklarının güvence altına alınmasının; ve bu çocuklara uygun gördüklerinde kendilerinin ve diğer aile üyelerinin HIV durumunu açıklama imkanları tanınmasının önemini vurgulamak ister. Taraf Devletlere bu bağlamda bir kez daha hatırlatılır ki, söz konusu önlemler, çocukların haklarının yaşama geçirilmesi, kendilerini riske açıklık ve enfeksiyondan koruyabilmeleri için gerekli becerilerin ve desteğin sağlanması açısından belirleyici önemdedir.

32. Komite, kimlik kanıtlayıcı belgelerin HIV/AIDS'den etkilenen çocuklar açısından yol açabileceği önemli sonuçları vurgulamak ister. Çünkü kimlik belgeleri, bir kişinin hukuk önünde tanınması; özellikle miras, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerden yararlanma hakları başta olmak üzere haklarının korunup güvence altına alınması ve özellikle hastalık veya ölüm gibi nedenler yüzünden aile bakımı alamayan çocukların suiistimal ve sömürüden korunmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, doğumda nüfus kaydı, çocukların haklarının güvence altına alınması ve HIV/AIDS'in bundan etkilenen çocuklar üzerindeki etkilerinin azaltılması için zorunludur. Dolayısıyla, taraf Devletler Sözleşme'nin 7. maddesinde belirtilen yükümlülüklerini dikkate alarak yeni doğan her çocuğun hemen nüfusa kaydedilmesi için gerekli sistemleri oluşturmalarıdır.

33. HIV/AIDS'in bu yüzden yakınlarını yitiren çocuklara getirdiği travma çoğu kez hastalığın ortadan çıkması ve yakınlardan birinin ölmesiyle başlar ve daha sonra gelen damgalanma ve ayrımcılıkla bu durum daha da ağırlaşır. Taraf Devletler, bu hususu dikkate alarak, hastalık yüzünden kimsesiz kalan çocukların miras ve mülkiyet haklarını yasal olarak ve uygulamada güvence altına almalı, bu hakların yaşama geçmesini engelleyebilecek toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa özel bir dikkat göstermelidirler. Taraf Devletler, ayrıca, Sözleşme'nin 27. maddesinin getirdiği yükümlülükler doğrultusunda aileleri ve HIV/AIDS yüzünden yakınlarını yitirmiş çocuk topluluklarının kapasitelerini destekleyip güçlendirmeli; bu kesimlere gerekli psikososyal bakım dahil fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, ekonomik ve toplumsal açılardan yeterli bir yaşam standardı sağlamalıdır.

34. HIV/AIDS yüzünden aile büyüklerini yitiren çocukları korumanın en iyi yolu kardeşlerin bir arada kalmalarını, onlara geride kalan diğer aile üyelerinin veya akrabalarının bakmalarını sağlamaktır. Ortada başka imkanların olmadığı durumlarda, çevredeki topluluğun da desteğiyle geniş aile, geride kalan çocuklar açısından en az travmatik, dolayısıyla en iyi bakım alternatifini oluşturabilir. Çocukların mevcut aile yapıları içinde kalmalarını sağlamak üzere mümkün olan her tür yardım sağlanmalıdır. Ancak, HIV/AIDS'in geniş aile üzerindeki etkileri yüzünden bu seçenek

gerçekçi olmayabilir. Bu durumda taraf Devletler, mümkün olduğu ölçüde, aile tipi alternatif bakım (örneğin koruyucu aile yanına yerleştirme gibi) imkanlarını araştırmalıdır. Taraf Devletler, gerektiğinde, başında çocukların bulunduğu hanelere finansal ve diğer tür yardımlarda bulunmalıdırlar. Taraf Devletler, benimsedikleri stratejilerin, HIV/AIDS karşısında en ön cephede toplulukların yer aldıkları gerçeğini gözetmesini sağlamalı, bu stratejiler, içlerinde yaşayan AIDS nedeniyle kimsesiz kalmışlara en iyi nasıl destek sağlanabileceğini toplulukların belirlemesine yardımcı olacak biçimde geliştirilmelidir.

35. Kurumlara yerleştirilerek sağlanan bakımın çocuğun gelişimi üzerinde çok zararlı etkileri olabilese bile, taraf Devletler, çocuklara kendi toplulukları içinde aile temelli bakım sağlamanın mümkün olmadığı durumlarda bunun geçici bir çözüm olarak gene de bir yeri olduğunu gözetmelidirler. Komite'nin görüşüne göre çocukların kurumlara yerleştirilmesi temelindeki herhangi bir bakım biçimi ancak en son çare olarak gündeme gelmelidir ve kurumsal bakım kaçınılmaz olduğunda da söz konusu çocukların haklarını koruyacak, onları istismar ve sömürüden uzak tutacak her tür önlem alınmalıdır. Bu tür ortamlar söz konusu olduğunda çocukların özel korunma ve yardım görme hakları gözetilerek ve Sözleşme'nin 3, 20 ve 25. maddelerine uygun olarak, çocukların yerleştirildikleri kurumların belirli bakım standartlarına uygun olmaları, hukuksal koruma güvencelerini sağlamaları açısından sıkı önlemlerin alınması gerekmektedir. Taraf Devletler, çocukların bu tür kurumlarda kalma sürelerine sınırlar getirmeli; ister HIV/AIDS enfeksiyonlu, isterse HIV/AIDS'den etkilenmiş olsunlar, kurumlarda bulunan çocukların kendi topluluklarıyla yeniden ve başarılı biçimde bütünleşmeleri için gerekli programları hazırlamalıdırlar.

B. Cinsel ve ekonomik sömürü kurbanları

36. Yaşam ve gelişme imkanlarından yoksun kalan kız ve erkek çocuklar, özellikle AIDS yüzünden annesiz/babasız kalanlar çeşitli yollardan cinsel ve ekonomik sömürüye maruz bırakılabilirler. Bunların arasında, geçinebilmek, hasta ve ölüm döşegindeki büyükleriyle kardeşlerine bakabilmek, okul harçlarını yatırılabilmek için para karşılığında başkalarına cinsel hizmette bulunan veya tehlikeli işlerde çalışan çocuklar da vardır. Enfeksiyonlu veya HIV/AIDS'den doğrudan etkilenen çocuklar iki anlamda dezavantajlı duruma düşebilirler. Başka bir deyişle bu çocuklar bir yandan ekonomik ve toplumsal açıdan marjinal konumları nedeniyle ayrımcılığa uğrarlarken, diğer yandan da kendilerinin veya ailelerindeki kişilerin HIV'li olmasından dolayı dışlanabilirler. Sözleşme'nin 32, 34, 35 ve 36. maddeleri doğrultusunda, çocukların HIV/AIDS'den daha az etkilenmelerini sağlamak için, taraf Devletlerin çocukları her tür ekonomik ve cinsel sömürüden koruma, fuhuş şebekelerinin ağına düşmekten kurtarma; eğitimleri ve sağlıkları, fiziksel, zihinsel, manevi ve ahlaki gelişmeleri açısından zararlı herhangi bir işte çalışmalarını önleme yükümlülükleri vardır. Taraf Devletler, çocukları ekonomik ve cinsel sömürüden, kaçakçılıktan ve alınıp satılma gibi işlerden korumak üzere kararlı girişimlerde bulunmalı; 39. maddede yer alan haklar çerçevesinde, bu tür durumlara maruz kalmış çocukların Devletin ve ilgili hükümet dışı kuruluşların destek ve bakım hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamalıdırlar.

C. Şiddet ve istismar kurbanları

37. Çocuklar, HIV enfeksiyonu kapma risklerini arttırıcı çeşitli şiddet ve sömürü uygulamalarına maruz kalabilecekleri gibi, enfeksiyonlu olmaları veya HIV/AIDS'den etkilenmeleri yüzünden de şiddetle karşılaşabilirler. Irza tecavüz ve cinsel istismarın diğer biçimleri dahil olmak üzere şiddet, çocuğun kendi veya bakıcı ailesi içinde ortaya çıkabilir veya bu tür uygulamalar çocuklara karşı özel sorumluluk taşıyan kimi görevlilerden, örneğin öğretmenlerden, çocukların bulunduğu kurumların personelinden, zihinsel ve diğer özürsüzlüklerin tedavi edildiği kurumlarda çalışanlardan

da kaynaklanabilir. Taraf Devletler, Sözleşme'nin 19. maddesinde yer alan haklara uygunluk açısından, evlerinde, okullarında, diğer kurumlarda veya kendi toplulukları içinde, çocukları her tür şiddet ve istismara karşı korumak zorundadırlar.

38. Programlar, çocukların yaşadıkları ortamlara, istismar olaylarını teşhis edip bildirme yeterliliklerine, bireysel kapasitelerine ve özerkliklerine göre özel olarak uyarlanmalıdır. Komite'ye göre HIV/AIDS ile çocukların savaş ve silahlı çatışmalar bağlamında maruz kaldıkları şiddet ve istismar arasındaki ilişkiye özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Böyle durumlarda şiddet ve istismarın önüne geçmeye yönelik önlemler kritik önem taşımaktadır ve taraf Devletlerin HIV/AIDS ve çocuk hakları ile ilgili konuları, askeri güçler veya bilgisiz personel tarafından cinsel olanlar dahil çeşitli hizmetlere zorlanan veya kendi ülkelerinde yerlerinden olan veya mülteci kamplarında yaşayan çocuklara yönelik destek programlarına içselleştirmeleri gerekmektedir. Taraf Devletler Sözleşme'nin 38 ve 39. maddelerindekiler dahil olmak üzere yükümlülüklerini yerine getirirken, çocuklara danışmanlık ve şiddet ve istismar gibi durumların erken teşhisine yönelik mekanizmalarla kaynaştırılmış bilgilendirme kampanyalarını, çatışmaların veya doğal felaketlerin etkilediği bölgelerde yürütmeli ve bütün bunları HIV/AIDS'e karşı ulusal ve yerel tepkinin bir parçası haline getirmelidirler.

Madde bağımlılığı

39. Alkol ve uyuşturucuları da kapsamak üzere madde bağımlılığı çocukların cinsel davranışlarını kontrol altına alma yeteneklerini azaltabilir ve bu yüzden HIV enfeksiyonuna maruz kalma riskini arttırabilir. Steril olmayan araçlarla enjeksiyon uygulamaları bu riski daha da arttırmaktadır. Komite, madde bağımlılığı ile ilgili davranışlar konusunda daha fazla bilgi ve kavrayışa gerek olduğunu kaydeder. Çocuk haklarının ihmalinin ve ihlalinin bu tür davranışları ne ölçüde tetiklediği de bu kapsamda ele alınmalıdır. Birçok ülkede çocuklar madde bağımlılığı bağlamındaki HIV önleme programlarından yararlanamamıştır ve bu tür programların uygulandığı yerlerde bile hedef kitle olarak genellikle yetişkinler alınmıştır. Komite, madde bağımlılığını ve HIV bulaşmasını azaltmaya yönelik politikaların ve programların, ergenler dahil olmak üzere çocukların HIV/AIDS bağlamındaki özel duyarlılıklarını ve yaşam tarzlarını hesaba katması gerekliliğini önemle vurgular. Sözleşme'nin 33 ve 24. maddelerinde yer alan haklarla tutarlı olarak taraf Devletler, çocukları madde bağımlılığına yönelten etmenleri önlemeye yönelik programların uygulanmasını sağlamalı, ayrıca madde bağımlısı olan çocuklara gerekli tedavi ve desteği sağlamalıdır.

VI. TAVSİYELER

40. Komite bu vesileyle HIV/AIDS'li bir dünyada yaşayan çocuklar konulu Genel Tartışma Günleri'nde (CRC/C/80) ortaya çıkan tavsiyeleri bir kez daha teyit eder ve taraf Devletlere aşağıdaki çağrıda bulunur:

(a) Çocukları merkez, hakları temel alan ve Sözleşme'de yer verilen hakları içselleştiren etkili eylem planları, stratejiler ve programlar dahil olmak üzere HIV/AIDS ile ilgili ulusal ve yerel politikaların benimsenmesi ve uygulanması; bu arada şu andaki Genel Yorum'un önceki paragraflarında sözü edilen ve BM Genel Kurulu Özel Çocuk Oturumu'nda (2002) benimsenen tavsiyelerin dikkate alınması;

(b) Ülke ve topluluklar ölçeğindeki girişimleri desteklemek finansal, teknik ve insani kaynakların mümkün olan azami ölçüde tahsis edilmesi (madde 4) ve bu bağlamda gerekli uluslararası işbirliğine gidilmesi (bakınız, aşağıdaki 41. paragraf);

(c) Sözleşme'nin 2. maddesinin eksiksiz biçimde yaşama geçirilmesi, özellikle de gerçek veya farazi HIV/AIDS durumlarından kaynaklanan ayrımcılığın açık biçimde yasaklanması amacıyla mevcut yasaların yeniden gözden geçirilmesi veya bu doğrultuda yeni yasalar çıkartılması; böylece bütün çocukların her tür hizmete eşit erişiminin sağlanması; bütün bu girişimlerde çocuğun özel yaşamına ve gizliliğine, bu arada Komite'nin yasal düzenlemelerle ilgili olarak önceki paragraflarda dile getirdiği tavsiyelere özel önem verilmesi;

(d) HIV/AIDS ile ilgili eylem planlarının, stratejilerin, politikaların ve programların, çocuk haklarının izlenmesinden ve eşgüdümünden sorumlu ulusal mekanizmalara içselleştirilmesi; çocukların haklarının HIV/AIDS bağlamında ihmalî veya ihlali ile ilgili şikayetleri özel olarak ele alıp değerlendirecek bir mekanizmanın, ister yeni bir yasal veya idari organ yaratarak, ister bu görevi halen mevcut ulusal bir kuruma vererek oluşturulmasının gündeme alınması;

(e) HIV ile ilgili veri toplama ve değerlendirme çalışmalarının yeniden gözden geçirilmesi; veri ve değerlendirmelerin Sözleşme kapsamındaki çocukları yaşa, cinsiyete ve ideal olarak 5'erli yaş gruplarına ayırması ve bu arada özellikle güç durumdaki çocuklarla özel korunma gereksinimi olan çocukların mümkün olduğunca kapsanması;

(f) Sözleşme'nin 44. maddesi uyarınca sunulması gereken raporlarda ulusal HIV/AIDS politikaları ve programları konusunda bilgilere yer verilmesi; bu bilgilerin, mümkün olduğu ölçüler içerisinde ulusal, bölgesel ve yerel ölçekteki bütçe ve kaynak tahsislerini de içermesi; ayrılan bütçe ve kaynakların, önleme, bakım, araştırma ve etki azaltma gibi başlıklara göre dökümünün de mümkün olduğu ölçüde verilmesi. Sözü edilen bu programların ve politikaların, çocukları ve haklarını açık biçimde tanıma (gelişim halindeki yetenekleri ışığında) açısından hangi düzeyde olduğunun; çocukların HIV ile bağlantılı haklarının yasalarda, politikalarda ve uygulamalarda ne ölçüde yer aldığının belirtilmesi; çocukların, kendileri HIV taşıdıkları için veya ana/babalarının enfeksiyonlu olması nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları konusunda bilgi verilmesi. Komite, taraf Devletlerden, kendi egemenlik alanlarında, çocuklar ve HIV/AIDS konusunda en önemli önceliklerin neler olduğunu belirtmelerini ve belirlenen sorunlarla ilgili olarak daha sonraki 5 yıl içinde gerçekleştirmeyi düşündükleri çalışmaları bildirmelerini talep etmektedir. Bu tür bilgiler, yapılan çalışmaların zaman içinde sağlanan ilerlemeler ışığında değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

41. Komite, uluslararası işbirliğini geliştirme amacıyla, UNICEF'e, Dünya Sağlık Örgütü'ne, BM Nüfus Fonu'na, UNAIDS'e ve ilgili diğer uluslararası organlara, kurumlara ve kuruluşlara, çocukların HIV/AIDS bağlamındaki haklarının yaşama geçirilmesi amacıyla verilen uğraşlara ülkeler ölçeğinde sistematik katkılarda bulunmaları ve çocukların HIV/AIDS bağlamındaki haklarının geliştirilmesi için Komite ile birlikte yürüttükleri çalışmaları sürdürmeleri çağrısında bulunur. Komite, ayrıca, diğer ülkelere kalkınma yardımlarında bulunan Devletlere, HIV/AIDS stratejilerinin çocukların haklarını tam olarak dikkate alacak biçimde geliştirilmesini sağlamaları için çağrıda bulunur.

42. Hükümet dışı kuruluşlar, topluluk temelli gruplar ve sivil toplumdaki aktörler; bu arada gençlik grupları, inanç temelli kuruluşlar, kadın örgütleri ve din ve kültür alanlarındaki öne çıkmış kişiler dahil geleneksel önderler HIV/AIDS salgınına karşı yürütülen çabalarda yaşamsal önemde role sahiptirler. Taraf Devletler, sivil toplum gruplarının bu çalışmalara katılmalarını sağlama açısından elverişli ortamlar oluşturmalı; çeşitli taraflar arasında işbirliği ve eşgüdümü kolaylaştırmalı ve söz konusu gruplara herhangi bir engelle karşılaşmadan çalışmalarını yürütebilmeleri için destek vermelidirler (bu bağlamda taraf Devletlerin, HIV/AIDS'li kişilerin, bu arada çocukların, HIV/AIDS önleme, bakım, tedavi ve destek hizmetlerinde yer almalarını desteklemeleri özellikle uygun olacaktır).

**Çocuk Hakları Sözleşmesi
Bağlamında Ergen Sağlığı ve
Gelişimi
GENEL YORUM**

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 4 (2003)
Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında
Ergen Sağlığı ve Gelişimi

Giriş

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğu “uygulanan yasalar çerçevesinde daha erken yaşta reşit sayılma durumları dışında 18 yaşından küçük herkes” olarak tanımlamaktadır (madde 1). Dolayısıyla, 18 yaşına kadar olan ergenler de Sözleşme’de yer alan bütün haklara sahiptirler; bu dönemdekilerin özel koruyucu önlemlerden yararlanma hakları vardır ve gelişen kapasitelerine göre bu haklarından giderek artan biçimde yararlanabilirler (madde 5).

2. Ergenlik dönemi, cinsel ve üreme işlevleri bakımından olgunlaşma dahil, fiziksel, bilişsel ve sosyal açılardan hızlı gelişmelerin gerçekleştiği; yeni sorumluluklar içeren, yeni bilgi ve becerileri gerektiren yetişkin davranışları ve rollerini üstlenme kapasitesinin tedricen geliştiği bir dönemdir. Yetişkinler genellikle sağlıklı bir nüfus kesimi oluştursalar bile, ergenlik dönemi, bu dönemde olanların görece güçsüzlükleri, toplumdan ve yaşlılardan gelen sağlık açısından riskli davranışlara yönelme baskıları nedeniyle sağlık açısından yeni sorunlarla karşılaşılacak bir dönemdir. Karşılaşılan güçlükler arasında kişilik gelişimi ve cinsellikle ilgili konular da yer almaktadır. Yetişkinliğe doğru bu dinamik geçiş dönemi aynı zamanda birtakım olumlu değişiklikler dönemidir. Bu değişiklikleri, ergenlerin hızla öğrenme, yeni ve farklı durumları yaşama, eleştirel düşünce biçimini geliştirip uygulama, özgürlükle tanışma, yaratıcı olma ve sosyalleşme gibi alanlarda önemli kapasitelere sahip olmaları sağlamaktadır.

3. Çocuk Hakları Komitesi, taraf Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirirken, hak sahibi kişiler olarak ergenlerin özel duyarlılıklarına, sağlık ve gelişim alanındaki gereksinimlerine yeterince dikkat etmediklerini kaygıyla belirtir. Komite bu durumu göz önüne alarak, bu konuda duyarlılık sağlamak ve taraf Devletlere özel stratejiler ve politikalar geliştirilmesi dahil olmak üzere ergenlere saygı gösterilmesini, korunmalarını ve haklarını yaşama geçirmelerini güvence altına alacak çabalara yol göstermek ve destek vermek üzere bu Genel Yorum’u hazırlamaya karar vermiştir.

4. Komite, “sağlık ve gelişme” kavramlarını, Sözleşme’nin 6. ve 24. maddelerinde yer alan hükümlere (yaşam, yaşama ve gelişme hakları ile sağlık hakkı) sıkı sıkıya sınırlı kalmanın ötesinde daha geniş bir kapsamda görmektedir. Bu Genel Yorum’un amaçlarından biri de, ergenlerin en yüksek sağlık standardına ulaşmaları, dengeli bir gelişim göstermeleri, yetişkinlik dönemine hazırlıklı biçimde girmeleri ve genel olarak toplumda yapıcı roller üstlenmelerinin sağlanması için yaygınlaştırılması ve korunması gereken başlıca insan haklarının belirlenmesidir. Bu Genel Yorum, Sözleşme’nin kendisi ile birlikte, biri çocuk satışı, fuhuşu ve pornografisi, diğeri

çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile ilgili iki İsteğe Bağlı Protokol ve nihayet ilgili diğer uluslararası insan hakları normları ve standartlarıyla bağlantılı olarak okunmalıdır.¹

I. TEMEL İLKELER VE TARAF DEVLETLERİN DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLERİ

5. Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda (1993) da kabul edildiği ve Komite tarafından defalarca dile getirildiği gibi, çocuk hakları bölünmez ve birbiriyle bağlantılı özelliktedir. 6 ve 24. maddelere ek olarak Sözleşme'nin diğer hükümleri ve ilkeleri de ergenlerin sağlık ve gelişme haklarının güvence altına alınması açısından belirleyici önem taşımaktadır.

Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı

6. Taraf Devletler, 18 yaşından küçük herkesin, herhangi bir ayrımcılık olmaksızın, Sözleşme'de yer alan bütün haklardan yararlanabilmelerini sağlamakla yükümlüdürler (madde 2). Burada, "ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve diğer görüşler; ulusal, etnik veya sosyal köken, mülkiyet, özrürlük, doğum veya başka herhangi bir statü itibarıyla" ayrımcılık yapılmaması öngörülmektedir. Bütün bunlar ergenlerin cinsel tercihlerini ve sağlık durumlarını (HIV/AIDS ve zihinsel sağlık dahil) da kapsamaktadır. Ayrımcılığa maruz kalan ergenler, istismara, şiddet ve sömürünün diğer türlerine de daha açık hale gelmekte, bu kesimlerin sağlık ve gelişimleri daha büyük risk altına girmektedir. Dolayısıyla, bu konumdaki ergenlerin toplumun bütün kesimleri tarafından daha özel bir dikkat ve korunmaya gereksinimleri vardır.

Hakların kullanımında gerekli yol göstericilik.

7. Sözleşme, ana babaların (veya hukuksal olarak çocuğa bakmakla yükümlü diğer kişilerin) "çocuğun gelişen yetenekleri doğrultusunda Sözleşme'de tanınan haklardan yararlanmasında uygun yönlendirmeyi ve yol göstericiliği yapma" sorumluluklarını, haklarını ve görevlerini tanımaktadır (madde. 5). Komite, ana babaların veya çocuğa bakmakla yükümlü diğer kişilerin, bu yönlendirme ve yol gösterme haklarını ve sorumluluklarını titiz biçimde yerine getirmeleri gerektiğine inanmaktadır. Ana babaların ve sözü edilen diğer kişilerin, yaş ve olgunluk düzeylerine göre ergenlerin görüşlerini dikkate alma, ergenlerin gelişebilecekleri güvenli ve destekleyici ortamlar oluşturma yükümlülükleri vardır. Ergenlerin, aile ortamlarındaki kişiler tarafından, uygun yönlendirme ve yol gösterme sağlandığında tam ve sorumlu yurttaşlar olarak davranabilecek aktif hak sahipleri olarak tanınmaları gerekmektedir.

Çocuğun görüşlerine saygı

8. Görüşlerin serbestçe ifade edilmesi ve bunların gerektiği gibi dikkate alınması hakkı (madde. 12) aynı zamanda ergenlerin sağlık ve gelişme haklarının gerçekleşmesi açısından da temel önem taşır. Taraf Devletler, ergenlerin, özellikle ailelerinde, okullarında ve topluluklarında kendilerini ilgilendiren bütün meselelerde görüşlerini serbestçe açıklayabilmelerine imkan tanıyacak ortamlar oluşturmak durumundadırlar. Ergenlerin bu haklarından gerektiği gibi ve güvenle yararlanabilmeleri için, kamu yetkililerinin, ana babaların ve çocuklar için veya onlarla birlikte çalışan yetişkinlerin, ergenlerin karar alma süreçlerine eşitlik temelinde katılmalarına

¹ Bunların arasında Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi; Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi; İşkence ve İnsanlık Dışı Diğer Zalimce ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme; Irk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi; Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi yer almaktadır.

elverişli, güvene, bilgi paylaşımına, dinleme kapasitesine ve sağlıklı yönlendiriciliğe dayalı ortamlar oluşturmaları gerekir.

Hukuksal ve yargısal önlemler ve süreçler

9. Sözleşme'nin 4. maddesi uyarınca, “taraf Devletler, tanınan hakların fiilen yaşama geçmesi açısından gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri alacaklardır.” Taraf Devletler, ergenlerin sağlık ve gelişme hakları söz konusu olduğunda, cinsel ilişkide rıza ve evlilik açısından asgari bir yaş belirlenmesi, ana baba rızası olmadan tıbbi tedavi görme gibi konular da dahil olmak üzere iç hukukta birtakım düzenlemelerin bulunmasını sağlayacaklardır. Belirlenen asgari yaşlar kız ve erkekler için aynı olacak (Sözleşme madde 2); gelişen yetenekleri, yaşları ve olgunluk düzeylerine göre 18 yaşından küçük hak sahibi insanlar olma durumunu doğrudan yansıtacaktır (maddeler 5 ve 12-17). Ayrıca, ergenler, gerek genel yargısal gerekse idari açıdan tazminat alabilecekleri bireysel şikayet sistemlerine ulaşabilecekler, bu tür durumlarda özel yaşamın gizliliği ilkesine riayet edilecektir (madde. 16).

Medeni haklar ve özgürlükler

10. Sözleşme 13'ten 17'ye kadar olan maddelerinde çocukların ve ergenlerin medeni haklarını ve özgürlüklerini tanımlamaktadır. Bunlar, ergenlerin sağlık ve gelişme haklarının güvence altına alınması açısından temel önem taşıyan hükümlerdir. Madde 17. çocuğun “özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinme” hakkı bulunduğunu belirtmektedir. Taraf Devletler, yasalar, politikalar ve programlar aracılığıyla, aile planlaması, kazaların önlenmesi, kadınların sünnet edilmesi dahil zararlı geleneksel uygulamalara, alkol, sigara ve diğer zararlı alışkanlıklardan korunma dahil olmak üzere 24 ve 33. maddelerde yer verilen sağlık konuları ile ilgili maliyet etkin önlemlere başvurmak istiyorlarsa, ergenlerin uygun bilgilere erişimlerinin sağlanması belirleyici önem taşımaktadır.

11. Ergenlerin sağlık ve gelişmelerinin güvence altına alınması açısından taraf Devletlerin, sağlıkla ilgili meselelerde danışmanlık ve tavsiyeler de dahil olmak üzere ergenlerin özel yaşam ve gizliliklerine sıkıca riayet etmeleri de önemlidir (madde. 16). Sağlık görevlilerinin, Sözleşme'nin temel ilkelerini dikkate alarak, ergenlere ilişkin tıbbi bilgileri gizli tutma yükümlülükleri vardır. Bu tür bilgiler, ancak ilgili ergen kişinin rızasıyla veya yetişkin bir kişinin özel durumunun açıklanmasıyla ilgili olarak nelerin ihlal sayılacağı gözetilerek açıklanabilir. Yanında ebeveyni veya başka bir kişi bulunmaksızın da tıbbi konularda görevlilere danışabilecek olgunlukta sayılan ergenlerin özel yaşamlarına özen gösterilir ve bu durumdaki ergen, tedavi dahil gizli tutulacak hizmetler için talepte bulunabilir.

Her tür istismar, ihmâl, şiddet ve sömürüye karşı korunma²

12. Taraf Devletler, ergenlerin her tür istismar, ihmâl, şiddet ve sömürüye karşı korunmaları için etkin önlemler almalı (maddeler 19, 32-36 ve 38), bunu yaparken söz konusu yaş grubunu etkileyen özel istismar, ihmâl, şiddet ve sömürü biçimlerini özellikle dikkate almalıdırlar. Taraf Devletler, istismar ve ihmâl özel olarak daha açık konumda bulunan özürsüz ergenlerin fiziksel, cinsel ve zihinsel haklarını korumak için özel önlemler almalıdırlar. Taraf Devletler, bunların dışında, yoksulluktan etkilenen ve toplumsal anlamda marjinalleşmiş ergenlerin suçlu sayılmamalarını güvence altına almalıdırlar. Bu bağlamda, etkili yerel ve ulusal yasaların, politikaların ve programların uygulanabilmesi için gerekli bilgileri sağlayacak araştırmalar için

² Ayrıca bakınız, Komitenin 2001 ve 2002 yıllarında yaptığı “Çocuklara yönelik şiddet” başlıklı görüşmelerinin ardından hazırlanan raporlar ve alınan tavsiye kararları (bakınız CRC/C/100, bölüm. V ve CRC/C/111, bölüm. V).

yeterli finansman ve insan kaynakları sağlanmalıdır. Benimsenen politikalar ve stratejiler düzenli aralıklarla yeniden gözden geçirilmeli ve gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Taraf Devletler bu önlemleri alırken ergenlerin gelişim halindeki yeteneklerini dikkate almalı; çeşitli programlar dahil, ergenleri korumaya yönelik önlemlerin belirlenmesi sürecine bu kesimleri de uygun biçimlerde dahil etmelidirler. Komite, bu konuda, yaşıt eğitiminin oynayabileceği olumlu rolü ve özellikle sanat, eğlence ve spor alanlarındaki rol modellerinin önemli işlevlerini vurgulamak ister.

Veri toplama

13. Ergenlerin sağlık ve gelişme durumlarının izlenmesi açısından veri toplanması taraf Devletler için bir gerekliliktir. Taraf Devletler, yaşa, cinsiyete, kökene ve sosyal statüye göre ayrıştırılmış sonuçlara imkan verecek veri toplama mekanizmaları geliştirmelidirler ki farklı grupların durumları izlenebilsin. Ayrıca, etnik ve/veya yerli azınlıklar, göçmen veya mülteci ergenler, özürllüler, çalışanlar vb. gibi özel grupların durumlarını ortaya çıkaracak veriler de toplanmalıdır. Gerektiğinde, toplanan bilgilerin analizleri yapılırken ergenlerin de katılımı sağlanmalıdır. Bu, toplanan bilginin ergenlerin konulara ilişkin hassasiyetlerini de içerdiği için bilginin duyarlı biçimde kavranmasını ve kullanılmasını sağlama açısından veri analizlerine ergenler de dahil edilmelidirler.

II. GÜVENLİKLİ VE DESTEKLEYİCİ ORTAMLAR OLUŞTURULMASI

14. Ergenlerin sağlık ve gelişimleri yaşadıkları ortamlar tarafından güçlü biçimde belirlenir. Güvenli ve destekleyici bir ortam oluşturulması, ergenlerin hem yakın ortamlarındaki – aile akranlar, okullar ve verilen hizmetler- hem de örneğin toplum ve din önderleri, medya, ulusal ve yerel politikalar ve yasal düzenlemeler tarafından oluşturulan daha geniş ortamlardaki tutum ve hareketlerin değerlendirilmesini gerektirir. Başta 2-6, 12-17, 24, 28, 29 ve 31. maddeler olmak üzere Sözleşme'deki ilkelerin ve hükümlerin yaygınlaştırılması ve yaşama geçirilmesi, ergenlerin sağlık ve gelişme haklarının güvence altına alınması açısından temel önemdedir. Taraf Devletler, politikalar geliştirerek, yasal düzenlemelere giderek ve özel olarak ergenlere yönelik programları uygulayarak, bu konulardaki bilinç ve duyarlılık düzeylerini yükseltmeli ve ilgili davranışları uyarmalı/düzenlemelidirler.

15. Komite, geniş aile üyeleri dahil aile ortamının, yaşanan topluluğun veya çocuktan veya ergenden hukuken sorumlu diğer kişilerin önemini vurgular (maddeler 5 ve 18). Ergenlerin çoğu olumlu aile ortamlarında büyürken, kimileri için aile güvenli ve destekleyici bir ortam sağlamaktan uzaktır.

16. Komite taraf Devletlere, ergenlerin gelişen yeteneklerine uygun biçimde, ergenlerin sağlık ve gelişmelerine destek olacak yasal düzenlemeleri gerçekleştirme, politika ve programları hazırlama ve uygulama çağrısında bulunmaktadır. Bu çerçevede (a) ergenlerin esenliğini yeterince gözetin, gerektiğinde beslenme, giyinme ve barınma gibi alanlarda maddi yardımlar sağlanmasını da öngören kurumların, imkanların ve hizmetlerin geliştirilmesiyle ana babalara (veya yasal vasilere) yardım edilmeli (madde. 27 (3)); (b) örneğin cinsellik ve cinsel davranışlar, riskli yaşam tarzları gibi konuların açıkça tartışılabileceği ve ergenlerin haklarına saygılı uygun çözümlere ulaşılabilceği karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin oluşturulmasında yeterli bilgiler ve ana baba desteği sağlanmalı (madde. 27 (3)); (c) ergen yaşlardaki anne ve babalara hem kendilerinin hem de çocuklarının esenliği açısından gerekli destek ve yol göstericilik sağlanmalı (madde. 24) (f), 27 (2-3)); (d) etnik ve diğer azınlıkların değerlerine ve normlarına gerekli saygı gösterilirken, gelenekleri ve normları içinde yaşadıkları toplumda yaygın olan gelenek ve normlardan farklılaşan ergenlere ve ana babalara (yasal vasilere) özel olarak dikkat edilmeli ve gerekli destek ve yol göstericilik sağlanmalı;

ve (e) ergen kişinin korunmasına yönelik aile müdahaleleri, örneğin mevcut yasa ve usuller çerçevesinde suiistimal ve ihmal gibi durumlarda gerektiğinde ergen kişinin ailesinden ayrılması dahil olmak üzere yapılmalıdır. Bu alandaki yasalar ve usuller, Sözleşme'nin ilkelerine uyacak biçimde değiştirilmelidir.

17. Okul, öğrenme, gelişme ve sosyalleşme mekanı olarak birçok ergenin yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Madde 29 (1) eğitimin “çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, fiziksel ve zihinsel yeterliliklerinin mümkün olan en üst düzeyde geliştirilmesine” yönelik olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca eğitimin amaçlarıyla ilgili Genel Yorum 1’de şöyle denmektedir: “Eğitim, ayrıca... hiçbir çocuğun yaşamın karşısına çıkarabileceği durumlarla baş edebileceği donanımı kazanmadan okuldan ayrılmamasını hedeflemelidir. Temel beceriler arasında dengeli karar verebilme ve uyuşmazlıkları şiddete başvurmaksızın çözebilme becerilerinin yanı sıra sağlıklı yaşam tarzları ve olumlu sosyal ilişkiler yer almaktadır...” Komite, ergenlerle gelecekteki çocuklarının sağlık ve eğitimine yönelik uygun eğitimin önemini gözeterek ve Sözleşme'nin 28 ve 29. maddeleri ışığında taraf Devletlere şunları gerçekleştirme çağrısında bulunur: (a) kaliteli temel eğitimin bütün çocuklar için zorunlu, ücretsiz ve erişilebilir kılınması ve orta ve yüksek öğrenimin bütün ergenlerin erişebilecekleri yaygınlıkla olması; (b) su ve sanitasyon imkanlarıyla birlikte okula güvenli ulaşım dahil çocuklar açısından sağlık riski içermeyecek iyi işleyen okul ve dinlenme-eğlenme imkanları; (c) gerek öğrenciler arasında gerekse okul personeli tarafından cinsel istismar, fiziksel ceza, insanlık dışı, aşağılayıcı ve küçük düşürücü her tür davranış dahil olmak üzere her tür şiddet ve istismarın önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması; (d) okul müfredatına ilgili konuların dahil edilmesiyle sağlıklı davranışları yerleştirecek önlem, tutum ve etkinliklerin yaygınlaştırılması.

18. Giderek artan sayıda genç daha ergenlik dönemlerinde okullarını bırakarak ailelerini desteklemek veya başka amaçlarla resmi ve kayıt dışı sektörlerdeki ücretli işlere yönelmektedir. Ergenlerin, sağlık ve eğitim dahil diğer haklardan yararlanmalarını engellemediği ve uluslararası standartlara uygun düştüğü taktirde ergenlerin belirli işlerde çalışmaları gelişimleri açısından yararlı olabilir. Komite taraf Devletlere, en kötü biçimlerde olanlardan başlayarak her tür çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri almaları, istihdama kabulde asgari yaşla ilgili düzenlemeleri sürekli gözden geçirerek bu yaşı uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmeleri ve çalışan ergenlerin çalışma ortam ve koşullarını düzene bağlamaları (Sözleşme'nin 32. maddesinin yanı sıra 138 ve 182 sayılı ILO Sözleşmeleri uyarınca), böylece çalışan ergenlerin tam olarak korunmalarını ve gerekli hukuk yollarına başvurabilmelerini sağlamaları çağrısında bulunur.

19. Komite, ayrıca, Sözleşme’de yer alan madde 23(3) uyarınca, özürlü ergenlerin özel haklarının dikkate alınmasını, özürlü çocuğun/ergenin kaliteli eğitim imkanlarına ulaşım böyle bir eğitim görmesinin sağlanmasını öngörür. Devletler, özürlü çocukların/ergenlerin, birinci, ikinci ve üçüncü kademe eğitim fırsatlarına eşitlikçilik temelinde ve mümkünse normal okullarda ulaşmaları ilkesini gözetmelidirler.

20. Komite, erken yaşta evliliklerin ve gebeliklerin, HIV/AIDS dahil olmak üzere cinsel ve üreme sağlığıyla ilgili sorunlara yol açan önemli etmenler olmasından kaygılıdır. Taraf Devletlerden kimilerinde, başta kızlarınki olmak üzere yasal ve fiili evlilik yaşı halen çok düşüktür. Bunun yanı sıra, sağlıkla ilgili olmayan başka kaygılar da söz konusudur: Genç yaşta evlenenler, özellikle kızlar, genellikle eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalmakta, sosyal faaliyetlerin dışına itilmektedirler. Dahası, kimi taraf Devletlerde evlenmiş çocuklar, 18 yaşın altında olsalar bile yetişkin sayılmakta ve böylece Sözleşme’de öngörülen özel koruma önlemlerinden yoksun kalmaktadırlar. Komite, taraf Devletlerin mevcut yasal düzenlemelerini ve uygulamalarını gözden geçirerek, gerektiğinde yasal evlenme yaşının ana baba rızası olsun olmasın hem erkekler hem de

kızlar için 18'e çıkarmalarını hararetle tavsiye eder. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi de benzer bir tavsiyede bulunmuştur (Genel Yorum No. 21, 1994).

21. Birçok ülkede, kaza sonucu meydana gelen yaralanmalarla şiddete dayalı yaralanmalar ergenler arasındaki ölümlerin ve kalıcı sakatlıkların başlıca nedenleri arasındadır. Komite, bu bağlamda, yollarda meydana gelen ve ergenleri görece daha fazla etkileyen kazalar konusunda özellikle duyarlıdır. Taraf Devletler, yol güvenliğini artıracak yasal düzenlemeleri ve uygulamaları geliştirmelidir. Bu çerçevede yapılabilecekler arasında ergenlere yönelik sürücülük eğitimi ve denetimi; geçerli sürücü belgesi aranması, emniyet kemeri ve kaza kaskları takılması ve yaya bölgeleri belirlenmesi gibi çok etkili olduğu ortaya çıkan önlemleri getirecek yasal düzenlemelerin yapılması yer almaktadır.

22. Komite'nin son derece kaygılı olduğu bir başka husus da bu yaş grubundaki intiharların fazlalığıdır. Zihinsel sorunlar ve psikososyal rahatsızlıklar ergenler arasında görece daha yaygındır. Birçok ülkede depresyon, yemek yemede düzensizlikler ve kendi kendine zarar veren eylemler gibi semptomlarla ortaya çıkan durumlar ve intiharlar giderek artış göstermektedir. Bu tür durumlara yol açan etmenler arasında, diğerlerinin yanı sıra, şiddet, kötü muamele, cinsel yönlü olanı dahil istismar çocuktan gerçekliği aşan yüksek beklentiler, okul içinde veya dışında meydana gelen kavgalar, kabadayılıklar ve ağır şakalar yer almaktadır. Taraf Devletler bu gibi olay ve durumların mağduru çocuklara gerekli bütün yardım ve hizmetleri sağlamalıdır.

23. Şiddet, kişisel, ailesel, topluluksal ve toplumsal düzeylerdeki çeşitli etmenlerin karmaşık bileşkesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Evleri olmayan, kurumlara yerleştirilen, çetelere mensup olan veya ellerine silah tutuşturulan çocuklar gibi özellikle güç durumda olanlar gerek kişisel gerekse kurumsal şiddete özellikle maruz kalmaktadırlar. Sözleşme'nin 19. maddesine göre taraf Devletler aşağıdaki durumların önlenmesi ve ortadan kaldırılması için gerekli bütün önlemleri³ almak durumundadırlar:

(a) çocuklara yönelik kurumsal şiddet; bu konuda ergenlerin buldukları özel ve kamusal kurumlarda (okullar, özürllüler için merkezler, ıslah evleri, vb.) gerekli yasal ve idari önlemler alınmalı, kurumlara yerleştirilen çocuklarla ilgili görevlilerle işleri gereği çocuklarla temas edebilecek polis dahil görevlilerin eğitimi ve izlenmesi sağlanmalıdır; ve

(b) ergenlerin kendi aralarındaki kişisel şiddet; erken çocukluk döneminde çocuk yetiştirilmesine, çocuğun sosyal ve eğitsel gelişimine destek sağlanması, şiddetten arınmış kültürel norm ve değerlerin yaygınlaştırılması (Sözleşme'nin 29. maddesinde öngörüldüğü gibi), ateşli silahların sıkı denetim altına alınması, alkol ve uyuşturuculara erişimin kısıtlanması.

24. Taraf Devletler, Sözleşme'nin 3, 6, 12, 19 ve 24 (3) maddeleri ışığında, namus cinayetleri dahil, ergenlerin yaşam hakkını tehdit eden her tür hareket ve girişimi ortadan kaldıracak etkili önlemler almalıdırlar. Komite, taraf Devletleri, yerleşik tutumları hedef alan bilinç ve duyarlılık kampanyaları, eğitim programları ve yasal düzenlemeler gerçekleştirmeye ve zararlı geleneksel uygulamalara katkıda bulunan cinsiyetçi kalıplara ve rollere karşı mücadele etmeye davet eder. Ayrıca, taraf Devletler, erken yaşta evlilik ve kadınların sünned edilmesi dahil kimi geleneksel uygulamaların zararlı yönleri konusunda bilgi verecek çok yönlü enformasyon ve danışmanlık merkezlerinin oluşturulmasına yardımcı olmalıdırlar.

25. Komite, sağlıklı olmayan ürünlerin ve yaşam tarzlarının pazarlanmasının ergenlerin sağlıkla ilgili davranışları üzerindeki etkilerinden kaygılıdır. Taraf Devletler, Sözleşme'nin 17. maddesi doğrultusunda ergenleri sağlık ve gelişimleri açısından olumsuz sonuçlar verecek türde bilgiye

³ Ibid.

karşı korumalı, ancak bu arada ergenlerin çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belgelere ulaşma haklarını kollamalıdır. Dolayısıyla, taraf Devletlerden talep edilen, özellikle çocuklara ve ergenlere yönelik olduğunda, tütün ve alkol gibi maddeler hakkında verilen bilgiyi ve bu maddelerin pazarlanmasını belirli bir düzene bağlamaları veya yasaklamalarıdır⁴.

III. BİLGİ, BECERİ GELİŞTİRME, DANIŞMANLIK VE SAĞLIK HİZMETLERİ

26. Ergenlerin, kendi sağlık ve gelişmeleri, toplumda anlamlı biçimde yer almaları açısından gerekli bilgilere yeterince ulaşma hakları vardır. Okulda olsunlar olmasınlar, ergen yaşlardaki bütün kız ve erkeklerin sağlık ve gelişmelerini nasıl koruyacaklarına ve sağlıklı davranışları nasıl edinebileceklerine ilişkin doğru ve uygun bilgilere ulaşmalarını, bu tür bilgilerin onlardan esirgenmemesini sağlamak, taraf Devletlerin yerine getirmeleri gereken yükümlülükler arasındadır. Bu tür bilgiler arasında tütün, alkol ve diğer maddelerin kullanımı, güvenli ve karşılıklı saygıya dayalı sosyal ve cinsel davranışlar, beslenme ve fiziksel etkinliklere ilişkin olanlar da yer almalıdır.

27. Sağlanan bilgiler üzerine doğru davranışlara yönelmeleri için ergenlerin bu alanlardaki becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bunlar arasında kendine bakma, dengeli beslenme, kişisel hijyen, kişiler arası ilişkiler gibi sosyal durumlar, karar verme, stres ve uyumsuzluklarla baş etme gibi beceriler yer almaktadır. Taraf Devletler, bu tür becerilerin geliştirilmesini, başka yolların yanı sıra, örgün ve yaygın eğitimle, kurs programlarıyla, gençlik kuruluşlarıyla ve medyayla özendirilmeli ve desteklemelidirler.

28. Sözleşme'nin 3, 17 ve 24. maddeleri ışığında taraf Devletler, ergenlere aile planlaması ve doğum kontrol araçları, erken gebeliklerin tehlikeleri, HIV/AIDS'in önlenmesi ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara (CYBH) karşı alınacak önlemler dahil olmak üzere cinsel ve üreme sağlığıyla ilgili bilgilere erişim olanakları sağlamalıdır. Buna ek olarak taraf Devletler, medeni durumlarından, anne baba veya yasal vasi onayından bağımsız olarak ergenlerin gerekli bilgilere ulaşabilmelerini sağlamalıdır. Ergen yaşlardaki kız ve erkekler için yeterli, bu yaşlardakilerin özelliklerine ve özel haklarına duyarlı bilgileri iletmenin uygun araçlarının ve yollarının bulunması büyük önem taşımaktadır. Taraf Devletler bu açıdan, okulların da ötesinde, örneğin gençlik kuruluşları, dinsel gruplar, topluluklar, diğer gruplar ve medya kanalıyla bu bilgilerin hazırlanmasına ve yaygınlaştırılmasına ergenleri de dahil etmelidirler.

29. Sözleşme'nin 24. maddesine göre taraf Devletlerin zihinsel özürlü ergenlere gerekli tedaviyi ve rehabilitasyonu sağlama, toplulukları bu tür durumların erken işaretleri, semptomları ve ciddiyeti konusunda bilgilendirme ve ergenleri psikososyal stres dahil gereksiz baskılara karşı koruma gibi görevleri vardır. Bunların yanı sıra, taraf Devletlerin 2. madde çerçevesinde zihinsel özürlülük durumlarına yönelik ayrımcı ve damgalayıcı tutumlara karşı mücadele etmeleri de gerekmektedir. Bir hastaneye veya psikiyatrik tedavi kurumuna yerleştirmenin zorunlu olduğu durumlarda bu yöndeki karar çocuğun yüksek yararı gözetilerek alınmalıdır. Hastaneye veya bir kuruma yerleştirilme söz konusuysa, hasta kişiye, Sözleşme'de tanınan bütün haklardan, bu arada eğitim ve eğlenme haklarından en üst düzeyde yararlanması için gerekli imkanlar sağlanmalıdır⁵. Gerektiği yerlerde ergen kişiler bu kurumlarda yetişkinlerden ayrı yerlere yerleştirilmelidir. Taraf Devletler, gerekli ve uygun olduğu durumlarda kurumlara yerleştirilen ergenlerin kendi aileleri dışında çıkarlarını temsil eden kişisel temsilcileriyle de temas etmelerine olanak sağlamalıdır⁶. Taraf

⁴ Dünya Sağlık Örgütü'nün Tütün Kullanımının Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'nde (2003) önerildiği şekliyle.

⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için, Zihinsel Hastalıkları Olan Kişilerin Korunması ve Zihinsel Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesinde İlkeler, (17 Aralık 1991 tarih ve 46/119 sayılı Genel Kurul kararı, ek).

⁶ Ibid., özellikle ilkeler 2, 3 ve 7.

Devletler, Sözleşme'nin 25. maddesine uygun olarak, hastanelere veya psikiyatrik tedavi kurumlarına yerleştirilen ergenlerin durumlarını düzenli aralıklarla denetlemelidirler.

30. Hem kız hem erkek ergenler HIV/AIDS dahil olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalıkların (CYBH) tehdidi altındadırlar⁷. Devletler, HIV/AIDS dahil olmak üzere bu hastalıkların önlenmesi ve tedavisi için gerekli araçları, hizmetleri ve bilgileri sağlamak durumundadırlar. Taraf Devletler buna yönelik olarak, (a) ergenlerin doğum kontrol ve CYBH korunma gereksinimleri konusundaki kültürel görüşleri değiştirmeye yönelik önlemler dahil etkili önlem programları geliştirmeli ve ergen cinselliğini kuşatan kültürel ve diğer tabulara karşı mücadele etmeli; (b) ergenlerin enfeksiyon riskini artıran veya HIV dahil olmak üzere CYBH'ye yakalanmış olan ergenlerin marjinalleşmelerine yol açan uygulamalara karşı mücadele için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı; ve (c) ergenlerin gerekli bilgilere, kondom gibi önlemlere ve bakıma erişimlerini olumsuz etkileyen her tür engeli ortadan kaldıracak önlemleri almalıdırlar.

31. Ergen yaşlardaki kızlar, erken yaşta evlenmenin ve gebe kalmanın zararları konusunda gerekli bilgilere ulaşabilmeli ve gebe kalanlar da haklarına ve özel gereksinimlerine duyarlı bakım hizmetleri alabilmelidir. Taraf Devletler, başta erken gebelik ve sağlıklı olmayan çocuk düşürme yollarından ileri gelenler olmak üzere anne ölüm ve hastalıklarını azaltmak ve genç ana babaları desteklemek için önlemler almalıdırlar. Genç anneler, özellikle gerekli desteğin sağlanmadığı durumlarda, depresyon ve endişelere maruz kalabilirler ve bu da çocuklarına bakma güç ve yetilerini azaltır. Komite bu konuda taraf Devletlerden şu taleplerde bulunmaktadır: (a) aile planlaması, doğum kontrolü ve kürtajın yasaklanmadığı yerlerde güvenli kürtaj imkanları dahil olmak üzere cinsel ve üreme sağlığına yönelik programlar geliştirilmesi ve uygulanması; kadın doğumla ilgili çok yönlü hizmet ve danışmanlık sağlanması; (b) anne ve babalarının genç yaşlarda evlenen çocuklarına olumlu ve destekleyici tavırlar içinde olmalarını sağlayacak çalışmalar; ve (c) ergen yaşlardaki annelerin eğitimlerini sürdürmelerini sağlayacak politikalar geliştirilmesi.

32. Ana babaları onay vermeden önce ergenlerin görüşlerini serbestçe dile getirme fırsatları olmalıdır ve dile getirilen bu görüşlere Sözleşme'nin 12. maddesi uyarınca gerekli ağırlık tanınmalıdır. Bununla birlikte, ergen kişinin yeterli olgunluk düzeyine ulaştığı ve bunun "çocuğun yararına" olacağı durumlarda ana babayı bilgilendirirken ergen kişinin kendisinden bu konuda onay alınacaktır (madde. 3).

33. Taraf Devletler, özel yaşam ve gizlilik ilkesi ve bununla bağlantılı bir başlık olarak tedavi için onay verme söz konusu olduğunda (a) ergenlere tedavi ile ilgili özel bilgiler verilmesini ve böylece ergenlerin bu tür müdahalelerde bilgili olarak onay vermelerini sağlayacak yasa ve yönetmelikler çıkarmalıdırlar. Bu tür yasa veya yönetmeliklerde bu süreç için bir yaş belirlenmeli veya çocuğun gelişim halindeki yetenekleri ölçüt alınmalıdır; (b) sağlık görevlilerine ergenlerin özel yaşamın gizliliği ile ilgili hakları, bu arada tedavileri için bilgilendirilmeye dayalı onay verme hakları konusunda eğitim verilmelidir.

IV. OLUMSUZ ETMENLERE AÇIKLIK VE RİSK

34. Ergenlerin sağlık ve gelişme haklarına saygı gösterilmesini sağlamada, bu kesimin riske daha açık konuma gelmesine katkıda bulunan kişisel davranışlar ve çevre etmenleri de dikkate alınmalıdır. Silahlı çatışmalar veya sosyal dışlanma gibi çevre etmenleri ergen yaştakilerin istismara ve şiddetin ve sömürünün diğer biçimlerine açıklığını arttırmakta, dolayısıyla ergenlerin sağlıklı davranış açısından kişisel olarak doğru tercihlerde bulunmalarını önemli ölçüde güçleştirmektedir. Sözgelimi, güvenli olmayan cinsel ilişkilerde bulunma kararı ergenlere yönelik sağlık risklerini arttırmaktadır.

⁷ Bu konuda daha fazla bilgi için, HIV/AIDS ve çocukların hakları üzerine Genel Yorum No. 3 (2003)

35. Sözleşme'nin 23. maddesi uyarınca zihinsel ve/veya fiziksel özürli ergenlerin fiziksel ve zihinsel sağlık açısından mümkün olan en üst düzeyde olma hakları diğerlerinininkiyle eşittir. Taraf Devletlerin ise özürli ergenlere bu haklarını yaşama geçirmeleri açısından gerekli imkanları sağlama yükümlülükleri vardır⁸. Taraf Devletler (a) sağlık tesislerinin, ürünlerinin ve hizmetlerinin bütün özürli ergenlere açık olmasını; bu tesis, hizmet ve ürünlerin özürli ergenlerin kendi işlerini kendi başlarına yapmalarına ve topluluklarına aktif biçimde katılmalarına yardım etmesini sağlamalı; (b) özürli ergenlere çevrede dolaşma, katılma ve iletişim kurma imkanları tanıyacak gerekli donanım ve kişisel desteği hazır bulundurmaları; (c) özürli ergenlerin cinsellikle ilgili gereksinimlerine özel önem vermeli; ve (d) özürli ergenlerin haklarını yaşama geçirmelerinin önündeki engelleri ortadan kaldırmalıdır.

36. Taraf Devletler, kayıt dışı sektörde çalışanlar dahil olmak üzere evsiz ergenlere özel koruma sağlama durumundadırlar. Evsiz ergenler, başkaları tarafından şiddete, istismara ve cinsel sömürüye özellikle açık; kendilerine zarar vermeye, madde bağımlılığına ve zihinsel rahatsızlıklara eğilimlidirler. Taraf Devletler bu bakımdan :

(a) bu konumdaki ergenleri şiddetten korumak üzere gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı ve bu düzenlemeleri infaz görevlileri eliyle yaşama geçirmeli;

(b) bu kişilere gerekli eğitimi, sağlık hizmetlerini ve yaşam becerileri geliştirme fırsatlarını sağlamalıdır.

37. Fuhuş ve pornografi dahil cinsel sömürüye maruz kalan ergenler CYBH, HIV/AIDS, istenmeyen gebelikler, sağlıksız koşullarda yapılan düşük, şiddet ve psikolojik stres gibi sağlık risklerine özellikle açık durumdadırlar. Bu kişilerin, sağlığı, kendine saygı ve onuru sağlayan ortamlarda fiziksel ve psikolojik tedavi ve toplumla yeniden bütünleşme hakları vardır (madde. 39). Her tür cinsel sömürü ve bu amaca yönelik kaçırma olaylarını yasaklayan yasaların çıkartılması ve uygulanması; ülkeler arası kaçakçılığın önlenmesi için diğer Devletlerle işbirliği yapılması ve cinsel sömürüye maruz kalmış ergenlere gerekli sağlık yardımları yapılarak bu kişilere suçlu değil mağdur olarak davranılmasının sağlanması taraf Devletlerin yükümlülükleri arasındadır.

38. Ayrıca, yoksulluk, silahlı çatışma, adaletsizliğin çeşitli biçimleri, ailelerin çözülmesi, siyasal, toplumsal ve ekonomik istikrarsızlık ve her çeşit göç gibi durumlarda ergenlerin sorunları ve güçlükleri özellikle artmaktadır. Bu tür durumlar ergenlerin sağlık ve gelişimlerini ciddi biçimde engelleyebilir. Taraf Devletler, önleyici politikalara ve tedbirlere gerekli ağırlığı vererek bu durumlardaki ergenlerin korunmalarını sağlayabilir ve riskleri önemli ölçüde azaltabilirler; taraf Devletler, ayrıca, ergenlerin özgür bir toplum içinde uyumlu gelişmelerine yardımcı olacak maliyet etkin yollar bulmak durumundadırlar.

V. DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN MAHİYETİ

39. Taraf Devletler, ergenlerin sağlık ve gelişmelerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirirken, Sözleşme'nin dört genel ilkesini her durumda ve tam olarak dikkate alacaklardır. Komite'ye göre taraf Devletlerin, ergenlerin sağlık ve gelişme haklarının Sözleşme'de öngörüldüğü gibi gerçekleşmesi ve izlenmesi için gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri almaları gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle yerine getirilmesi gereken yükümlülükler şunlardır: (a) Aile, okul, yerleştirildikleri her tür kurum, işyeri ve/veya genel anlamda toplum dahil olmak üzere ergenler için güvenli ve destekleyici ortamlar oluşturulması; (b) Ergenlerin sağlık ve gelişimleri açısından gerekli bilgilere, kendi sağlıklarını etkileyecek kararlara katılma fırsatlarına (özellikle bilgi

⁸ Birleşmiş Milletler Özürli İnsanlara Eşit Fırsatlar Tanınmasına İlişkin BM Standart Kuralları.

temelinde onay ve gizlilik esasları çerçevesinde), gerekli yaşam becerilerine ve sağlık açısından uygun tercihler yapabilmelerini sağlayacak yeterli ve yaşlarına uygun bilgilere kavuşturulmaları; (c) Zihinsel, cinsel ve üreme sağlığı dahil olmak üzere sağlık tesislerinin, ürünlerinin ve hizmetlerinin yeterli kalitede ve ergenlerin duyarlılıklarına yanıt verebilecek düzeyde olmasının sağlanması; (d) Ergen yaşlardaki kızların ve erkeklerin kendi sağlık ve gelişmeleri ile ilgili plan ve programlara aktif biçimde katılma fırsatlarına kavuşturulmaları; (e) Ergenlerin haklarını yaşama geçirmelerine engel olabilecek türdeki işlerden korunmaları; bu arada özellikle çocuk işçiliğinin her biçiminin ortadan kaldırılması, çalışma ortamlarının ve koşullarının uluslararası standartlar doğrultusunda düzene bağlanması; (f) Şiddet ve yollarda meydana gelen trafik kazaları dahil olmak üzere ergenlerin kasıtlı veya kasıtsız yaralanmalara karşı korunmaları; (g) Ergenlerin, erken evlilik, namus cinayeti ve kadınların sünnet edilmesi gibi zararlı geleneksel uygulamalara karşı korunmaları; (h) Yukarıda sözü edilen bütün yükümlülüklerin yerine getirilmesinde özellikle güç durumdaki gruplara mensup ergenlerin tam olarak dikkate alınmaları; (i) Ergenler arasında zihinsel bozuklukların ve ergenlerde zihinsel sağlığın geliştirilmesi için gerekli bütün önlemlerin alınması.

40. Komite, taraf Devletlerin dikkatlerini Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin en yüksek sağlık standardına ulaşılması ile ilgili 14 sayılı Genel Yorum'una çekmek ister. Burada şöyle denilmektedir: "Taraf Devletler, ergenlere, kendi sağlıklarını etkileyecek kararlara katılma, gerekli yaşam becerilerini geliştirme, gerekli bilgileri edinme, danışmanlık alma ve sağlıkla ilgili doğru davranışlar için diğer taraflara koşul getirme fırsatları tanıyacak güvenli ve destekleyici ortamlar sunmak durumundadırlar. Ergenlerin sağlık haklarının yaşama geçmesi, özel yaşama ve gizliliğe özen gösteren, uygun cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerini içeren gençlere duyarlı sağlık hizmetlerine ve bakımına bağlıdır."

41. Sözleşme'nin 24 ve 39. maddeleri ve ilgili diğer hükümleri uyarınca, taraf Devletlerin bütün ergenlerin özel gereksinimlerine ve insan haklarına duyarlı sağlık hizmetleri sunmaları ve bu bağlamda belirtilen şu özelliklere dikkat etmeleri gerekmektedir:

(a) Bulunabilirlik. Temel sağlık hizmetleri ergenlerin özel gereksinimlerine duyarlı olmalı, cinsel, üreme ve zihinsel sağlık konularına özel önem vermelidir;

(b) Erişilebilirlik. Sağlık tesisleri, ürünleri ve hizmetleri ayırım gözetilmeksizin bütün ergenler tarafından bilinmeli ve bunlara (ekonomik, fiziksel ve toplumsal açılardan) rahatça erişilebilmelidir. Gerektiğinde, ilgili bilgilerin özel ve gizli tutulması da sağlanmalıdır;

(c) Kabul edilebilirlik. Bütün sağlık tesisleri, ürünleri ve hizmetleri, Sözleşme'nin hükümlerine ve ilkelerine tam anlamda bağlı kalırken, aynı zamanda kültürel değerlere ve tıp etiğine saygılı, toplumsal cinsiyete duyarlı olmalı, gerek ergenler gerekse yaşadıkları topluluklar açısından kabul edilebilir nitelik taşımalıdır;

(d) Kalite. Sağlık hizmetleri ve ürünleri bilimsel ve tıbbi açıdan uygun olmalı, ergenlerin bakımı konusunda eğitilmiş personel, yeterli tesisler ve bilimsel olarak kabullenilmiş yöntemler aracılığıyla verilmelidir.

42. Taraf Devletler, bunun mümkün olduğu durumlarda, ilgili bütün taraflar arasında etkili ve sürdürülebilir nitelikte bağlantılar ve ortaklıklar oluşturarak, ergenlerin sağlık ve gelişmelerine ve korunmalarına yönelik çok sektörlü bir yaklaşım benimsemelidirler. Ulusal ölçekte böyle bir yaklaşım, ilgili bütün Hükümet birimlerinin yerlerini almaları açısından Hükümet içinde yakın ve sistematik bir işbirliğini ve eşgüdümü gerektirir. Ergenler tarafından kullanılan halk sağlığı ve diğer hizmetler, diğerlerinin yanı sıra, özel ve/veya geleneksel hekimlerle, meslek kuruluşlarıyla, ilaç sektörüyle ve güç durumdaki kesimlerle ergenlere hizmet sunan diğer kuruluşlarla işbirliği yapılarak daha da geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

43. Ergen sağlığı ve gelişimine yönelik çok sektörlü bir yaklaşımın uluslararası işbirliği olmadan etkili olması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, taraf Devletler, gerektiğinde, BM uzman kuruluşlarıyla, programları ve organlarıyla; uluslararası HDK'larla, iki taraflı yardım kuruluşlarıyla, uluslararası mesleki örgütlerle ve diğer Devlet dışı aktörlerle işbirliği yapmalıdırlar.

**Çocuk Hakları Sözleşmesi
Genel Uygulama Önlemleri
GENEL YORUM**

5

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 5 (2003)
Çocuk Hakları Sözleşmesi
Genel Uygulama Önlemleri
(maddeler 4, 42 ve 44, paragraf 6)

ÖNSÖZ

Çocuk Hakları Komitesi bu Genel Yorumu, taraf Devletlerin, Komite tarafından “genel uygulama önlemleri” olarak tanımlanan önlemleri geliştirme yükümlülüklerini özetlemek amacıyla hazırlamıştır. Bu kavramın değişik yönleri karmaşık özellikler göstermektedir ve Komite daha sonra bu görüşü genişletmek üzere tek tek ögelere ilişkin daha ayrıntılı bir görüş hazırlamayı düşünmektedir. Ayrıca, Komite’nin 2 sayılı ve “Çocuk haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde bağımsız insan hakları kuruluşlarının rolü” başlığını taşıyan Genel Yorum’u (2002) de bu kavramı daha ileri düzeyde açmış bulunmaktadır.

Madde 4

“Taraf Devletler, bu Sözleşme’de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.”

I. GİRİŞ

1. Bir Devlet Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni onayladığında, uluslararası hukuk çerçevesinde bunu uygulama yükümlülüğü altına girmiş olmaktadır. Uygulama, taraf Devletlerin, Sözleşme’de çocuklara tanınan bütün hakların kendi egemenlik alanlarında yaşama geçirilmesini sağlayacak önlemleri aldıkları süreçtir¹. Madde 4 taraf Devletlerden, Sözleşme’de yer alan hakların yaşama geçirilmesi için “gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri” almalarını talep etmektedir. Sözleşme ile yükümlülük altına giren Devlet olmakla birlikte, Devletin bu sözleşmeyi uygulama – çocuk haklarını fiilen yaşama geçirme- yükümlülüğü toplumun bütün kesimleriyle, bu arada elbette çocuklarla birlikte yerine getirilmesi gereken bir işittir. Burada, iç hukukun tamamının Sözleşme ile tam uyum halinde olmasının sağlanması, Sözleşme’de yer alan ilkelerin ve hükümlerin doğrudan doğruya ve gerektiği gibi uygulanması temel önemdedir. Çocuk Hakları Komitesi bunlara ek olarak, etkili bir uygulama için gerekli bir dizi önlem belirlemiştir. Bunların

¹ Komite, taraf Devletlere, Sözleşme’nin amaçları açısından çocuğun “yasalarca daha önce reşit sayılma durumları hariç 18 yaşından küçük herkes” olarak tanımlandığını hatırlatır (madde 1).

arasında, Hükümette, parlamentoda, yargıda ve her kademedede özel yapıların ve izleme sistemlerinin oluşturulması, ilgili eğitim ve diğer etkinlikler yer almaktadır.²

2. Komite, taraf Devletlerin Sözleşme uyarınca ilettikleri raporları periyodik biçimde incelerken, “genel uygulama önlemleri” adını verdiği başlığa özel bir dikkat göstermektedir. Komite, incelemeleri sonucunda açıkladığı sonuç gözlemlerinde genel önlemlere ilişkin somut tavsiyelerde bulunmaktadır. Komite’nin ilgili taraf Devletten beklediği, bir sonraki periyodik raporunda, bu tavsiyelerle ilgili hangi somut girişimlerde bulunduğu belirtilmesidir. Komite’nin raporlara ilişkin kılavuzları Sözleşme’de yer alan maddeleri kümeler halinde bir araya getirmektedir.³ Bu kümelere ilk “genel uygulama önlemleri”dir. Burada Madde 4 de Madde 42 (Sözleşme’nin içeriğinin çocuklar ve yetişkinler tarafından yaygın biçimde bilinmesini sağlama yükümlülüğü; aşağıda 66. paragrafa bakınız) ve Madde 44 paragraf 6 (raporların ülkede yaygın biçimde sunulması; bakınız, aşağıdaki 71. paragraf) ile birlikte alınmaktadır.

3. Bu hükümlere ek olarak, diğer genel uygulama önlemleri 2. maddede belirtilmektedir: “Taraf Devletler, halihazırdaki Sözleşme’de yer alan haklara, herhangi bir ayırım gözetmeksizin kendi egemenlik alanlarındaki her çocuk için saygı gösterecek ve güvenlik altına alacaklardır.”

4. Ayrıca, 3. maddenin 2. paragrafına göre “Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin veya kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli koruma ve bakımı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.”

5. Uluslararası insan hakları hukukunda, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 2. maddesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşması’nın 2. maddesi gibi, Sözleşme’nin 4. maddesine benzeyen ve genel uygulama yükümlülüklerini ortaya koyan maddeler bulunmaktadır. İnsan Hakları Komitesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, bu hükümlerle ilgili olarak, halihazırdaki Genel Yorum’u ve aşağıdakileri tamamlayıcı nitelikteki Genel Yorum’ları açıklamışlardır.⁴

6. Madde 4, taraf Devletlerin genel uygulama yükümlülüklerini yansıtırken, ikinci cümlesinde medeni ve siyasal haklarla ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında bir ayırım gözetmektedir: “Taraf Devletler, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, ellerindeki kaynaklardan azami ölçüde yararlanacaklar ve gerektiğinde bu alanda uluslararası işbirliğine başvuracaklardır.” Genel olarak insan haklarının veya Sözleşme’de yer alan hakların bu iki kategoriye rahatlıkla ayrılacağı basit ve kesin bir ölçüt yoktur. Komite’nin rapor kılavuzları ise 7, 8, 13-17 ve 37 (a) maddeleri “medeni haklar ve özgürlükler” başlığı altında toplamakta, ancak yeri geldiğinde bunların Sözleşme’de yer alan medeni ve siyasal hakların tamamı olmadığını da belirtmektedir. Gerçekten de, başta 2, 3, 6 ve 12. maddeler olmak üzere Sözleşme’nin diğer birçok maddesinin

² Çocuk Hakları Komitesi 1999 yılında, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmesinin onuncu yıldönümü münasebetiyle 2 günlük bir çalışma gerçekleştirdi. Genel uygulama önlemleri üzerinde odaklanan bu çalışmanın ardından Komite ayrıntılı sonuçlar ve tavsiyeler hazırladı (bakınız ÇHS/K/90, para. 291).

³ Sözleşme’nin 44. maddesinin 1 (a) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken İlk Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/5, 15 Ekim 1991; Sözleşme’nin 44. maddesinin 1 (b) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken Periyodik Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/58, 20 Kasım 1996.

⁴ İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 3 (13. oturum, 1981), Madde 2: Ülke ölçeğinde uygulama; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 3 (5. oturum, 1990), Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin mahiyeti (Sözleşme madde 2, paragraf 1); ayrıca Genel Yorum No. 9 (19. oturum, 1998), Genel yorum no.3’teki belirli noktaların detaylandırılması ve Sözleşme’nin ülke içinde uygulanması. Anlaşma organlarının Genel Yorum ve tavsiyelerinden oluşan derlemeler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından düzenli olarak yayınlanmaktadır (HRI/GEN/1/Rev.6).

medeni ve siyasal haklar öngördüğü açıktır ve bu durum da insan haklarının bölünmezliğini ve birbiriyle bağlantısını göstermektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanılabilmesi, medeni ve siyasal haklardan yararlanabilme durumuyla içsel biçimde ilişkilidir. Aşağıda 25. paragrafta da değinildiği gibi Komite ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla birlikte medeni ve siyasal hakların da yargı konusu olabilmesi gerektiğini düşünmektedir.

7. 4. maddenin ikinci cümlesi, kaynakların – finansal ve diğer- ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kimi Devletler de tam anlamda yaşama geçmesini engelleyebileceğini gerçekçi bir biçimde kabul etmektedir; böylece bu hakların ‘tedrici biçimde’ gerçekleştirilmesi kavramı ortaya çıkmaktadır: Devletler, uygulamalarını “eldeki kaynakları azami ölçülerde kullanarak” gerçekleştirdiklerini ve bu amaçla gerektiğinde uluslararası yardıma da başvurduklarını gösterebilecek durumda olmalıdırlar. Devletler Sözleşme’yi onayladıklarında, Sözleşme hükümlerini kendi egemenlik alanlarında yaşama geçirmenin ötesinde, uluslararası işbirliği yoluyla küresel uygulamaya da katkıda bulunmayı taahhüt etmiş olmaktadır. (bakınız, aşağıdaki 60. paragraf).

8. Esasen cümle de Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nde yer alan ifadeye benzerlik taşımaktadır ve Komite, sözü edilen bu sözleşme ile ilgili Komite ile şu hususta tamamen görüş birliği içindedir: “mevcut kaynakların yetersiz kaldığının açıkça görüldüğü durumlarda bile, taraf Devletin mevcut koşullar içinde getirilen haklardan azami ölçüde yararlanmasını sağlama yükümlülüğü devam eder.”⁵ Ekonomik koşulları ne olursa olsun, taraf Devletler, en dezavantajlı konumdakilere özel dikkat göstererek, çocuğun haklarının yaşama geçirilmesi için mümkün olan bütün önlemleri almak durumundadırlar.

9. Komite tarafından belirlenen ve halihazırdaki Genel Yorum’da anlatılan genel uygulama önlemlerinden amaçlanan, bütün çocukların, Sözleşme’de yer alan bütün haklardan, yasal düzenlemeler, eşgüdüm ve izleme organlarının – hükümete bağlı ve bağımsız- oluşturulması, kapsamlı veri toplanması, farkındalık yaratma ve duyarlılık geliştirme, eğitim ve nihayet uygun politikaların, hizmetlerin ve programların uygulanması yollarıyla yararlandırılmasıdır. Sözleşme’nin benimsenmesinin ve hemen hemen bütün ülkeler tarafından onaylanmasının tatmin edici sonuçlarından biri de, ülke ölçeğinde çocuk odaklı ve çocuklara duyarlı çeşitli organların, yapıların ve etkinliklerin yaratılması olmuştur. Bunların arasında, Hükümet düzeyindeki çocuk hakları birimleri, çocuk bakanlıkları, çocuklarla ilgili bakanlıklar arası komiteler, parlamento komiteleri, çocuk etki analizleri, çocuk bütçeleri ve “çocukların haklarının durumu” raporları, çocuk haklarıyla ilgili HDK koalisyonları, çocuk ombudsmanlıkları ve çocuk hakları komiserlikleri yer almaktadır.

10. Bu gelişmelerden bir bölümü büyük ölçüde üzerinde uğraşılmış (kozmetik) görünebilse bile, bunların ortaya çıkışı, en azından, toplumda çocuğa tanınan yerle ilgili anlayışın değiştiğine, çocuklara politikalarda daha fazla öncelik tanıma istekliliğine ve yönetişimin çocuklar ve onların insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin duyarlılık artışına işaret etmektedir.

11. Komite, Sözleşme bağlamında, Devletlerin kendi rollerini tek tek her çocuğa ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesi biçiminde görmeleri gerektiğini vurgular. Çocukların insan haklarının yaşama geçirilmesi, çocuklara adeta lütufta bulunan bir hayır işi olarak görülmemelidir.

12. Hükümette, parlamentoda ve yargıda çocuk hakları perspektifinin yerleşiklik kazanması Sözleşme’nin bütününün ve özellikle de Sözleşme’de yer alıp Komite tarafından genel ilkeler olarak kabul edilen aşağıdaki maddelerin etkili biçimde uygulanması açısından gereklidir:

⁵ Genel Yorum No. 3, HRI/GEN/1/Rev.6, para. 11, s. 16.

Madde 2: Devletlerin, Sözleşme’de yer alan hakları herhangi bir ayırım gözetmeksizin kendi egemenlik alanlarındaki her çocuk için güvence altına alma ve gerçekleştirme yükümlülükleri. Burada söz konusu olan ayırım gözetmeme yükümlülüğü, Devletlerin, haklarının tanınması ve yaşama geçirilmesi özel önlemler gerektiren tek tek veya grup oluşturan çocukları aktif biçimde belirlemelerini gerektirir. Örneğin Komite bu bağlamda özel olarak, halen ayrımcılığa maruz kalan veya kalabilecek çocukların belirlenebilmesi için toplanan verilerin ayrıştırılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ayrımcılık sorununun ele alınması, yasal düzenlemelerde, idarede ve kaynak tahsisinde birtakım değişiklikleri ve yerleşik tutumların değiştirilmesine yönelik eğitim çalışmalarını gerektirebilir. Burada vurgulanması gereken husus, ayırım gözetmeme ve haklara eşit erişim ilkesi tıpatıp aynı muamele anlamına gelmez. İnsan Hakları Komitesi tarafından hazırlanan bir Genel Yorum’da, ayrımcılığa yol açan koşulların azaltılmasına veya ortadan kaldırılmasına yönelik özel önlemlerin önemi vurgulanmıştır.⁶

Madde 3 (1): Çocuğun yüksek yararının, çocuklarla ilgili bütün girişimlerde en başta gözetilmesi. Madde, “kamusal veya özel sosyal yardım kurumlarının, hukuk mahkemelerinin, idari yetkililerin veya yasama organlarının” girişimlerine atıfta bulunmaktadır. Bu ilke, Hükümet, parlamento ve yargı organları aracılığıyla aktif önlemler ve girişimler gerektirmektedir. Yargısal, idari ve yasama ile ilgili her organdan veya kurumdan, yüksek yarar ilkesini, alınan kararların veya başlatılan girişimlerin çocukların haklarını ve çıkarlarını nasıl etkilemekte olduğu veya etkileyebileceğini irdelemesi beklenmektedir. Böyle bir irdelemeye tabi tutulacaklar arasında, örneğin, çocukları ister doğrudan ister dolaylı biçimde etkilesin, halen yürürlükte olan veya önerilen yasalar veya politikalar, idari tasarruflar ve yargı kararları yer almaktadır.

Madde 6: Çocuğun temel yaşam hakkı ve taraf Devletlerin çocuğun yaşama ve gelişme hakkını azami ölçüde güvenceye alma yükümlülükleri. Komite, Devletlerin, “gelişmeyi” çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kapsayan en geniş anlamıyla, bütünlüklü bir kavram olarak yorumlamalarını beklemektedir. Uygulama önlemleri bütün çocuklar için optimum gelişimin gerçekleşmesini hedeflemelidir.

Madde 12: Çocuğun kendisini etkileyen bütün kararlarda görüşlerini ifade etme ve bu görüşlerinin dikkate alınması hakkı. Çocuğun kendi haklarının geliştirilmesinde, korunmasında ve izlenmesinde aktif bir katılımcı olarak rolüne ışık tutan bu ilke, Devletlerin Sözleşme’yi uygulamak üzere benimsedikleri bütün önlemler için geçerlidir.

Hükümetin karar alma süreçlerinin çocuklara açılması, Komite’nin giderek daha çok sayıda Devletin benimsemekte olduğunu gözlemlediği olumlu bir yönelimdir. Devletlerden henüz pek azının oy verme yaşını 18’in altına çektiği göz önüne alındığında, bu hakka sahip olmayan çocukların görüşlerinin Hükümet ve parlamento tarafından bilinmesi gerekliliği daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir istişarenin yararlı olabilmesi için, ilgili belgelerin ve usullerin de erişilebilir olması gerekir. Aslında çocukları “dinliyor” görünmek kolay bir iştir; çocukların görüşlerine gerekli önemin verilmesi ise gerçek bir değişimi öngörür. Çocukların söylediklerine kulak verilmesi kendi başına bir amaç olarak görülmemelidir. Bu, Devletlerin çocuklarla olan etkileşimlerinde ve çocuklar adına başlattıkları girişimlerde çocuk haklarının yaşama geçirilmesine daha da duyarlı hale gelmesinin bir aracıdır.

Bir seferlik veya örneğin Çocuk Parlamentoları gibi süreklilik temelindeki olaylar esinlendirici ve genel bilinç düzeyini arttırıcı işlevler görebilir. Ancak madde 12 süreklilik taşıyan düzenlemeler öngörmektedir. Çocukların katılımları ve görüşlerinin alınması sembolik girişimler olarak kalmamalı ve temsili görüşleri yansıtmalıdır. Madde 12 (1)’de geçen “kendilerini etkileyen

⁶ İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 18 (1989), HRI/GEN/1/Rev.6, ss. 147 ve devamı.

konular” sözü belirli çocuk gruplarının belirli konulardaki görüşlerinin belirlenmesi gerekliliğini ima eder. Sözelimi, çocuk ceza adaleti sistemi ile belirli bir deneyimi olan çocukların bu alandaki yasal düzenlemelere ilişkin görüşlerini belirtmeleri, evlat edinilmiş çocukların bu alandaki yasal düzenlemeler ve politikalar konusundaki düşüncelerinin alınması gibi. Hükümetlerin çocuklarla doğrudan ilişki geliştirmesi, bu alanda hükümet dışı kuruluşların (HDK) ve insan hakları kuruluşlarının aracılığıyla yetinmemesi gerekir. Sözleşme’nin ilk yıllarında HDK’lar çocuklarla birlikte katılımcı yolların denenmesinde öncü rol oynamışlardır; bununla birlikte, doğrudan temas, hem hükümetlerin hem de çocukların çıkarınadır.

II. ÇEKİNCELERİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

13. Genel uygulama önlemleri ile ilgili rapor kılavuzlarında Komite taraf Devleti, eğer koymuşsa çekincelerini yeniden gözden geçirmeyi veya bunları kaldırmayı düşünüp düşünmediğini belirtmeye davet ederek işe başlamaktadır.⁷ Sözleşme’ye taraf Devletlerin, Sözleşme’ye kabul veya onay verdiklerinde çekince koyma hakları vardır (madde 51). Komite’nin, çocuk haklarına tam ve koşulsuz saygı gösterilmesi hedefine ulaşması, ancak konulan çekincelerin geri çekilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla Komite, raporları incelerken, konulan çekincelerin gözden geçirilip geri çekilmesini sürekli olarak tavsiye etmektedir. Herhangi bir Devletin, yaptığı değerlendirme sonucunda çekincesini muhafaza etmeye karar verdiği durumlarda, Komite, bir sonraki periyodik raporda bunun gerekçelerinin tam olarak belirtilmesini istemektedir. Komite, taraf Devletlerin dikkatlerini, çekincelerin gözden geçirilerek geri çekilmesini özendiren Dünya İnsan Hakları Konferansı kararlarına çekmektedir.⁸

14. Viyana Anlaşmalar Yasası’nın (Vienna Convention on the Law of Treaties) 2. maddesi “çekince”yi şöyle tanımlamaktadır: “nasıl ortaya konmuş veya adlandırılmış olursa olsun, bir Devlet tarafından bir anlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken veya bir anlaşmaya taraf olurken yapılan ve söz konusu anlaşma bu Devlet’çe uygulanırken anlaşmanın kimi hükümlerinin hukuksal sonuçlarından muaf kalmayı veya bunları değiştirmeyi öngören tek taraflı beyan.” Viyana Sözleşmesi, taraf Devletlerin, bir anlaşmayı kabul ederken veya onaylarken, “anlaşmanın hedefine ve maksadına ters düşmediği sürece” böyle çekinceler koyabileceklerini kabul eder. (madde 19).

15. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 51. maddesinin 2. paragrafı bu durumu yansıtmaktadır: “Halihazırdaki sözleşmenin hedefi ve maksadı ile kabil-i telif olmayan çekinceler kabul edilmez.” Komite, kimi Devletlerin, Madde 51 (2)’yi açıkça ihlal eden çekinceler koymalarından kaygı duymaktadır. Örneğin kimi Devletler, Sözleşme’nin geçerliliğinin ilgili Devlet’in halihazırdaki anayasası veya mevzuatıyla sınırlı kalmasını, hatta dinsel yasaların da bu kapsamda değerlendirilmesini önermişlerdir. Oysa, Viyana Anlaşmalar Yasası’nın 27. maddesine göre “bir taraf, kendi iç hukukunda yer alan hükümleri bir anlaşmayı uygulamamanın gerekçeleri olarak ileri süremez.”

16. Komite, kimi örneklerde taraf Devletlerin, diğer Devletler tarafından konulan kapsamlı çekincelere itirazlar yönelttiklerini kaydeder. Komite, Sözleşme’ye bütün taraf Devletlerin mümkün olan en ileri düzeyde saygı göstermelerini sağlayacak girişimlere yapılan katkıları taktirle karşılamaktadır.

⁷ Sözleşme’nin 44. maddesinin 1 (b) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken Periyodik Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/58, 20 Kasım 1996, para. 11.

⁸ İnsan Hakları Dünya Konferansı, Viyana, 14-25 Haziran 1993, “Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı”, A/CONF.157/23.

III. DİĞER TEMEL İNSAN HAKLARI BELGELERİNİN ONAYLANMASI

17. Komite, genel uygulama önlemlerine ilişkin görüşlerinin bir parçası olarak ve insan haklarının bölünmezliği ve birbirine bağlılığı ilkeleri ışığında, henüz bunu yapmayan taraf Devletlere ısrarlı biçimde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokollerini (çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili protokoller) ve ayrıca temel önem taşıyan 6 uluslararası insan hakları sözleşmesini de onaylama tavsiyesinde bulunmaktadır. Komite, taraf Devletlerle olan diyalogunda, ilgili diğer uluslararası belgelerin de imzalanması yönünde telkinde bulunmaktadır. Sözü edilen belgelerin tam olmayan bir listesi bu Genel Yorum'un sonunda ek olarak verilmektedir ve Komite bu listeyi zaman zaman güncellemektedir.

IV. YASAMA ALANINDAKİ ÖNLEMLER

18. Komite, bütün iç hukukun ve ilgili idari kılavuzların Sözleşme ile tam uyum sağlamak üzere kapsamlı biçimde gözden geçirilmesinin bir yükümlülük olduğu görüşündedir. Komite'nin, Sözleşme çerçevesinde yaptığı, yalnızca ilk raporların ötesinde ikinci ve üçüncü raporlara ilişkin incelemelerden edindiği deneyim, ülke ölçeğindeki gözden geçirme sürecinin birçok örnekte başlatılmış olduğunu, ancak bu çalışmanın daha titiz biçimde yapılması gerektiğini göstermektedir. Gözden geçirme çalışmalarında Sözleşme'nin madde madde ele alınmasının ötesinde bütünlüğüyle de gözetilmesi, insan haklarının bölünmezliğinin ve birbiriyle ilişkisinin dikkate alınması gerekmektedir. Gene aynı gözden geçirme işlemi bir seferlik değil sürekli bir çalışma olmalı, mevcut mevzuatın yanı sıra önerilen yasalar da değerlendirilmelidir. Bu arada, gözden geçirme sürecinin ilgili hükümet birimlerindeki mekanizmalara içselleştirilmiş olmasının taşıdığı öneme ek olarak, bağımsız değerlendirmeler de yararlı olabilmektedir. Bu bağımsız değerlendirmeleri yapacaklar arasında örneğin parlamento komisyonları ve oturumları, ulusal insan hakları kuruluşları, etkilenen çocuklar ve gençler ve diğerleri yer almaktadır.

19. Taraf Devletler, uygun bütün yollardan, Sözleşme'nin hükümlerine kendi hukuk sistemleri içinde hukuksal geçerlilik kazandırmak durumundadırlar. Bu, birçok taraf Devletçe halen yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Burada özellikle önem taşıyan bir husus, "kendi kendini uygulatma" ilkesinin geçerli olduğu Devletlerle, Sözleşme'nin "Anayasal statü" taşıdığı veya iç hukuka içselleştirildiğinin söylendiği Devletlerde Sözleşme'nin uygulanabilirlik ölçüsüne açıklık kazandırılmasıdır.

20. Komite Sözleşme'nin iç hukuka yansıtılmasını memnunlukla karşılamaktadır ve esasen bu uluslararası insan hakları belgelerinin yaşama geçirilmesinin bütün Devletlerde olmasa bile kimilerinde geleneksel yoludur. İç hukuka yansıtma veya içselleştirme, Sözleşme'nin hükümlerine mahkemelerde doğrudan atıfta bulunulabilmesi, bu hükümlerin yetkililer tarafından uygulanması ve iç hukuk veya genel uygulamayla çelişen bir yan olduğunda Sözleşme'nin esas alınması anlamına gelir. Ancak bu içselleştirme, kendi başına, yerel hukuk veya genel uygulama dahil ilgili bütün iç hukukun Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Yasal düzenlemelerde herhangi bir uyuşmazlık olduğu durumlarda, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesi uyarınca her halükarda Sözleşme'ye öncelik tanınması gerekir. Devletin yasama yetkilerini federal veya bölgesel yönetimlere devrettiği durumlarda ise bu yerinden yönetimlerin de gene Sözleşme çerçevesinde yasa çıkarmalarının ve bunları etkili biçimde uygulamalarının sağlanması gerekir (ayrıca bakınız paragraf 40 ve daha sonra gelenler).

21. Kimi Devletler Komite'ye kendi anayasalarında hakların "herkes" için güvence altına alınmış olmasının çocukların haklarına saygı gösterilmesini sağlama açısından da yeterli olacağı görüşünü iletmişlerdir. Ancak burada asıl belirleyici olan, geçerli sayılan hakların çocuklar için gerçekten yaşama geçirilip geçirilmediği ve bu hakların doğrudan doğruya yargı alanına yansıtılıp

yansıtılamayacağıdır. Komite, çocuk haklarıyla ilgili bölümlerin anayasalarda yer almasını, böylelikle Sözleşme'nin temel ilkelerinin bu belgelerde de yansıma bulmasını ve Sözleşme'nin temel mesajının – yetişkinlerin yanı sıra çocuklar da hak sahibidirler- vurgulanmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Ne var ki, bunlar, çocuk haklarına gerekli saygının gösterilmesini kendiliğinden sağlamamaktadır. Bu hakların eksiksiz biçimde yaşama geçirilmesi, uygun durumlarda hakların bizzat çocukların kendileri tarafından kullanılması için ek yasal düzenlemeler ve diğer önlemler gerekli olabilir.

22. Komite, iç hukukun Sözleşme'nin belirlenen genel ilkelerini (maddeler 2, 3, 6 ve 12 (bakınız, yukarıdaki 12. paragraf) yansıtmasını sağlamanın önemine özellikle dikkat çeker. Komite, Sözleşme'nin ilkelerini ön plana çıkarıp vurgulayan nitelikte konsolide çocuk hakları yasalarının çıkartılmasını memnuniyetle karşılar. Bununla birlikte ve ayrıca, ilgili bütün “sektörel” yasaların (eğitim, sağlık, yargı vb. sektörlerdeki yasalar) da Sözleşme'nin ilkelerini ve standartlarını tutarlı biçimde yansıtması gerekmektedir.

23. Komite, bütün taraf Devletleri, 41. madde ışığında, çocukların haklarının yaşama geçirilmesine ilişkin olup Sözleşme'de yer alanlardan daha uygun ve ileri hükümler içeren yasal düzenlemeleri kendi iç hukuklarında gerçekleştirmelerini özendirir. Komite, insan haklarıyla ilgili diğer belgelerin de 18 yaşından küçüklere uygulanmasının önemini vurgular.

V. HAKLARIN YARGI KONUSU OLABİLMESİ

24. Tanınan hakların bir anlamı olabilmesi için ihlaller karşısında etkili yaptırımlara da başvurulabilmesi gerekir. Sözleşme'de zımni olarak yer alan bu gerekliliğe, temel nitelikteki diğer altı insan hakları belgesinde de sürekli atıfta bulunmaktadır. Çocukların özel ve başkalarına bağımlı durumları, haklarının ihlali durumunda yasal yollara başvurmalarını özel olarak güçleştirmektedir. Dolayısıyla, taraf Devletlerin, bu konuda çocuklara ve yasal temsilcilerine etkili ve çocuğa duyarlı yollar ve usuller göstermesi özellikle önem taşımaktadır. Bu alanda sağlanabilecekler arasında çocuk dostu enformasyon hizmetleri, tavsiye mekanizmaları, tanıtım-savunu, kendi kendini savunma imkanları, bağımsız şikayet mekanizmalarına erişim ve gerekli hukuksal ve diğer yardımları sağlayabilecek mahkemeler bulunmaktadır. Hakların ihlal edildiğinin belirlendiği durumlarda mağduriyet tazminat dahil olmak üzere etkili biçimde telafi edilmeli ve gerektiğinde 39. maddede öngörülen fiziksel ve psikolojik tedavi, rehabilitasyon ve toplumla yeniden bütünleştirme sağlanmalıdır.

25. Yukarıda 6. paragrafta da değinildiği gibi, Komite, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla birlikte medeni ve siyasal hakların da yargısal özellikler taşıdığına kabul edilmesine önem verir. İç hukukta yer alan hakların, uymama durumlarında etkili tazminat sağlanmasına imkan verecek biçimde ve ayrıntıda yapılması önem taşımaktadır.

VI. İDARİ VE DİĞER ÖNLEMLER

26. Komite'nin tek tek bütün taraf Devletlere Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanması için yapması gerekenleri ayrıntılı biçimde açıklaması mümkün değildir. Bununla birlikte, gerek taraf Devletlerin raporlarının incelenmesiyle, gerekse BM ve BM ile ilgili kuruluşlar, HDK'lar ve diğer yetkili organlarla yapılan görüşmelerle ortaya çıkan on yıllık deneyim taraf Devletler için temel birtakım tavsiyelerde bulunulmasına imkan vermektedir.

27. Komite, Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanmasının, gözle görünür bir sektörler arası eşgüdümü gerektirdiği kanısındadır. Böylece çocuk hakları tüm hükümet birimlerinde, yönetimin farklı kademelerinde, hükümetle sivil toplum arasında – özellikle çocukların ve gençlerin kendileri dahil olmak üzere- tanınacak ve yaşama geçirilecektir. Her yerde, çocukların yaşamları ve haklarından yararlanabilme düzeyleri çeşitli hükümet birimleriyle birlikte diğer resmi ve yarı resmi organlar tarafından etkilenmektedir. Gerçekten de, çalışmaları çocuklar üzerinde doğrudan veya dolaylı biçimde hiç etkili olmayan pek az yönetim birimi vardır veya hiç yoktur. Gerekli olan, uygulamanın titiz biçimde izlenmesi ve bu izlemenin her kademedeki yönetim birimine içselleştirilmesidir. Bunun yanı sıra, ulusal insan hakları kuruluşlarının, HDK'ların ve diğerlerinin bağımsız izleme çalışmaları da gereklidir.

A. Temeli Sözleşme'ye dayanan kapsamlı bir ulusal strateji geliştirilmesi.

28. Hükümet bir bütün olarak ve her kademedeki çocuk haklarını geliştirme ve bu haklara saygı gösterilmesini sağlama kararlılığında ise, temelini Sözleşme'de bulan birleştirici, kapsamlı ve hakları temel alan bir ulusal strateji doğrultusunda çalışmalıdır.

29. Komite, Sözleşme temelinde çocuklara yönelik kapsamlı ulusal stratejilerin veya eylem planlarının hazırlanmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Komite, taraf Devletlerden, kendi ulusal stratejilerini geliştirirken veya gözden geçirirken, Komite'nin periyodik raporlara ilişkin olarak dile getirdiği tavsiyeleri dikkate almalarını beklemektedir. Bu stratejilerin etkili olabilmesi için, bunların bütün çocuklara ve Sözleşme'de tanınan bütün haklara ilişkin olmaları gerekir. Stratejilerin, çocuklar ve gençler ve onlarla birlikte yaşayıp birlikte çalışan kişilerle istişare süreçleri sonucunda geliştirilmeleri gerekir. Yukarıda da değinildiği gibi (12. paragraf), çocuklarla bu alanda anlamlı bir istişare, salt çocuklara yetişkinlerin başlattıkları süreçlere erişim sağlamanın ötesinde, çocuklara duyarlı özel materyalleri ve süreçleri gerektirir.

30. Marjinalleşmiş ve dezavantajlı konumdaki çocukların belirlenmesine ve bunlara öncelik tanınmasına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Sözleşme'de yer alan ayırım gözetmeme ilkesi, Sözleşme'de güvence altına alınan bütün hakların, taraf Devletlerin kendi egemenlik alanlarındaki bütün çocuklar için tanınmasını öngörür. Yukarıda da değinildiği gibi (12. paragraf) ayırım gözetmeme ilkesi, ayrımcılığı azaltmaya yönelik özel önlemler alınmasını dışlamaz.

31. Stratejik yetki açısından yönetimin en üst düzeyinde onay ve benimseme gerekir. Ayrıca, bu konular ulusal kalkınma planlaması ile ilişkilendirilmeli ve ulusal bütçeye dahil edilmelidir; aksi takdirde strateji, temel karar alma süreçleri dışında marjinal bir konumda kalabilir.

32. Geliştirilen strateji salt iyi niyet ifadelerinden ibaret olmamalı, çocukların haklarının tüm ülkede yaşama geçirilmesini sağlayacak sürdürülebilir bir süreci öngörmelidir; strateji, politika ve ilke açıklamalarının ötesine geçerek, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasal hakların eksiksiz biçimde bütün çocuklara tanınmasını sağlayacak gerçek ve erişilebilir hedefler koymalıdır. Kapsamlı bir ulusal strateji, sektörler bazındaki, örneğin sağlık ve eğitim sektörlerindeki ulusal eylem planlarında geliştirilebilir; buralarda somut amaçlar, uygulama önlemleri, insani ve finansal kaynakların tahsisi gibi konular ele alınabilir. Geliştirilen strateji kaçınılmaz olarak birtakım öncelikler belirleyecektir; bununla birlikte, taraf Devletlerin Sözleşme ile altına girdikleri yükümlülükler hiçbir biçimde boşlanmamalı ve sulandırılmamalıdır. Geliştirilen stratejiler için, insani ve finansal anlamda gerekli kaynaklar da tahsis edilmelidir.

33. Bir ulusal strateji geliştirilmesi bir seferde yapıp tamamlanacak bir çalışma değildir. Hazırlanan strateji Hükümetin çeşitli organlarına ve çocuklar dahil genel kamuoyuna yaygın biçimde dağıtılmalıdır (gerektiğinde çocukların kolay anlayabileceği biçimde sadeleştirilmiş bir

biçimde hazırlanmış ve çeşitli dillere çevrilmiş versiyonlarıyla). Bu stratejide, izleme ve sürekli yeniden değerlendirme, düzenli güncelleme ve gerek parlamentoya gerekse kamuoyuna sunulacak periyodik raporlar için gerekli düzenlemeler yapılmış olmalıdır.

34. Devletlerin 1990 yılında yapılan ilk Çocuklar için Dünya Zirvesi'nin ardından hazırlamaya özendirildikleri "ulusal eylem planları", Zirve'ye katılan Devletlerin özel taahhütlerine ilişkindir.⁹ İnsan Hakları Dünya Konferansı'nın kabul ettiği 1993 Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı, Devletlere, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kendi ulusal insan hakları eylem programlarına içselleştirmeleri çağrısında bulunmuştur.¹⁰

35. 2002 yılında yapılan BM Genel Kurulu özel çocuk oturumunun sonuç belgesi taraf Devletlere ayrıca "ivedilikle, mümkünse 2003 yılı sonuna kadar, somut, zamana bağlı ve ölçülebilir hedefler içeren ulusal ve gerektiğinde bölgesel eylem planları hazırlama" yükümlülüğü getirmektedir.¹¹ Komite, Devletlerin özel oturumda belirlenen ve oturumun sonuç belgesi olan *Çocuklar İçin Uygun Bir Dünya* metninde yer alan amaç ve hedeflere ulaşma taahhüdünde bulunmalarını memnunlukla karşılar. Ancak Komite, küresel toplantılarda yapılan taahhütlerin taraf Devletlerin Sözleşme altındaki yasal yükümlülüklerini hiçbir biçimde azaltmayacağını vurgulamak ister. Benzer biçimde, özel oturumun sonucunda geliştirilen özel eylem planları da, Sözleşme'nin uygulanmasına yönelik kapsamlı bir strateji geliştirme gerekliliğini azaltmaz. Devletler, 2002 yılı özel oturumunun ve ilgili diğer küresel konferansların sonuçlarını, bir bütün olarak Sözleşme'nin uygulanma stratejisine bütünleştirmelidirler.

36. Sonuç belgesi taraf Devletleri ayrıca "Çocuk Hakları Komitesi'ne sundukları raporlarda halihazırdaki Eylem Planı'nın uygulanması için alınan önlemler ve elde edilen sonuçlara ilişkin bilgilere de yer vermeye" özendirilmektedir.¹² Komite, bu öneriyi benimsemektedir; Komite, özel oturumda yapılan taahhütlerin gerçekleştirilmesi yolundaki ilerlemeleri izleyecek ve Sözleşme çerçevesinde verilmesi gereken periyodik raporlara ilişkin kılavuzlarda yapacağı değişikliklerle bu konuda daha fazla yol göstericilik yapacaktır.

B. Çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde eşgüdüm

37. Komite taraf Devletlerin raporlarını incelerken, hemen her durumda hükümetin daha etkili bir uygulama için eşgüdümü artırması gerektiğini tavsiye etmiştir; burada kastedilen, merkezi hükümet birimleri, farklı iller ve bölgeler, hükümetin merkezi ve diğer kademeleri, hükümetle sivil toplum arasındaki eşgüdümdür. Eşgüdümünden amaçlanan, Devletin egemenlik alanı içindeki bütün çocuklar için Sözleşme'nin getirdiği ilkelere ve haklara saygı gösterilmesini; Sözleşme'nin kabulü veya onaylanması ile gelen yükümlülüklerin yalnızca çocuklar üzerinde önemli etkileri olan –örneğin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, vb. – büyük ölçekli birimler tarafından değil,örneğin finansman, planlama, istihdam ve savunma gibi diğer alanlar tarafından ve her kademedede kabul edilmesini sağlamaktır.

38. Komite, anlaşma temelindeki bir organ olma kimliğiyle, taraf Devletlerde geçerli olan ve birbirine göre büyük farklılıklar gösteren yönetim sistemleri için ayrıntılı düzenlemeler içeren reçeteler sunmanın uygun olmayacağı kanısındadır. Eşgüdümü etkili biçimde sağlamanın resmi ve

⁹ Çocuklar için Dünya Zirvesi, "Çocukların Yaşamaları, Korunmaları ve Gelişmeleri ile ilgili Dünya Bildirgesi ve bu Bildirge'nin 1990'lı Yıllarda Uygulanmasına İlişkin Eylem Planı", CF/WSC/1990/WS-001, Birleşmiş Milletler, New York, 30 Eylül 1990.

¹⁰ İnsan Hakları Dünya Konferansı, Viyana, 14-25 Haziran 1993, "Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı", A/CONF.157/23.

¹¹ Çocuklar için Uygun bir Dünya, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu özel çocuk oturumu sonuç belgesi, 2002, para. 59.

¹² Ibid., paragraf 61 (a).

gayri resmi birçok yolu vardır; örneğin, çocuklar için bakanlıklar arası veya birimler arası komitelerin oluşturulması gibi. Komite, halen böyle yapmamışlarsa, taraf Devletlerin yönetim mekanizmalarını Sözleşme'nin uygulanmasını sağlama gözüyle de değerlendirmelerini ve bunu yaparken genel ilkeleri içerdiği belirlenen dört maddeyi özellikle dikkate almalarını tavsiye eder (bakınız yukarıda paragraf 12).

39. Taraf Devletlerin çoğu, uygulamanın eşgüdümü ve bir çocuk politikası geliştirmek üzere Hükümetin merkezine yakın özel bir bölüm veya birim, kimi durumlarda da Cumhurbaşkanlığı'na, Başbakanlık'a veya Kabine'ye bağlı bir daire oluşturmuşlardır. Yukarıda da değinildiği gibi, hükümetin bütün birimlerinin faaliyetleri çocukların yaşamlarını etkilemektedir. Çocuklara yönelik bütün hizmetlerin sorumluluğunu tek bir bölümde toplamak pratik bir yol değildir ve böyle bir yol tutturulması çocukların Hükümette daha da marjinalleşmeleri tehlikesini içerir. Buna karşılık, üst düzeyde yetki tanınması durumunda, örneğin doğrudan Başbakan'a, Cumhurbaşkanı'na veya çocuklarla ilgili bir Kabine Kurulu'na karşı sorumlu özel bir birim oluşturulması, çocukların Hükümetçe daha görünür kılınmalarına ve çocukların haklarına her kademedede gerekli saygının sağlanması yönündeki eşgüdüm çabalarına yardımcı olabilir. Böyle bir birim, kapsamlı bir çocuk stratejisi geliştirilmesi, bu stratejinin uygulanmasının izlenmesi ve Sözleşme çerçevesinde verilecek raporlarda eşgüdüm sağlanması gibi sorumlulukları üstlenebilir.

C. Merkeziyetçilikten uzak olması, federalleşme ve yetki devri

40. Komite, yetki devri yoluyla yönetimde merkeziyetçilikten uzaklaşılması, taraf Devlet Hükümeti'nin, idari yapılanma ne olursa olsun kendi egemenlik alanındaki bütün çocuklara yönelik yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğunu azaltmayacağını birçok taraf Devlete vurgulamıştır.

41. Komite, Sözleşme'yi kabul eden veya onaylayan her taraf Devletin, Sözleşme'yi kendi egemenlik alanına giren bütün topraklarda ve her koşulda eksiksiz biçimde uygulama yükümlülüğü altında olduğunu sürekli tekrarlamaktadır. Herhangi bir yetki devri durumunda taraf Devletler, devredilen yetkilerle birlikte Sözleşme'nin getirdiği sorumlulukların gereğince yerine getirilmesini sağlayacak gerekli finansal, insani ve diğer kaynakların da devredilmesini sağlamak durumundadırlar. Taraf Devletlerin Hükümetleri, kendilerine yetki devredilen idarelerin veya yerel yetkililerin Sözleşme'ye tam olarak uymalarını sağlayıcı yetkileri ellerinde tutmalı, Sözleşme'nin kendi egemenlik alanları içinde ayırım gözetmeksizin bütün çocuklar için uygulanmasını sağlayacak kalıcı izleme mekanizmaları oluşturmalıdırlar. Ayrıca, merkeziyetçilikten uzaklaşılması veya yetki devrinin, Sözleşme'nin getirdiği haklardan yararlanma açısından farklı bölgelerdeki çocuklar arasında farklılık yaratmamasını sağlayacak güvenceler de getirilmelidir.

D. Özelleştirme

42. Hizmetlerin özelleştirilmesi sürecinin, çocuk haklarının tanınması ve yaşama geçirilmesi açısından ciddi etkileri olabilir. Komite, 2002 yılında yayınlanan Genel Yorum'un konusu olarak "Hizmet sunucusu olarak özel sektör ve çocuk haklarının yaşama geçirilmesindeki rolü" başlığına ayırmıştır. Burada özel sektör olarak tanımlananlar ticari kuruluşlar, HDK'lar ve kar amacı gütsünler gütmeyenler diğer dernek ve kuruluşlardır. Komite, bu Genel Tartışma Günleri'nin ardından, taraf Devletlerin dikkatini çekmek istediği ayrıntılı tavsiyeler belirlemiştir.¹³

43. Komite, Sözleşme'ye taraf Devletlerin çocukların haklarına Sözleşme'de belirtildiği gibi saygı gösterme ve bu hakları güvence altına alma açısından hukuksal yükümlülük altında olduklarını bir

¹³ Çocuk Hakları Komitesi 31. oturum raporu, Eylül-Ekim 2002, "Hizmet sunucusu olarak özel sektör ve çocuk haklarının yaşama geçirilmesindeki rolü" başlıklı Genel Tartışma Günleri, paragraflar. 630-653.

kez daha vurgular. Bu yükümlülükler arasında, Devlet dışı hizmet sunucuların Sözleşme hükümlerine göre hareket etmelerini sağlamak ve böylece bu kesimlere dolaylı yükümlülük getirmek de yer almaktadır.

44. Komite, özel sektöre hizmet sunma, kurum işletme ve benzeri imkanlar sağlanmasının, Devletlerin, kendi egemenlik alanı içindeki bütün çocukların Sözleşme'den yararlanmasını sağlama yükümlülüğünü hiçbir biçimde azaltmadığını vurgulamak ister (maddeler 2 (1) ve 3 (2)). Madde 3 (1), ister özel ister kamusal kesimden kaynaklansın, çocuklarla ilgili bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının en başta gözetileceği hükmünü getirir. Madde 3 (3) ise, yetkili organların (gerekli yasal yetkiye sahip olanların) özellikle sağlıkla ilgili alanlarda personel sayısı ve niteliği bakımından uygun standartları belirlemelerini öngörür. Bu da, Sözleşme'ye uyum açısından titiz bir denetimini gerektirir. Komite, Devlet olsun Devlet dışı olsun bütün hizmet sunanların Sözleşme'ye saygı göstermelerini sağlayacak kalıcı izleme mekanizmaları oluşturmasını önerir.

E. Uygulamanın izlenmesi – çocuğa etkisinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekliliği

45. Çocuklarla ilgili bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3 (1)) ve Sözleşme'nin hükümlerine yasama, politika geliştirme ve her kademedeki hizmet sunumunda saygı gösterilmesi, süreklilik temelinde çocuğa etkisinin belirlenmesi (önerilen herhangi bir yasanın, politikanın veya bütçenin çocuklar ve haklarından yararlanma durumları üzerindeki olası etkileri) ve çocuk etki değerlendirmesini (uygulamanın fiili etkilerinin değerlendirilmesi) gerektirmektedir. Bu belirleme ve değerlendirme süreçlerinin, politikalar geliştirilirken mümkün olan en kısa sürede bütün kademelerde hükümete içselleştirilmesi gerekmektedir.

46. Kendi kendini izleme ve değerlendirme Hükümetlerin yükümlülükleri arasındadır. Ancak Komite, uygulamada alınan mesafenin örneğin meclis komisyonları, HDK'lar, akademik kurumlar, profesyonel örgütler, gençlik grupları ve bağımsız insan hakları kuruluşları tarafından bağımsız biçimde izlenmesinin de büyük önem taşıdığı görüşündedir (bkz. aşağıdaki paragraf 65).

47. Komite, resmi etki analizleri hazırlanarak bunların parlamento ve/veya kamuoyuna sunulmasını öngören yasal düzenlemeleri benimseyen taraf Devletlere teşekkür eder. Taraf Devletlerden her biri madde 3 (1) ile nasıl uyum sağlanabileceğini düşünmeli ve bunu çocukların geliştirilecek politikalara daha fazla dahil edilmelerini ve haklarına daha fazla duyarlı davranılmasını sağlayacak biçimde gerçekleştirmelidir.

F. Veri toplama, analiz ve gösterge geliştirme

48. Hakların yaşama geçirilmesindeki ayrımcı ve/veya eşitsiz yönlerin belirlenmesine imkan tanıyacak biçimde ayrıştırılmış yeterli ve güvenilir verilerin toplanması uygulamanın temel bir bileşenini oluşturur. Komite, taraf Devletlere, verilerin 18 yaşına kadar bütün çocukları kapsamı gerektiğini hatırlatır. Veri toplama çalışması ayrıca egemenlik alanı içinde eşgüdümüne kavuşturulmalı, ülke ölçeğinde uygulanabilir göstergeler geliştirilmelidir. Devletler, ilgili araştırma enstitüleri ile bu alanda işbirliği yapmalı, nicel ve nitel araştırmalarla uygulamada ne kadar yol alındığının eksiksiz bir tablosunu çıkarmayı hedeflemelidirler. Periyodik raporlar kılavuzu Sözleşme'nin bütün alanlarını kapsayan ayrıntılı ve ayrıştırılmış istatistiklerin ve diğer bilgilerin toplanmasını öngörmektedir. Burada önemli olan yalnızca etkili bir veri toplama sistemi oluşturulmasıyla yetinilmemesi, toplanan verilerin, uygulamada ne kadar yol alındığını değerlendirmek, sorunları belirlemek ve çocuklara ilişkin her tür politikaya girdi sağlamak üzere

kullanılmasıdır. Değerlendirme, Sözleşme ile güvence altına alınan bütün haklara ilişkin göstergelerin geliştirilmesini gerektirmektedir.

49. Komite, çocuk haklarının durumu ile ilgili yıllık kapsamlı raporlar hazırlayıp bunları kendi egemenlik alanları içinde yaygın biçimde dağıtan Devletlere teşekkür eder. Bu tür raporların, parlamento dahil çeşitli mekanlarda yaygın biçimde görüşülüp tartışılması, uygulamalara daha geniş katılım sağlanması açısından yarar sağlayabilir. Çocuk dostu versiyonlar dahil yapılacak çeviriler, çocukların ve azınlık grupların da bu sürece dahil edilmeleri açısından gereklidir.

50. Komite, birçok durumda, haklarının tam olarak tanınıp yaşama geçirilip geçirilmediği konusunda söz söyleyebilecek kişilerin çocukların kendileri olduğunu vurgulamak ister. Çocuklarla görüşülmesi ve çocuklardan araştırmacı olarak yararlanılması (gerekli güvenlik önlemleri ile birlikte), medeni haklarının, bu arada örneğin görüşlerine başvurulması ve bu görüşlerin dikkate alınmasını öngören yaşamsal önemdeki 12. maddenin ailede, okullarda ve başka yerlerde ne ölçüde dikkate alındığını ortaya çıkarmanın en iyi yoludur.

G. Çocukların bütçelerde görünür kılınması

51. Komite, gerek rapor kılavuzlarında, gerekse taraf Devletlerin raporları üzerinde yaptığı incelemelerde, ulusal ve diğer bütçelerde çocuklar için ayrılan kaynakların belirlenmesine ve değerlendirilmesine özel olarak dikkat göstermiştir.¹⁴ Sosyal sektöre ayrılan, sosyal sektör içinde de doğrudan veya dolaylı biçimde çocuklara tahsis edilen ulusal ve diğer bütçe kaynaklarını oran olarak belirleyemediği sürece, hiçbir Devletin, madde 4'e göre çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel hakları için "eldeki kaynakların azamisininin kullanıldığını" söylemesi mümkün olmayacaktır. Kimi Devletler, ulusal bütçelerin bu yoldan analizinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Diğerleri ise bunu yaptıkları gibi yıllık çocuk bütçeleri de yayınlamışlardır. Komite'nin, ekonomik ve sosyal planlamanın, karar almanın ve bütçe kararlarının, başta marjinal ve güç durumdakiler olmak üzere çocukların ekonomik politikaların veya finansal krizlerin olumsuz etkilerinden korunması adına ve çocuğun yüksek yararı gözetilerek belirlenmesi için her kademedeki hangi önlemlerin alındığını bilmesi gerekmektedir.

52. Ekonomik politikaların çocuklar üzerindeki etkilerinin hiçbir zaman yansız olmayacağını vurgulayan Komite, yapısal uyum programlarının ve piyasa ekonomisine geçiş süreçlerinin genellikle çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden derin kaygı duymaktadır. Madde 4'te yer alan uygulama görevleri ve Sözleşme'nin diğer hükümleri, çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının korunması açısından, bu tür değişiklik ve uyum çabalarının sonuçlarının titizlikle incelenmesini gerektirmektedir.

H. Eğitim ve kapasite geliştirme

53. Komite, Devletlerin uygulama sürecinde yer alan bütün kesimlerin – hükümet yetkilileri, parlamenterler ve yargı organlarındakiler- ayrıca çocuklar için ve onlarla birlikte çalışanların kapasitesinin geliştirilmesi ve bu kesimlerin eğitimi bakımından üstlendikleri yükümlülükleri hatırlatmak ister. Anılan kesimler arasında, örneğin topluluk liderleri ve dini liderler, öğretmenler, sosyal çalışma uzmanları, diğer profesyoneller, çocukların yerleştirildikleri gözetim ve bakım kurumlarında çalışanlar, güvenlik güçleri, silahlı kuvvetler, barış gücü, medya ve başkaları yer almaktadır. Eğitimin sistematik ve sürekli –başlangıç eğitimi ve yeniden eğitim- olması gerekmektedir. Eğitimin amacı, insan haklarına sahip kişiler olarak çocukların durumunun vurgulanması, Sözleşme'ye ilişkin bilgi ve kavrayışın geliştirilmesi ve Sözleşme'de yer alan bütün

¹⁴ Sözleşme'nin 44. maddesinin 1 (b) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken Periyodik Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/58, 20 Kasım 1996, para. 20.

hükümlere aktif saygı gösterilmesinin sağlanmasıdır. Komite, Sözleşme'nin, mesleki eğitim müfredatına, davranış kurallarına ve her düzeydeki müfredata yansıtılmasını beklemektedir. İnsan haklarının kavranması ve buna ilişkin bilgiler, okul müfredatı ve diğer yollardan hiç kuşkusuz çocuklar arasında da geliştirilmelidir (ayrıca bakınız aşağıda paragraf 69 ve Komite'nin eğitimin amaçlarıyla ilgili 1. Genel Yorumu (2001)).

54. Komite'nin periyodik raporlar kılavuzu eğitimin birçok yönünden söz etmektedir ve bunların arasında bütün çocukların haklarından yararlanabilmeleri açısından büyük gereklilik taşıyan uzmanlık eğitimi de yer almaktadır. Sözleşme, giriş bölümünde ve birçok maddesinde ailenin önemine vurgu yapmaktadır. Çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik girişimlerin ana babalığa hazırlık ve ana baba eğitimine içselleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

55. Eğitimin etkililiği periyodik olarak değerlendirmeye tabi tutulmalı, bu değerlendirmede yalnızca Sözleşme ve içerdiği hükümler ile ilgili bilgiler değil, çocukların haklarından fiilen yararlanabilmelerini sağlayacak tutum ve uygulamaların yerleştirilmesine yönelik katkılar da ele alınmalıdır.

I. Sivil toplumla işbirliği

56. Uygulama, taraf Devletlere ait bir yükümlülüktür; ancak bu yükümlülüğün yerine getirilmesine çocukların kendileri dahil toplumun bütün kesimlerinin katılması gerekir. Komite, çocukların haklarına saygı gösterilmesinin ve bu hakların güvence altına alınmasının, Devleti ve Devlet tarafından denetlenen hizmetlerle kurumları aşır çocukları, ana babaları ve daha geniş anlamda aileyi, diğer yetişkinleri ve devlet dışındaki hizmetleri ve kuruluşları da kapsamı gerektiğini kabul etmektedir. Komite, örneğin, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin, erişilebilir en yüksek sağlık standardı ile ilgili 14 sayılı Genel Yorum'unun (2000) 42. paragrafında yer alan şu görüşe katılmaktadır: “Sözleşme'nin tarafları yalnızca Devletlerdir ve uyma yükümlülüğü de son durumda onlara aittir; bununla birlikte, toplumun bütün üyeleri –kişiler, sağlık görevlileri, aileler, yerel topluluklar, hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ticari şirketler- sağlık hakkının gerçekleşmesine ilişkin sorumluluklara sahiptir. Dolayısıyla, taraf Devletlerin bu sorumlulukların yerine getirilmesini sağlayıcı ortamlar yaratmaları gerekir.”

57. Sözleşme'nin 12. maddesi, daha önce de vurgulandığı gibi (12. paragrafa bakınız) kendilerini ilgilendiren bütün meselelerde çocukların görüşlerinin dikkate alınmasına gerekli önemin verilmesini gerektirir ve bunun içinde “onların sözleşmeleri'nin yaşama geçirilmesine ilişkin hususlar da yer almaktadır.

58. Devlet, bunların özerkliklerine gerekli saygıyı gösterirken, HDK'larla en geniş anlamda ortak mesai yürütmek durumundadır. Ortak mesai yapılacak HDK'lar arasında insan hakları alanında faaliyet gösterenler, çocukların ve gençlerin başını çektikleri kuruluşlar, gençlik grupları, ana babalar ve ailelerin oluşturdukları gruplar, dini (inanç) grupları, akademik kurumlar ve meslek örgütleri yer almaktadır. HDK'lar Sözleşme'nin hazırlanmasında çok önemli bir rol oynamışlardır ve bu kesimlerin uygulama sürecine dahil olmaları da temel önem taşımaktadır.

59. Komite, çocukların insan haklarının geliştirilmesine, korunmasına ve izlenmesine yönelik çalışmalar yapmak üzere oluşturulan HDK koalisyonlarını ve ittifaklarını memnuniyetle karşılar ve Hükümetlere bu tür koalisyonlara ve oluşumlara buyurucu olmayan destek sağlamaları, onlarla olumlu resmi ve gayri resmi ilişkiler geliştirmeleri tavsiyesinde bulunur. HDK'ların, Madde 45 (a) çerçevesindeki “yetkili organlar” olarak Sözleşme ile ilgili raporlar hazırlamaları birçok durumda uygulama ve rapor süreçlerine gerçek anlamda ivme kazandırmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi HDK Grubu, rapor süreci ve Komite'nin çalışmalarının diğer yönleri üzerinde son derece olumlu,

güçlü ve destekleyici bir etki yaratmıştır. Komite, hazırladığı rapor kılavuzlarında rapor hazırlama sürecinin “halkın katılımını ve hükümet politikalarının kamuoyu tarafından izlenip denetlenmesini özendirip kolaylaştırması gerektiğini” vurgulamaktadır.¹⁵ Bu uygulama sürecinde medya çok değerli bir ortak olabilir (ayrıca bakınız paragraf 70).

J. Uluslararası işbirliği

60. Madde 4, Sözleşme'nin uygulanmasının dünya Devletleri açısından işbirliğine dayalı bir çalışma olduğunu vurgular. Gerek bu madde gerekse Sözleşme'deki diğer maddeler uluslararası işbirliği gereksinimini vurgular.¹⁶ Birleşmiş Milletler Şartı (maddeler 55 ve 56) uluslararası plandaki ekonomik ve sosyal işbirliğinin amaçlarını belirler ve BM üyeleri bu Şart çerçevesinde “Kuruluşla ortak olarak ve ayrı ayrı” bu amaçları gerçekleştirecek girişimlerde bulunmayı taahhüt ederler. Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi'nde ve BM Genel Kurulu özel çocuk oturumu dahil diğer küresel toplantılarda Devletler, özellikle yoksulluğun ortadan kaldırılması için uluslararası işbirliği taahhüdünde bulunmuşlardır.

61. Komite, taraf Devletlere şu tavsiyede bulunur: Sözleşme, çocuklarla doğrudan veya dolaylı ilgili uluslararası kalkınma yardımları için bir çerçeve olarak kabul edilmeli ve donör durumundaki devletlerin programları hakları temel almalıdır. Komite, Devletlerden, gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 0.7'sinin uluslararası kalkınma yardımları için ayrılması yolundaki BM hedefi dahil olmak üzere, üzerinde uluslararası mutabakata varılmış hedefleri gerçekleştirmelerini talep eder. Bu hedef, diğer hedeflerle birlikte, 2002 Uluslararası Kalkınma Finansmanı Konferansı'nın bir uzantısı olan Monterrey Mutabakatı'nda da yer almaktadır.¹⁷ Komite, uluslararası fonlar ve yardımlardan yararlanan Devletleri bu yardımların önemli bir bölümünü özel olarak çocuklara ayırmaya özendirir. Komite, taraf Devletlerden, sağlanan uluslararası desteğin özel olarak çocuk haklarının gerçekleştirilmesi için ayrılan miktarını ve oranını yıllık bazda belirlemelerini bekler.

62. Komite, kaliteli temel hizmetlere herkesin süreklilik temelinde ulaşabilmesini geliştirmekte olan ve donör Devletlerin ortak sorumluluğunda bir hedef olarak gören 20'ye 20 girişimini ve amaçlarını benimsemektedir. Komite bu konuda belirli bir hususa dikkat çekmek ister: Bu alandaki ilerlemeleri değerlendirmek amacıyla yapılan uluslararası toplantılarda varılan sonuçlara göre, ek kaynaklar tahsis edilmedikçe ve bu kaynaklar daha etkin biçimde kullanılmadıkça birçok Devlet temel ekonomik ve sosyal hakları yaşama geçirmekte zorlanacaktır. Komite, en ağır dış borç yükü altında olan ülkelerde Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgesi (Poverty Reduction Strategy Paper) (PRSP) doğrultusunda yoksulluğun azaltılması adına verilen uğraşlara dikkat çeker ve bu uğraşları destekler. PRSP'ler, binyıl kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik, başını ülkelerin çektikleri merkezi bir strateji olarak, çocuk hakları üzerinde de odaklanmalıdır. Komite, hükümetlerden, donörlerden ve sivil toplumdaki, PRSP'lerin hazırlanması sırasında çocuklara öncelik tanınması ve kalkınmaya sektör kapsamında yaklaşımlar (SWAP – sectorwise approaches to development) geliştirilmesi için çaba göstermelerini beklemektedir. Gerek PRSP'ler gerekse SWAP'lar çocuk haklarına ilişkin temel ilkeleri yansıtmalı; bütüncül ve çocuk merkezli bir yaklaşımla çocukları hak sahibi kişiler olarak tanımalı ve çocuklar açısından anlamlı kalkınma amaç ve hedeflerini içermelidir.

63. Komite Devletleri, Sözleşme'nin yaşama geçirilmesinde gerektiğinde teknik yardım almaya ve sağlamaya özendirir. BM Çocuk Fonu (UNICEF), İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve diğer BM kuruluşları uygulamanın birçok yönüne ilişkin teknik yardım sunabilecek konumdadırlar. Taraf

¹⁵ Ibid., para. 3.

¹⁶ Sözleşme'nin şu maddeleri uluslararası işbirliğine açık biçimde atıfta bulunmaktadır: 7 (2); 11 (2); 17 (b); 21 (e); 22 (2); 23 (4); 24 (4); 27 (4); 28 (3); 34 ve 35.

¹⁷ Uluslararası Kalkınma Finansmanı Konferansı, Monterrey, Meksika, 18-22 Mart 2002 (A/Conf.198/11).

Devletlerin, Sözleşme kapsamında verecekleri raporlarda bu tür teknik yardımlara duydukları ilgiyi de belirtmeleri yerinde olacaktır.

64. BM'ye bağlı ve ilgili bütün kuruluşlar, uluslararası işbirliği ve teknik yardımlarda Sözleşme'yi kılavuz almalı ve çocuk haklarını kendi etkinliklerine içselleştirmelidirler. Bu kuruluşlar, kendi nüfuz alanları içinde, yapılacak uluslararası işbirliğinin, taraf Devletlerin Sözleşme altındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamaya yönelik olmasına çalışmalıdırlar. Benzer biçimde, Dünya Bankası Grubu, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü de, uluslararası işbirliği ve ekonomik kalkınma ile ilgili etkinliklerinin çocukların yararına öncelik tanınmasını ve Sözleşme'nin eksiksiz biçimde yaşama geçirilmesini hedef almasını sağlamalıdırlar.

K. Bağımsız insan hakları kuruluşları

65. Komite, “Çocuk haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde bağımsız insan hakları kuruluşlarının rolü” başlıklı 2. Genel Yorum'unda (2002), bu tür kuruluşların oluşturulmasını “taraf Devletlerin Sözleşme'nin onaylanmasıyla birlikte ortaya çıkan uygulama ve çocuk haklarını evrensel ölçekte geliştirme yükümlülükleri kapsamında gördüğünü” belirtmiştir. Bağımsız insan hakları kuruluşları, çocuklara yönelik etkili hükümet yapılanmalarını tamamlayıcı niteliktedir ve bu kuruluşların temel özellikleri bağımsızlıklarıdır. “Ulusal insan hakları kuruluşlarının rolü, Devletin Sözleşme'ye uyumunu ve uygulamada aldığı mesafeyi bağımsız biçimde izlemek ve çocuk haklarına tam saygı duyulmasını sağlamak için çaba göstermektir. Bu rol ilgili kuruluşların çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi adına projeler hazırlamalarını gerektirebilirken, Hükümet bundan hareketle izleme görevini ulusal kuruluşlara devretme yoluna gitmemelidir. Kuruluşların kendi gündemlerini ve etkinliklerini belirlemede bütünüyle serbest davranmaları temel önemdedir.”¹⁸ Genel Yorum 2, çocuklara yönelik bağımsız insan hakları kuruluşlarının oluşturulmalarına ve çalışmalarına ilişkin ayrıntılı kılavuzlar içermektedir.

Madde 42: Sözleşme'nin yetişkinler ve çocuklar tarafından bilinmesinin sağlanması

“Taraf Devletler, Sözleşme'nin ilkelerinin ve hükümlerinin yetişkinler ve çocuklar tarafından bilinmesini sağlamak üzere uygun ve aktif yollardan harekete geçmeyi taahhüt ederler.”

66. Kişilerin, haklarının neler olduğunu bilmeleri gerekir. Bütün toplumlarda olmasa bile çoğunda, geleneksel olarak çocuklar hak sahibi kişiler olarak görülmemektedir. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 42'inci maddesinin özel önemi vardır. Çocukların çevresindeki yetişkinlerin, ana babaların ve diğer aile üyelerinin, öğretmenlerin ve bakıcıların Sözleşme'nin ne anlamlar taşıdığını, çocukların başkalarıyla aynı haklara sahip kişiler olarak tanınmaları gerektiğini bilmemeleri durumunda, Sözleşme'de yer alan hakların çocuklar açısından yaşama geçirilmesi uzak bir olasılık olarak kalacaktır.

67. Komite, Devletlerin, Sözleşme'ye ilişkin bilgileri toplumda geniş biçimde yaygınlaştırmaya yönelik kapsamlı bir strateji geliştirmelerini önerir. Bu konuda sağlanacak bilgiler arasında uygulama ve izlemeden sorumlu –hükümete dahil veya hükümet dışı- organlarla bunlarla nasıl temasa geçileceğine ilişkin bilgiler de yer almalıdır. En temelde ise, Sözleşme'nin metni bütün dillerde hazır olmalıdır. Bu arada Komite, Sözleşme'nin resmi ve gayri resmi tercümelemelerinin OHCHR tarafından derlenmesini taktirle karşılamaktadır. Ayrıca, Sözleşme'nin okuma yazma bilmeyenler tarafından da öğrenilmesini sağlayacak stratejiler geliştirilmelidir. UNICEF ve birçok ülkedeki HDK'lar, çeşitli yaşlardan çocukların anlamasını sağlamak için Sözleşme'nin sadeleştirilmiş dildeki versiyonlarını hazırlamışlardır. Bu, Komite'nin memnurlukla karşıladığı ve

¹⁸ HRI/GEN/1/Rev. 6, para. 25, p. 295.

desteklediği bir çalışmadır. Bu tür çalışmalarda çocukların nerelerden yardım ve danışmanlık alabileceklerine ilişkin bilgilere de yer verilmelidir.

68. Çocukların, hakları konusunda bilgi edinmeleri gerekir ve Komite Sözleşme'nin ve genel olarak insan haklarının her kademedeki okul müfredatına içselleştirilmesine özel önem vermektedir. Komite'nin "Eğitimin Amaçları" başlığını taşıyan 1. Genel Yorumu (2001) bu bağlamda değerlendirilmelidir (madde 29, para. 1). 29. maddenin 1. paragrafı, çocuğun eğitiminin "insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı geliştirilmesine" yönelik olması gerektiğini belirtmektedir. Genel Yorum şu noktanın altını çizmektedir: "İnsan hakları eğitimi, insan hakları anlaşmalarının içeriği hakkında bilgi sağlamalıdır. Ancak çocuklar insan haklarını ayrıca, evde, okulda veya topluluklarında pratikte uygulanan insan hakları standartları yoluyla da öğrenebilmelidirler. İnsan hakları eğitimi, insan hakları değerlerinin çocukların gündelik yaşamları ve deneyimlerinde yansıma bulan, kapsamlı ve yaşam boyu sürecek bir eğitim olmalıdır."¹⁹

69. Benzer biçimde, Sözleşme'nin öğrenilmesi, çocuklar için ve onlarla birlikte çalışan herkesin başlangıç ve hizmet içi eğitimine dahil edilmelidir (bakınız yukarıda paragraf 53). Komite, taraf Devletlere, Sözleşme'nin kabulünün onuncu yıldönümü vesilesiyle yaptığı toplantıda geliştirilen tavsiyeleri hatırlatmak ister. Komite, bu tavsiyelerinde, "çocuk haklarına ilişkin bilginin yaygınlaştırılması ve bilinç-duyarlılık geliştirme çalışmalarının, salt ders vermenin ötesinde bir sosyal değişim, etkileşim ve diyalog süreci olarak kurgulandığında çok daha etkili olduğunu" belirtmektedir. Bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarına, çocuklar ve gençler dahil toplumun bütün kesimleri katılmalıdır. Ergenler dahil olmak üzere çocuklar, gelişme halindeki yetenekleri ölçüsünde, kendi haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarında yer alma hakkına sahiptirler.²⁰

"Komite, çocuk haklarına ilişkin her tür eğitimle ilgili çabaların pratik ve sistematik olmasını, etkisinin ve sürekliliğinin azamiye çıkartılması açısından bu eğitimin mesleki eğitime içselleştirilmesini tavsiye eder. İnsan hakları eğitimi katılımcı yöntemler kullanılmalı ve bu alandaki profesyonelleri çocuklar ve gençlerle onların haklarını, saygınlıklarını ve öz saygılarını gözetecek biçimde etkileşime geçmelerini sağlayacak beceri ve tutumlarla donatmalıdır."²¹

70. Medya, gerek Sözleşme'nin bizzat kendisinin, gerekse buna ilişkin bilgi ve anlayışın yaygınlaştırılmasında belirleyici bir rol oynayabilir. Komite, medyanın bu süreçte gönüllülük temelinde yer almasını özendirir. Medyanın bu yöneliminde hükümetler ve HDK'lar da rol oynayabilirler.²²

Madde 44 (6): Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

"...taraf Devletler hazırladıkları raporları kendi ülkelerindeki kamuoyuna en geniş biçimde açıklayacaklardır."

71. Sözleşme çerçevesindeki raporların ulusal düzeydeki uygulamada oynaması gereken önemli rolü oynaması isteniyorsa, bu raporların içeriğinin ilgili ülkedeki yetişkinler ve çocuklar tarafından bilinmesi gerekir. Rapor süreci, Devletlerin çocuklara ve haklarına karşı nasıl bir tutum

¹⁹ Ibid., para. 15, p. 286.

²⁰ Bakınız ÇHS/K/90, para. 291 (k).

²¹ Ibid., para. 291 (l).

²² Komite 1996 yılında "Çocuklar ve medya" başlığında bir Genel Tartışma Günleri yapmış ve ayrıntılı tavsiyeler benimsemiştir (bakınız ÇHS/K/57, paragraflar. 242 ve devamı.).

aldıklarının ortaya çıkması açısından özel bir fırsat oluşturur. Ancak, raporların ülke ölçeğinde yaygınlaştırılıp tartışılmaması durumunda bu sürecin çocukların yaşamları üzerinde önemli bir etki yaratması beklenemez.

72. Sözleşme, raporlarını kamuoyuna açıklamalarını taraf Devletlerden açık biçimde talep etmektedir. Bunun, söz konusu raporların Komite'ye sunumuyla birlikte yapılması gerekmektedir. Raporlar gerçek anlamda erişilebilir olmalı; örneğin çeşitli dillere çevrilmeli, çocuklar ve özürülülerin yararlanabilecekleri formlarda hazırlanmalıdır. İnternet bu yaygınlaştırma işine büyük ölçüde yardımcı olabilir; Hükümetlerin ve parlamenterlerin bu raporları web sayfalarına koymaları büyük yarar sağlayacaktır.

73. Komite, Devletlerden, sundukları raporlar üzerinde Sözleşme gereği yapılan incelemelerle ilgili bütün belgeleri geniş bir kesime yaymasını talep eder. Böylece yapıcı bir tartışma ortamı yaratılabilecek, her kademedeki uygulama sürecine girdi sağlanacaktır. Özellikle, Komite'nin sonuç gözlemleri çocuklar dahil kamuoyuna geniş biçimde ulaştırılmalı ve bu gözlemler parlamentolarda geniş biçimde tartışılmalıdır. Bağımsız insan hakları kuruluşları ve HDK'lar bu geniş kapsamlı tartışmanın gerçekleşmesinde belirleyici bir rol oynayabilirler. Komite'nin hükümet temsilcileri ile gerçekleştirdiği görüşmelere ilişkin özet kayıtlar, bu sürecin ve Komite'nin isteklerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir ve bu belgelerin de bu nedenle yaygınlaştırılması gerekir.

Ek I

İNSAN HAKLARIYLA İLGİLİ DİĞER TEMEL ULUSLARARASI BELGELERİN ONAYLANMASI

Bu Genel Yorum'un 17. paragrafında da belirtildiği gibi Çocuk Hakları Komitesi, genel uygulama önlemlerine ilişkin düşüncelerinin bir parçası olarak ve insan haklarının bölünmezliği ve birbirine bağlılığı ilkesinin ışığında, halen bunu yapmamış olan taraf Devletlerden, Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesindeki isteğe bağlı iki protokolü (çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ve çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi) ve ayrıca temel nitelikteki 6 uluslararası insan hakları belgesini onaylamalarını ısrarla talep etmektedir. Komite, taraf Devletlerle olan diyaloglarında, ilgili diğer uluslararası belgeleri onaylama konusunu da gündeme getirmektedir. Söz konusu belgelerin tam olmayan bir listesi aşağıda verilmektedir ve Komite bu listeyi zaman zaman yenilemektedir.

- Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi İhtiyari Protokolü;
- Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, ölüm cezasının kaldırılmasıyla ilgili ikinci İhtiyari Protokol;
- Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması İhtiyari Protokolü;
- İşkence ve Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Tavrı ve Cezalara Karşı Sözleşme İhtiyari Protokolü;
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme;
- ILO Zorla Çalıştırma Sözleşmesi, No. 29, 1930;
- ILO Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi No. 105, 1957;
- ILO İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi No. 138, 1973;
- ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi No. 182, 1999;
- ILO Anneliğin Korunması Sözleşmesi No. 183, 2000;

- Mültecilerin Statüsüyle ilgili 1951 tarihli Sözleşme'nin Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1967 tarihli Protokol ile değiştirilmiş hali;
- İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Çıkar Sağlanmasının Önlenmesine Yönelik Sözleşme (1949);
- Kölelik Karşısı Sözleşme (1926);
- Kölelikle ilgili Sözleşme'ye değişiklik getiren Protokol (1953);
- Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Köleliği Çağrıştıran Kurum ve Uygulamaların Kaldırılması için Ek Sözleşme (1956);
- Sınır Ötesi Örgütlü Suçlarla ilgili 2000 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşme'sini tamamlayan Başta Kadınlar ve Çocuklar Olmak Üzere İnsan Kaçakçılığının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına ilişkin Protokol;
- Savaş Zamanlarında Sivillerin Korunmasıyla ilgili Cenevre Protokolü;
- Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanların Korunmaları ile ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek Protokol (Protokol I);
- Uluslararası Nitelik Taşımayan Silahlı Çatışmaların Kurbanların Korunmaları ile ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek Protokol (Protokol II);
- Anti Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Aktarılmasının Yasaklanması ve Mayınların Tahribi ile ilgili Sözleşme;
- Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Statüsü;
- Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde Çocukların Korunması ve İşbirliği ile ilgili Lahey Sözleşmesi;
- Uluslararası Çocuk Kaçakçılığının Sivil Yönleri ile ilgili Lahey Sözleşmesi;
- Ana Babaların Sorumlulukları ile ilgili Yargı İşlemleri, uygulanabilir Yasalar, Tanıma, Uygulama ve İşbirliği ve Çocukların Korunması konularında Lahey Sözleşmesi, 1966.

**Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla
İlgili Olarak Menşe Ülkeleri
Dışında Gözetilecek Hususlar
GENEL YORUM**

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 6 (2005)
Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak
Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar

İÇİNDEKİLER

İlgili Paragraf

I. GENEL YORUMDAN AMAÇLANANLAR	1-4
II. GENEL YORUMUN YAPISI VE KAPSAMI	5 - 6
III. TANIMLAR	7 - 11
IV. UYGULANABİLİR İLKELER	12 - 30
(a) Taraf Devletlerin kendi topraklarında bulunan refakatsiz veya ayrılmış bütün çocuklara yönelik yasal yükümlülükleri ve bunların yerine getirilmesine ilişkin önlemler	12 - 17
(b) Ayrım gözetmeme (madde 2)	18
(c) Uzun ve kısa erimli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3)	19 - 22
(d) Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)	23 - 24
(e) Çocuğun kendi görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (madde 12)	25
(f) Geri çevirmeme ilkesinin gözetilmesi	26 - 28
(g) Gizlilik	29 - 30
V. GENEL VE ÖZEL KORUNMA GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI	31 - 63
(a) İlk değerlendirme ve önlemler	31 - 32
(b) Vasi veya danışman ve hukuk temsilcisi görevlendirilmesi (maddeler 18 (2) ve 20 (1))	33 - 38
(c) Bakım ve yardımla ilgili düzenlemeler (maddeler 20 ve 22)	39 - 40
(d) Eğitime tam erişim (maddeler 28, 29 (1) (c), 30 ve 32)	41 - 43
(e) Yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkı (madde 27)	44 - 45
(f) Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına ulaşma, hastalık tedavisi ve rehabilitasyon imkanları (maddeler 23, 24 ve 39)	46 - 49
(g) Kaçakçılığın, cinsel ve diğer sömürü ve suiistimal biçimlerinin ve şiddetin önlenmesi (maddeler 34, 35 ve 36)	50 - 53

- (h) Askere alınmanın önlenmesi ve savaşın etkilerine karşı koruma
(maddeler 38 ve 39) 54 - 60
- (i) Özgürlükten yoksun bırakmanın önlenmesi ve böyle durumlarda yapılacaklar 61 - 63

**VI. MÜLTECİLİK İŞLEMLERİNE BAŞVURABİLME, HUKUKSAL
GÜVENCELER VE İLTİCA DURUMLARINDAKİ HAKLAR 64 - 78**

- (a) Genel 64 - 65
- (b) Yaşa bakılmaksızın iltica usullerine erişim 66 - 67
- (c) Usule ilişkin güvenceler ve destek önlemleri (madde 3 (3)) 68 - 73
- (d) Çocukların kovuşturulmasının özellikleri dikkate alınarak korunma gereksinimlerinin
çocuklara duyarlı biçimde değerlendirilmesi 74 - 75
- (e) Kendilerine mülteci statüsü tanınan çocukların mültecilik ve insan haklarıyla ilgili bütün
uluslararası imkanlardan yararlanabilmeleri (madde 22) 76 - 21
- (f) Ek koruma biçimlerinden yararlanacak çocuklar 77 - 78

**VII. AİLENİN BİRLEŞMESİ, AİLEYE İADE VE DİĞER KALICI
ÇÖZÜM BİÇİMLERİ 79 - 94**

- (a) Genel 79 - 80
- (b) Ailelerin yeniden birleşmeleri 81 - 83
- (c) Geline ülkeye dönüş 84 - 88
- (d) Yerel entegrasyon 89 - 90
- (e) Ülkeler arası evlat edinme (madde 21) 91
- (f) Üçüncü bir ülkeye yerleşme 92 - 94

VIII. EĞİTİM, VERİLER VE İSTATİSTİKLER 95 - 100

- (a) Refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili işler yapan personelin eğitimi 95 - 97
- (b) Ayrılmış ve yanlarında kimsesi olmayan çocuklara ilişkin veri ve istatistikler 98 - 100

I. GENEL YORUMDAN AMAÇLANANLAR

1. Bu Genel Yorum'un amacı, refakatsiz ve ayrılmış çocukların özellikle güç koşullarına dikkat çekmek; bu konumdaki çocukların haklarına sahip olup bu haklarından yararlanabilmeleri için yapılacak çalışmalarda Devletlerin ve diğer aktörlerin karşılaştıkları çok yönlü sorunları özetlemek ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) sağladığı genel hukuksal çerçeveyi temel alarak, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ve çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi ilkelerine özel atıfla, refakatsiz ve ayrılmış çocukların korunmaları, bakımı ve uygun biçimde gözetilmeleri için kılavuzlar sunmaktır.

2. Bu Genel Yorum'un gerekçesi, bu tür durumlardaki çocukların sayısının giderek arttığına ilişkin gözlemlerdir. Bir çocuğun refakatsiz veya ayrılmış duruma gelmesine yol açan çeşitli ve çok sayıda neden vardır. Örneğin çocuğun ve ana babasının kovuşturulmaya maruz kalması, ülkeler arasındaki veya içindeki silahlı çatışmalar, çeşitli bağlamlar ve biçimlerde gerçekleştirilen kaçakçılık olayları, bu arada ana babaların çocuklarını satmaları ve daha iyi ekonomik fırsatlara kavuşma arzusu gibi.

3. Bu Genel Yorum'un hazırlanmasını gerektiren bir diğer etmen de, Komite'nin ayrılmış ve refakatsiz çocukların korunmasında birtakım boşluklar olduğunu saptamasıdır. Bu boşluklar şöyle ifade edilebilir: refakatsiz ve ayrılmış çocukların, başka risklerin yanı sıra, cinsel sömürü ve istismar, silah altına alınma, çocuk işçiliği (bakıcı ailelerdeki çalışma dahil) ve gözetim altında tutulma gibi risklere daha fazla maruz olmaları. Bu konumdaki çocuklar sık sık ayrımcılığa maruz kalmakta; gıda, barınak, konut, sağlık ve eğitim imkanlarından yoksun bırakılmaktadır. Refakatsiz ve ayrılmış kız çocuklar ise, ev içi şiddet dahil olmak üzere cinsiyet temelli şiddete daha fazla maruzdurlar. Kimi durumlarda, bu çocukların kimliklerinin bilinmediği, kayıtlarının yapılmadığı, yaşlarına bakılmadığı; belge çıkarma, ailelerin izlenmesi, vasi tayini veya hukuksal yardım gibi işlemlerin yapılmadığı görülmektedir. Birçok ülkede, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ülkeye giriş izni verilmemekte, bu çocuklar sınır veya mültecilik işleri görevlileri tarafından göz altında tutulmaktadır. Diğer durumlarda ise çocuklar ülkeye kabul edilseler bile iltica işlemleri yapılmamakta, yapılanlarda da yaşa ve cinsiyete gerekli özen gösterilmemektedir. Kimi ülkeler, mülteci olarak kabul edilmiş ayrılmış çocukların aileleriyle birleşmelerine izin vermemekte, bu izni verenlerde de ilgili işlemler fiili bir birleşmeyi olanaksız kılacak ölçüde ağır koşullar içermektedir. Bu konumdaki birçok çocuğa geçici statü tanınmaktadır. Bu statü de çocuk 18 yaşına geldiğinde sona ermektedir ve ülkeye dönüşle ilgili gerçekten etkili programlar çok azdır.

4. Bu konulardaki duyarlılıklar Komite'yi, refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili konulara sonuç gözlemlerinde sıkça yer vermeye yöneltmiştir. Bu Genel Yorum, başka kaynakların yanı sıra Komite'nin izleme çabalarından hareketle geliştirilen standartları derleyip pekiştirmektedir ve bu içeriğiyle Devletlere, özellikle güç durumdaki bu çocuklara yönelik olarak Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülükleri konusunda açık bir kılavuz sunmaktadır. Taraf Devletler bu standartları yaşama geçirirlerken standartların değişken niteliğinin bilincinde olmalı, dolayısıyla yükümlülüklerinin burada belirtilen standartların da ötesine geçebileceğini kabul etmelidirler. Söz konusu standartlar, hiçbir biçimde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak bölgesel insan hakları belgelerinde veya ulusal sistemlerde, uluslararası ve bölgesel mültecilik hukukunda veya uluslararası insani hukukta yer alan daha ileri düzeydeki hakların ve yararların uygulanmasına engel teşkil etmez.

II. GENEL YORUMUN YAPISI VE KAPSAMI

5. Bu Genel Yorum, kendi ülkelerinin dışına çıkmış (madde 7 çerçevesinde) veya kendi kaldıkları ülke dışında devletsiz durumdaki refakatsiz ve ayrılmış çocuklar ile ilgilidir. Genel Yorum, ikamet statülerine veya ülkelerinin dışında olma nedenlerine, refakatsiz veya ayrılmış durumda olmalarına bakılmaksızın, tanımlanan bütün çocuklar için geçerlidir. Bununla birlikte Genel Yorum, Komite kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş çocuklar için de pek çok konunun ortak olduğunu, aşağıda yer alan kılavuzların büyük bölümünün bu durumdaki refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de geçerli olacağını kabul etse bile, ülke sınırını aşmamış olan refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için geçerli değildir. Ancak Komite, Devletlere, bu görüşte belirtilen koruma, bakım ve uygulamaların ilgili yönlerini, kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de uyarlayıp gündeme almalarını hararetle tavsiye eder.

6. Komite'nin Sözleşme ile ilgili görevi denetim işleviyle sınırlıyken, yorum kapsamında gösterdiği çabalar, uygulanabilir içerik taşıyan uluslararası insan hakları normlarının bütünlüğü içinde verilmektedir; başka bir deyişle Genel Yorum refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili uygun davranış ve işlemler konusuna bütüncül bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu bütüncül yaklaşım çerçevesinde, Sözleşme'de yer alanlar dahil bütün insan haklarının bölünmez ve birbirleriyle bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Esasen, insan haklarıyla ilgili diğer uluslararası belgelerin çocukların haklarının korunması açısından taşıdığı öneme Sözleşme'nin giriş bölümünde de değinilmektedir.

III. TANIMLAR

7. "Yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar" (ayrıca "refakatsiz küçükler" de denmektedir) Sözleşme'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, ana babasından ve diğer akrabalarından ayrılmış, yasalar veya geleneksel olarak onlara bakmakla yükümlü bir büyükten de yoksun çocuklardır.

8. "Ayrılmış çocuklar", Sözleşme'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, ana babasından, daha önceki yasal veya geleneksel bakıcılarından ayrılmış, ancak diğer akrabalarından ayrılmamış olabilecek çocuklardır. Dolayısıyla, yetişkin bir aile üyesinin eşlik ettiği çocuklar da bu kapsama girmektedir.

9. Sözleşme'nin 1. maddesi çocuğu, "yasalar gereği daha erken yaşta reşit sayılma durumları dışında 18 yaşına kadar olan herkes" olarak tanımlamaktadır. Bu durumda, bir Devletin egemenlik alanı içinde çocukların durumunu düzene bağlayan herhangi bir belge, çocuğu, o Devlette reşit olma yaşını belirleyen normlardan herhangi biçimde farklılık gösteremez.

10. Ayrıca belirtilmediği sürece, aşağıdaki kılavuzlar hem refakatsiz hem de ayrılmış çocuklar için eşit ölçüde geçerlidir.

11. "Menşe ülke", tabiiyetinde olunan, devletsiz çocuklar söz konusu olduğunda ise aslen ikamet edilen ülkedir.

IV. UYGULANABİLİR İLKELER

(a) Taraf Devletlerin, kendi topraklarındaki bütün refakatsiz veya ayrılmış çocuklara ilişkin yasal yükümlülükleri ve bunların yaşama geçirilmesine yönelik önlemler.

12. Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri Devletin kendi toprakları dahilindeki her çocuk ve kendi egemenlik alanındaki bütün çocuklar için geçerlidir (madde 2). Devletlerin bu yükümlülükleri, Devletin kendi topraklarından belirli bölgeleri ayırmasıyla veya belirli bölgeleri

kısmen veya bütünüyle kendi egemenliğinin dışında tutmasıyla keyfi biçimde ve tek taraflı olarak değiştirilemez. Ayrıca, Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülükleri, belirli bir ülkenin topraklarına geçmek isterken ilgili Devletin kendi egemenlik alanına giren çocuklar açısından Devletin sınırları içinde geçerlidir. Bu durumda, Sözleşme’de yer alan haklardan yararlanılması belirli bir taraf Devletin yurttaşı olan kişilerle sınırlı tutulamaz ve dolayısıyla, Sözleşme’de aksine açık bir hüküm yer almadıkça, bu haklar mensup oldukları ülkeye, göçmenlik statüsüne veya devletsizliklerine bakılmaksızın, iltica statüsü talep eden, mülteci ve göçmen bütün çocuklar için geçerlidir.

13. Refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak Sözleşme’den kaynaklanan yükümlülükler, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere hükümetin bütün dalları için geçerlidir. Bu yükümlülükler, konuya ilişkin yasal düzenlemeler yapılmasını, idari yapılar oluşturulmasını ve alınan önlemleri desteklemek üzere gerekli araştırmaların yapılmasını, bilgi ve veri toplanmasını ve kapsamlı eğitimler gerçekleştirilmesini öngörür. Bu tür hukuksal yükümlülükler nitelikleri açısından hem pozitif hem negatiftirler; başka bir deyişle, taraf Devletler söz konusu durumdaki çocukların haklarını ihlal eden önlemlerden kaçınmakla kalmayacak, aynı zamanda bu haklardan ayırım gözetilmeksizin bütün çocuklar tarafından yararlanılmasını sağlayacak önlemler alacaklardır. Bu anlamda üstlenilen sorumluluklar salt halihazırda refakatsiz veya ayrılmış durumdaki çocuklara koruma ve yardım sağlanmasıyla sınırlı olmayıp, ayrılmayı önleyecek (tahliye durumunda gerekli önlemlerin alınması dahil) önlemleri de içermektedir. Bu koruma yükümlülüklerinin pozitif yönü, ayrıca, Devletlerin, çocukların refakatsiz veya ayrılmış konumlarının sınır bölgesi dahil mümkün olan en erken aşamada tespit edilmesini, çocuğun geçmişinin izlenmesini, mümkünse ve çocuğun yararına aileyle en kısa sürede yeniden birleşmeyi sağlayacak önlemleri alma yükümlülüklerine kadar uzanmaktadır.

14. 5 sayılı Genel Yorum’da (2003) de belirtildiği gibi (paragraflar 18-23), Sözleşme’ye taraf Devletler, Anlaşma’nın ilkelerini ve hükümlerini eksiksiz olarak yansıtmak ve ilgili iç hukukta bunlara hukuksal geçerlilik tanımak durumundadırlar. Yasal düzenlemeler arasında herhangi bir çelişki olması durumunda, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uyarınca önceliğin her durumda Sözleşme’ye tanınması gerekir.

15. Elverişli bir hukuksal ortam sağlamak amacıyla ve Sözleşme’nin 41 (b) maddesi ışığında taraf Devletlerin ayrıca refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili konulara yer veren diğer uluslararası belgeleri de onaylamaları yerinde olacaktır. Bu belgeler arasında şunlar yer almaktadır: Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin İhtiyari iki Protokolü (Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmaları ve Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Pornografisi ile ilgili protokoller); İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (CAT); Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Mülteciler Sözleşmesi); Devletsizlik Durumlarının Azaltılmasına Yönelik Sözleşme; Devletsiz Kişilerin Statüsüyle ilgili Sözleşme; Çocukların Korunması ve Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde İşbirliği ile ilgili Lahey Sözleşmesi; Ana Baba Sorumluluklarında Yargı, uygulanabilir Yasalar, Tanıma, Uygulama ve İşbirliği ve Çocukların Korunmalarına Yönelik Önlemlerle ilgili Lahey Sözleşmesi; 12 Ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi; 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek mahiyetinde olup Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili 8 Haziran 1977 tarihli Protokol (Protokol I) ve 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek mahiyetinde olup Uluslararası Mahiyet Taşımayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili 8 Haziran 1977 tarihli Protokol (Protokol II). Komite, Sözleşme’ye taraf Devletleri ve diğer ilgilileri, ayrıca, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) Koruma ve Bakım Kılavuzları (1994) ile Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla ilgili Kuruluşlar Arası Kılavuz İlkeler belgesini de dikkate almaya teşvik eder.¹

¹ Burada yer alan Kılavuz İlkeler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kurtarma Komitesi, Çocuk Koruma (İngiltere), UNICEF, UNHCR ve World Vision International tarafından ortaklaşa onaylanmıştır. Amaçlanan, Kuruluşlar Arası Daimi Komite’nin bütün üyelerinin refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili çalışmalarında yol gösterici olmaktır.

16. Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin mutlak niteliği ve özel hukuk özellikleri dolayısıyla, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 2. maddesinin (3) paragrafı refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için uygulanamaz. Sözleşme'nin 4. maddesinin uygulanmasında, refakatsiz ve ayrılmış çocukların Sözleşme'nin 20. maddesinde de tanımlanan özel güçlükleri dikkate alınmalı ve eldeki kaynakların bu öncelikle bu konumdaki çocuklara ayrılmasına özel gösterilmelidir. Devletlerin, refakatsiz ve ayrılmış çocukların gereksinimlerini karşılayabilmek için, UNICEF'in, BMMYK'nin ve diğer kuruluşların (Sözleşme, madde 22 (2)) kendi görev alanları kapsamındaki yardımlarını kabul etmeleri ve bu kuruluşların çalışmalarını kolaylaştırmaları beklenmektedir.

17. Komite, taraf Devletlerin Sözleşme'ye koydukları çekincelerin, refakatsiz ve ayrılmış çocukların haklarının sınırlandırılmasına herhangi biçimde yol açmaması gerektiği görüşündedir.. Komite, rapor sürecinde taraf Devletlerle sistematik biçimde gerçekleştirildiği gibi ve 1993 yılında Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda benimsenen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nın ışığında,² refakatsiz ve ayrılmış çocukların haklarını sınırlandırıcı nitelikteki çekincelerin geri çekilmek üzere yeniden gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir.

(b) Ayrım gözetmeme (madde 2)

18. Ayrım gözetmeme ilkesi, ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili işlemlerde bütün yönleriyle gözetilir ve uygulanır. Bu ilke, bir çocuğun refakatsiz ve ayrılmış, mülteci, iltica statüsü talep eden veya göçmen konumu nedeniyle yapılabilecek ayrımcılığı özellikle yasalar. Gerektiği gibi kavrandığında bu ilke, örneğin yaşa ve cinsiyete göre değişiklik gösterebilen korunma gereksinimlerine göre farklı yaklaşımları önlemediği gibi tersine bu yaklaşımları öngörür. Bunların yanı sıra, refakatsiz veya ayrılmış çocuklarla ilgili toplum içindeki olası yanlış anlamaları ve damgalamaları önleyecek tedbirler de alınmalıdır. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklarla ilgili olarak kamu düzeni gözetilerek alınacak polisiye ve diğer önlemler, ancak, bu önlemler yasalara dayandırıldığında, toplu değerlendirme yerine bireysel değerlendirmeyi esas aldığı ve en az müdahaleci seçeneği benimsediğinde uygulanabilir. Dolayısıyla, ayrım gözetmeme ilkesinin herhangi bir biçimde ihlaline izin verilmemesi açısından, söz konusu önlemler hiçbir şekilde belirli bir gruba yönelik olarak veya toplu biçimde uygulanamaz.

(c) Uzun ve kısa erimli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3)

19. Madde 3 (1) şöyle demektedir: "Kamusal veya özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararı temel düşüncedir." Yerinden ayrılmış bir çocuk söz konusu olduğunda, bu ilke, yer değiştirme sürecinin bütün aşamalarında gözetilmelidir. Söz konusu aşamalardan herhangi birinde, refakatsiz veya ayrılmış çocukların yaşamını temelden etkileyebilecek herhangi bir karar alınırken, yüksek yararın nasıl belirlendiği belgelenmelidir.

20. Neyin çocuğun yüksek yararına olduğunun belirlenmesi, çocuğun kimliğinin; bu arada tabiiyetinin, yetiştirilişinin; etnik, kültürel ve dilsel kökeninin, özel olarak zayıf yanlarının ve korunma gereksinimlerinin net ve kapsamlı biçimde değerlendirilmesini gerektirir. Dolayısıyla, çocuğun ülkeye girişine izin verilmesi de böyle bir ilk değerlendirme yapılabilmemesinin önkoşuludur. Değerlendirme, yaşa ve cinsiyete duyarlı görüşme teknikleri konusunda eğitilmiş vasıflı personel tarafından dostane ve güvenli bir ortamda gerçekleştirilmelidir.

² 14-25 Haziran 1993 tarihlerinde Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda benimsenen Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı (A/CONF.157/23).

21. Bunu izleyen adımlar, örneğin mümkün olan en kısa süre içinde yetkin bir vasi tayini, refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğun yüksek yararına gerekli saygının gösterilmesi açısından usulle ilgili temel güvencedir. Dolayısıyla, belirtilen konumdaki bir çocuğun, iltica veya diğer işlemlerine ancak bir vasi tayin edildikten sonra başlanmalıdır. Ayrılmış veya refakatsiz çocukların iltica işlemleri veya diğer idari veya yargısal işlemlere yönlendirildiği durumlarda ise, bu çocukların yanlarına vasi dışında bir de hukuksal temsilci verilmelidir.

22. Yetkili mercilerin refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğu “bakımı, korunması ve fiziksel veya zihinsel sağlığının iyileştirilmesi” amacıyla belirli bir kuruma yerleştirdikleri durumlarda yüksek yarar ilkesi, ayrıca, söz konusu çocuğun bu kurumda nasıl bir davranış gördüğünün ve diğer bütün koşullarının düzenli aralıklarla incelenmesini gerektirir. (Sözleşme’nin 25. maddesi)

(d) Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)

23. Taraf Devletin 6. madde çerçevesindeki yükümlülüğü, çocuğun yaşam, yaşama ve gelişme hakkını tehlikeye düşürecek nitelikteki sömürü ve şiddetten mümkün olduğunca korunması yükümlülüğünü de içerir. Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar, cinsel sömürü veya başka amaçlara yönelik kaçırılma, çocuklara zarar verebilecek ve en aşırı durumlarda ölümle sonuçlanabilecek suç niteliğindeki olaylara karıştırılma gibi, yaşamlarını etkileyecek çeşitli risklere açık durumdadırlar. Dolayısıyla, 6. madde, özellikle örgütlü suçlar söz konusu olduğunda taraf Devletlerin bu konuda girişken olmalarını öngörmektedir. Çocuk kaçakçılığı konusu bu Genel Yorum'un kapsamı dışında kalmakla birlikte, Komite, kaçakçılık ile refakatsiz ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar arasında genellikle bir bağlantı olduğuna dikkat çekmek ister.

24. Komite, çocukların yukarıda belirtilen risklerden korunmaları açısından pratik önlemler alınması gerektiği görüşündedir. Bu tür önlemlere örnek olarak şunlar düşünülebilir: kaçakçılık mağduru çocukların işlemlerine öncelik tanınması; vasilerin gecikmeksizin atanması; çocukların karşılaşılabilecekleri riskler hakkında bilgilendirilmeleri ve özel olarak risk altındaki çocukların takibini sağlayacak önlemler. Bu önlemler, ne ölçüde etkili olduklarının belirlenmesi için düzenli olarak yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır.

(e) Çocuğun kendi görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (madde 12)

25. Sözleşme’nin 12. maddesi uyarınca, refakatsiz veya ayrılmış çocuklarla ilgili alınacak önlemler belirlenirken çocuğun görüş ve isteklerinin de öğrenilmesi ve bunların dikkate alınması gerekmektedir (madde 12 (1)). Bu görüş ve isteklerin bilgi temelinde ifade edilmesine imkan sağlamak açısından, bu konumdaki çocuklara, örneğin sahip oldukları haklar, iletişim kurma araçları dahil yararlanabilecekleri hizmetler, iltica işlemleri, ailelerin izlenmesi ve menşe ülkelerdeki durum dahil olmak üzere ilgili konularda bilgi sağlanması zorunludur (maddeler 13, 17 ve 22 (2)). Vasilik, bakım ve yardımlarla ilgili düzenlemelerde ve hukuk temsilciliğinde de çocukların görüşlerine yer verilmelidir. Bu alanlardaki bilgiler, her çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine uygun biçimde verilmelidir. Katılım güvenilir bir iletişim öngördüğünden, gerektiğinde, bu işlemlerin her aşamasında tercüman da hazır bulundurulmalıdır.

(f) Geri vermeme ilkesine saygı

26. Devletler, refakatsiz veya ayrılmış çocukların gerektiği gibi gözetilmeleri için, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüklerini, bu arada özellikle 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi’nin 33. maddesi ile CAT’ın 3. maddesinde belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmelidirler.

27. Ayrıca, Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesinde Devletler, çocuğun gönderileceği veya daha sonra aktarılacağı ülkede çocuğun başına tafisi mümkün olmayan olumsuzlukların gelme olasılığının fazla olduğu durumlarda, örneğin, salt bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla Sözleşme'nin 6 ve 37. maddelerinde sözü edilen risklerin varit olduğuna inanılması halinde, çocuğu buralara teslim etmemelidirler. Burada sözü edilen "geri vermeme" ilkesi, Sözleşme ile güvence altına alınan hakları ihlal edenin Devlet dışı aktörler mi olduğuna, bu ihlallerin kasıtlı mı, yoksa belirli girişimlerin veya tersine edilgenliğin dolaylı sonuçları olarak mı ortaya çıktığına bakılmaksızın her durumda geçerlidir. Bu tür ciddi ihlallerin oluşturduğu riskin değerlendirilmesi yaşa ve cinsiyete duyarlı biçimde yapılmalı ve bu arada gıda yardımlarının ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin çocuklar açısından doğurabileceği ciddi sonuçlar da hesaba katılmalıdır.

28. Çocukların küçük yaşlarda silah altına alınıp çatışmalarda kullanılmaları yaşama hakkı dahil olmak üzere temel insan haklarının söz konusu olduğu tafisi mümkün olmayan zarar riski taşıdığından, Devletlerin Sözleşme'nin 38. maddesi ile Çocukların silahlı çatışmalara katılmalarına ilişkin İhtiyari Protokol'ün 3 ve 4. maddelerinden kaynaklanan yükümlülükleri, sınır ötesi sonuçları da kapsamaktadır. Bu durumda Devletler, çocukların küçük yaşlarda silah altına alınmaları, salt savaşmak için değil askeri görevlilere cinsel hizmetlerde bulunmaları amacıyla silahlı birliklere katılmaları, çatışmalarda doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaları veya başka askeri görevleri üstlenmeleri riski bulunan durumlarda, söz konusu çocukları hiçbir şekilde ilgili ülkeye geri göndermeme görevleri bulunmaktadır.

(g) Gizlilik

29. Taraf Devletler refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğa ilişkin olarak edinilen bilgilerin gizliliğini, özel yaşamın gizliliği hakkı (Madde 16) dahil olmak üzere çocuğun haklarını gözetme yükümlülüğü çerçevesinde sağlamalıdır. Bu yükümlülük, sağlık ve sosyal güvenlikle ilgili olanlar dahil bütün ortamlar için geçerlidir. Belirli bir amaç doğrultusunda meşru biçimde araştırılan ve paylaşılan bilgilerin bir başka amaç için uygun olmayan biçimde kullanılmasına özen gösterilmelidir.

30. Gizlilikle ilgili duyarlılıklar ayrıca başkalarının haklarına saygıyı da öngörür. Örneğin, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin bilgilerin edinilmesinde, paylaşılmasında ve muhafaza edilmesinde, başta çocuğun kendi ailesinden kişiler olmak üzere, halen çocuğun geldiği ülkede bulunan kişilerin durumunu tehlikeye düşürmemeye özel özen gösterilmelidir. Ayrıca, çocuğun nerede olduğuna ilişkin bilginin kendi ana babasından gizlenmesi yoluna, ancak, bunun çocuğun güvenliği ve "yüksek yararı" açısından gerekli olduğu durumlarda gidilmelidir.

V. GENEL VE ÖZEL KORUNMA GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI

(a) İlk değerlendirme ve önlemler

31. Çocuğun yüksek yararı aynı zamanda korunma gereksinimlerindeki önceliğin belirlenmesinde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin önlemlerin sırasında da yol gösterici bir ilke olmalıdır. Gerekli olan bu ilk değerlendirme süreci, özellikle aşağıdaki hususları içermelidir:

- (i) Çocukların ülkeye giriş kapılarına ulaşır ulaşmaz veya ülkede buldukları yetkililer tarafından öğrenilir öğrenilmez ayrılmış veya refakatsiz olma durumlarının belirlenmesine öncelik tanınması (madde 8). Belirlemeye yönelik bu tür önlemler

arasında yaşı belirlenmesi de yer almakta olup kişinin fiziksel görünümünün yanı sıra psikolojik olgunluk düzeyi de dikkate alınmalıdır. Dahası, değerlendirme bilimsel, güvenli, çocuğa ve cinsiyete duyarlı ve adil biçimde yapılmalı, çocuğun fiziksel bütünlüğüne herhangi bir zarar verilmemeli, insan onuruna gerekli özen gösterilmelidir; geride belirsiz noktalar kalmışsa ve ilgili kişi çocuksa kendisine çocuk olarak davranılacağı güvencesini vermelidir;

- (ii) Profesyonel vasıflara sahip kişilerin, çocuğun kimliğine ilişkin verilerle çocuğun geçmişine ilişkin bilgileri toplamaya, ayrıca ve mümkünse ana babanın kimliğini, çocuğun, kardeşlerinin ve ana babasının yurttaşlık durumlarını öğrenmeye yönelik görüşmeleri çocuğun yaşına ve cinsiyetine uygun biçimde ve çocuğun anlayabileceği bir dilden yapmaları ve böylece gelen çocukların bu ilk görüşmeyle hemen kayıt altına alınmaları;
- (iii) Kayıt sürecinin devamında, çocukların özel gereksinimlerinin karşılanması açısından gerekli bilgilerin toplanması. Bu bilgilerde şunlar da yer almalıdır:
 - Ayrılış veya refakatsiz durumda olmanın nedenleri;
 - Sağlıkla ilgili olanlar, fiziksel, psikososyal, maddi ve diğer korunma gereksinimleri, ev içi şiddet, kaçakçılık veya travma sonucu oluşan durumlar dahil olmak üzere özel güçlüklerin belirlenmesi;
 - Aşağıdakiler dahil olmak üzere, başvurulabilecek uluslararası koruma gereksinimlerinin belirlenmesine yarayacak bilgiler: çocuğun menşe ülkesinde “ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya belirli bir siyasi görüşü taşıma gibi nedenlerle kovuşturmayla uğrayabileceğine” ilişkin nesnel temelleri olan kuşular (1951 Mülteciler Sözleşmesi, Madde 1 A (2); dış saldırı, işgal, yabancıların egemenliği gibi ve benzeri gerçeklerden kaynaklanıp kamu düzenini ciddi biçimde bozan durumların varlığı (Afrika’da Mülteci Sorunlarının Somut Yönlerine İlişkin Sözleşme, Madde 1 (2); veya genel kapsamlı şiddetin ayırım gözetmeyen etki ve sonuçları;
- (iv) Refakatsiz ve ayrılmış çocuklara en kısa sürede kendi kimlik belgelerinin verilmesi;
- (v) Aile üyelerinin araştırılması işlemlerine en kısa sürede başlanması (maddeler 22 (2), 9 (3) ve 10 (2)).

32. Çocuğun Devletin sınırları içinde kalışı veya başka statüsü ile ilgili girişimler, yukarıda belirtilen yollardan yapılacak ilk koruma değerlendirmesindeki bulgulara dayandırılmalıdır. Devletler, çocukların kendi topraklarındaki varlığı uluslararası mültecilerin korunması bağlamındaki gerekliliklerle ilgili bir soru yaratmadıkça, refakatsiz ve ayrılmış çocukları iltica başvurusuna yönlendirmekten kaçınmalıdırlar. Ancak bu söylenen, Devletlerin, refakatsiz veya ayrılmış çocukları örneğin çocuk refahı ile ilgili yasal düzenlemeler gibi ilgili çocuk koruma işlemlerine yönlendirme yükümlülüklerine aykırı düşmez.

(b) Vasi, danışman ve hukuk temsilcisi atanması (maddeler 18 (2) ve 20 (1))

33. Devletlerin, refakatsiz veya ayrılmış çocuğun yüksek yararının gereğince temsil edilebilmesi için gerekli hukuksal çerçeveyi oluşturma ve önlemleri alma görevleri vardır. Dolayısıyla, Devletler, Sözleşme ve diğer uluslararası belgelerin getirdiği yükümlülükler uyarınca, refakatsiz ve ayrılmış çocuk belirlenir belirlenmez en kısa sürede bir vasi veya danışman atamalıdır

ve bu tür vasilik düzenlemelerini çocuk reşit oluncaya kadar ve kendi topraklarını/egemenlik alanını kalıcı biçimde terk edinceye kadar sürdürmelidirler. Çocukla ilgili olarak atılacak bütün adımlarda atan vasinin görüşleri alınmalı ve vasi bu konularda bilgilendirilmelidir. Atanan vasinin, her tür planlama ve karar alma sürecinde hazır bulunma yetkisi olmalıdır. Vasinin hazır bulunma yetkisi olduğu süreçler arasında göç ve başvuruların incelenmesiyle ilgili oturumlar, bakımla ilgili düzenlemeler ve kalıcı çözüm arayışları yer almaktadır. Çocuğun yararının güvence altına alınması ve hukuksal, sosyal, sağlık ve eğitimle ilgili, psikolojik ve madde gereksinimlerinin gözetilmesi bakımından atan vasinin veya danışmanın çocuk bakımı konusunda gerekli uzmanlığa sahip olması gerekir. Bu kişiler, çocuk ile, çocuğun bakımının sürekliliğini sağlayacak mevcut uzman kuruluşlar/kişiler arasında bağlantı işlevi göreceklerdir. Çıkarlarının çocukların çıkarları ile çelişkili olma olasılığı bulunan kuruluşlar ve kişiler vasi olarak atanmamalıdır. Örneğin, çocukla ilişkileri işveren konumundan olan ve çocukla akrabalığı bulunmayan yetişkinlere vasilik görevi verilmemelidir.

34. Ayrılmış bir çocuk söz konusu olduğunda, örneğin söz konusu kişinin daha önce çocuğu istismara maruz bırakmış olması gibi ilgili işlemin çocuğun yüksek yararına aykırı düşeceği durumlar dışında, vasilik, çocuğa refakat eden yetişkin aile üyesine veya aile çevresinden bakıcıya verilmelidir. Çocuğa refakat eden kişinin aileden olmayan bir yetişkin veya bakıcı olması durumunda ise vasilik daha titiz inceleme sonunda verilmelidir. Vasi olacak kişinin günlük bakımı verecek durumda ve buna istekli olması, ancak çocuğun yüksek yararını çocuğun yaşamının her alanında ve her kademede yeterince temsil edebilecek özellikleri taşıması halinde ek önlemlere (örneğin bir danışman veya hukuk temsilcisi görevlendirilmesi gibi) başvurulmalıdır.

35. Çocuğun yüksek yararının tüm karar alma süreci boyunca temsil edilmesini ve özellikle de istismarın önlenmesini sağlamak amacıyla, değerlendirme mekanizmaları, vasilik görevinin nasıl yerine getirildiğini belirlemek üzere oluşturulacak ve uygulanacaktır.

36. Çocukların mültecilik işlemleri veya idari veya yargısal işlemleri söz konusu olduğunda çocukların yanına vasiden başka hukuk temsilcisi de verilmelidir.

37. Yasal vasi ve hukuk temsilcisi ile ilgili düzenlemelerde çocuklara her durumda ilgili bilgiler verilmeli ve görüşleri dikkate alınmalıdır.

38. Vasilik düzenlemelerinin tek tek çocuklar bazında yapılmasının mümkün olmayacağı büyük ölçekli acil durumlarda ayrılmış çocukların hakları ve yüksek yararı Devletler ve bu çocuklar adına çalışmalar yürüten kuruluşlar tarafından sağlanmalıdır.

(c) Bakım ve yardımla ilgili düzenlemeler (maddeler 20 ve 22)

39. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar, kendi aile ortamlarından geçici veya sürekli biçimde yoksun kalmış çocuklardır; dolayısıyla, bu durumdaki çocukların Devletlerin Sözleşme'nin 20. maddesinden doğan yükümlülüklerinden yararlandırılmaları, ilgili Devlet tarafından kendilerine özel koruma ve yardım sağlanması gerekir.

40. Sözleşme'nin 22. maddesi uyarınca bu konumdaki çocuklara alternatif bakım sağlamak üzere ulusal yasalarda oluşturulan mekanizmalar, aynı zamanda, menşe ülkelerinin dışında olan refakatsiz veya ayrılmış çocukları da kapsayacaktır. Bakım ve yardım düzenlemeleri ile ilgili olarak çok sayıda seçenek bulunmaktadır ve bunlar Madde 20 (3)'ta şöyle belirtilmektedir: "... diğerlerinin yanı sıra bakıcı aile yanına yerleştirme. İslam hukukundaki *kefalet* sistemi, evlat edinme veya gerekiyorsa bakım için uygun kurumlara yerleştirme." Bu alternatifler arasında tercihte bulunurken, kendi aile ortamını yitirmiş ve kendi ülkesi dışında bir yerde bulunuyor olmanın

ötesinde, bu konumdaki çocukların yaşları, cinsiyetleri ve kendileri açısından güçlük yaratabilecek diğer durumlar da dikkate alınmalıdır. Bu arada, özellikle dikkate alınması gereken bir husus, belirleme, kayıt ve belgeleme süreçlerinde ortaya çıkan gerçeklerden hareketle, çocuğun yetiştiriliş biçiminde ve etnik, dinsel, kültürel ve dilsel arka planında süreklilik sağlanmasıdır. Bakım ve yardımlara ilişkin düzenlemelerde aşağıdaki parametreler dikkate alınmalıdır:

- Genel bir kural olarak, çocuklar özgürlüklerinden yoksun bırakılmamalıdır;
- Bakımın sürekliliğinin sağlanması ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi açısından refakatsiz ve ayrılmış çocukların kaldıkları yerlerde yapılacak değişikliklerin ancak çocuğun yararının bunu gerektirdiği sınırlı durumlarda yapılması;
- Aile birliği ilkesi uyarınca kardeşlerin bir arada tutulmaları;
- Başka ülkeye yetişkin akrabalarıyla birlikte gelen veya iltica edilmek istenen ülkede akrabaları olan bir çocuğa, yüksek yararına aykırı olmadığı sürece bu yakınları ile birlikte kalma izni verilmelidir. Çocukların özel güçlükleri gözetilerek, sosyal refah personelinin bu çocukların durumunu düzenli olarak izlemesi gerekir;
- Refakatsiz ve ayrılmış çocuklara yönelik bakım düzenlemeleri ne olursa olsun, çocuğun fiziksel ve psikososyal sağlığının gözetilmesi, ev içi şiddete veya istismara karşı korunması, eğitime ve mesleki beceri kurslarına katılımı açısından düzenli denetim ve değerlendirmelerin kalifiye personel tarafından yapılması gerekir;
- Devletlerin ve diğer kuruluşların, başlarında çocukların bulunduğu hanelerde yaşamakta olan refakatsiz ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların haklarını gerektiği gibi koruyabilmek için gerekli önlemleri almaları gerekir;
- Geniş kesimleri etkileyen olağanüstü durumlarda, yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklara kısa süreli geçici yardım ve bakım sağlanmalıdır. Bu geçici bakım, çocukların genel gelişimleri açısından uygun bir ortamda güvenliği sağlayıcı, fiziksel ve duygusal gereksinimleri karşılayıcı nitelikte olmalıdır;
- Çocukların kendilerine yönelik düzenlemelere ilişkin bilgilendirilmeleri ve bu konuda görüşlerinin alınması gereklidir.

(d) Eğitime tam erişim (maddeler 28, 29 (1) (c), 30 ve 32)

41. Devletler, yer değiştirme sürecinin bütün evrelerinde eğitime erişimin sağlanmasını güvence altına almalıdırlar. Refakatsiz ve ayrılmış her çocuk, statüsü ne olursa olsun, gerek Sözleşme'nin 28, 29 (1) (c), 30 ve 32 maddeleri, gerekse Komite tarafından geliştirilen ilkeler doğrultusunda girdiği ülkede eğitim imkanlarına tam erişime sahip olmalıdır. Bu erişim hiçbir ayrımcılık gözetilmeden sağlanmalı, bu arada özellikle ayrılmış ve refakatsiz kız çocukların her kademedeki mesleki eğitim dahil olmak üzere örgün ve yaygın eğitime eşit erişim imkanlarına sahip olmalarına özen gösterilmelidir. Başta özürsüzler olmak üzere, özel gereksinimleri olan çocuklara kaliteli eğitim imkanları sağlanmalıdır.

42. Refakatsiz veya ayrılmış çocuk mümkün olan en kısa sürede uygun bir okula kaydettirilmeli ve öğrenim imkanlarından azami biçimde yararlanması için kendisine yardım sağlanmalıdır. Bütün refakatsiz ve ayrılmış çocuklar, kendi yerli dillerini koruyup geliştirme dahil, kendi kültürel kimliklerini ve değerlerini koruma hakkına sahiptirler. Bütün ergenlere mesleki/profesyonel eğitim ve öğrenim imkanları tanınmalı, küçük çocuklara da erken dönem öğrenim programları

sağlanmalıdır. Devletler, yer değiştirme, yeniden yerleşim veya geri dđnüş gibi durumlar söz konusu olduğunda, refakatsiz veya ayrılmış çocuklara eğitim düzeylerini gösteren diploma veya diğer belgeleri sağlamalıdır.

43. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, UNESCO, UNHCR ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul edecekler ve bu yardımları kolaylaştıracaklar; ayrıca, gerektiğinde, refakatsiz ve ayrılmış çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanabilmesi için uygun diğer hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarından da yararlanabileceklerdir (madde 22 (2)).

(e) Yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkı (madde 27)

44. Devletler, ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklara, fiziksel, zihinsel, manevi ve ahlaki gelişimleri açısından yeterli bir yaşam standardı sağlamak durumundadırlar. Sözleşme'nin 27 (2) maddesinde de belirtildiği gibi Devletler özellikle beslenme, giyim ve barınma alanlarında maddi yardım ve destek programları uygulayacaklardır.

45. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, UNESCO, UNHCR ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul edecekler ve bu yardımları kolaylaştıracaklar; ayrıca, gerektiğinde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara yeterli yaşam standartları sağlanabilmesi için uygun diğer hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarından da yararlanabileceklerdir (madde 22 (2)).

(f) Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına ulaşma, hastalık tedavisi ve rehabilitasyon imkanları (maddeler 23, 24 ve 39)

46. Devletler, Sözleşme'nin 24. maddesi uyarınca ulaşılabilir en yüksek yaşam standartlarını, tedavi ve rehabilitasyon imkanlarını sağlarken, refakatsiz ve ayrılmış çocukların da bu standartlar ve imkanlardan eşit ölçüde yararlanmalarını sağlayacaklardır.

47. Devletler, erişimlerini sağlarken, bu konumdaki çocukların özel yoksunluklarını ve güçlüklerini dikkate almalıdırlar. Devletler, özellikle, yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların aile üyelerinden kopmuş olduklarını; değişen derecelerde travma, karışıklık ve şiddete tanık olduklarını gözetmelidirler. Bu konumdaki çocukların çoğu, özellikle mülteci konumunda olanlar, savaşın etkilediği ülkelerinde yaygın şiddetin ve stresin etkilerini üzerinde hissediyor olabilirler. Bütün bunlar, çocukta derine işleyen bir çaresizlik duygusu yaratmış, başkalarına güven duygusunu yok etmiş olabilir. Dahası, silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda kız çocuklar marjinalleşme, yoksulluk ve çeşitli acılara daha fazla maruz kalabilmekte, aralarından pek çoğu gene silahlı çatışmalar bağlamında cinsiyete dayalı şiddetin hedefi olabilmektedirler. Etkilenen çocukların çoğunun yaşadıkları derin travma, bakım ve rehabilitasyon çalışmalarında özel bir duyarlılık ve dikkat gerektirmektedir.

48. Sözleşme'nin 39. maddesi kapsamındaki yükümlülük, Devletlere, herhangi bir istismara, ihmale, sömürüye, işkenceye, zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye ve silahlı çatışmaların etkilerine maruz kalmış çocuklara rehabilitasyon hizmetleri sağlama görevi verir. Bu tedavi ve toplumla yeniden bütünleştirme çalışmalarını kolaylaştırma açısından, kültürel açıdan uygun ve toplumsal cinsiyete duyarlı tedavi biçimleri geliştirilmeli ve nitelikli psikososyal danışmanlık hizmetleri sağlanmalıdır.

49. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS), UNHCR ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul edecekler ve bu yardımları kolaylaştıracaklar; ayrıca, gerektiğinde, refakatsiz ve ayrılmış çocukların sağlık alanındaki bakım ve tedavilerinin karşılanabilmesi için uygun diğer hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarından da yararlanabileceklerdir (madde 22 (2)).

**(g) Çocuk kaçakçılığının, cinsel ve diğer sömürü ve istismar biçimlerinin ve şiddetin önlenmesi
(maddeler 34, 35 ve 36)**

50. Kendi ülkelerinin dışında bir başka ülkede bulunan refakatsiz veya ayrılmış çocuklar sömürü ve istismara özellikle açık durumdadırlar. Bu arada, başta cinsel sömürü amaçlarına yönelik olmak üzere kız çocuklarının kaçakçılık kurbanı olma riskleri de yüksektir.

51. Refakatsiz ve ayrılmış çocukların kaçırılmadan, cinsel ve diğer sömürü biçimlerinden ve şiddetten korunmaları açısından, Sözleşme'nin 34-36 maddeleri, Sözleşme'nin 20. maddesinde yer verilen özel koruma ve yardım yükümlülükleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

52. Refakatsiz veya ayrılmış çocukları bekleyen birçok tehlikeden biri de zaten kaçırılmış olan çocuğun yeniden kaçırılmasıdır. Çocuk kaçakçılığı, çocukların yaşam, yaşama ve gelişme haklarının yaşama geçirilmesine yönelik bir tehdittir (Madde 6). Sözleşme'nin 35. maddesi uyarınca Devletler bu tür kaçakçılık olaylarını önleyecek gerekli önlemleri almak durumundadırlar. Gerekli önlemler, refakatsiz ve ayrılmış çocukların belirlenmesi; bu çocukların nerede olduklarının düzenli olarak incelenmesi ve çocuğun anlayabileceği bir dil ve araçla yaşa uygun ve cinsiyete duyarlı enformasyon kampanyaları yürütülmesidir. Ayrıca, çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerde ve sınır geçişlerinde de gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve etkili uygulama önlemleri alınmalıdır.

53. Halihazırda kaçırılma kurbanı olmuş, bu nedenle de refakatsiz ve ayrılmış konuma düşmüş çocuğun karşılaştığı riskler de büyüktür. Bu konumdaki çocuklar cezalandırılmamalı, ciddi bir insan hakları ihlalinin mağdurları olarak kendilerine yardım edilmelidir. Kaçırılmış çocukların bir bölümü 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci statüsüne hak kazanabilmektedir ve taraf Devletlerin kaçırılmış, yanlarında kimsesi bulunmayan ve ayrılmış çocuklardan iltica talebinde bulunanlara veya durumları uluslararası koruma sağlanmasını gerektirenlere iltica başvurusu hakkı tanınmalıdır. Yeniden kaçırılma gibi bir risk altında olan çocuklara, kendi yüksek yararlarına olmadığı ve korunmaları için gerekli önlemler alınmadığı sürece menşe ülkelerine geri verilmemelidirler. Devletler, ülkelerine dönmeleri kendi yararlarına değilse, kaçırılmış çocuklar için ek koruma biçimleri geliştirmelidirler.

(h) Askere alınmanın önlenmesi ve savaşın etkilerine karşı koruma (maddeler 38 ve 39)

Askere alınmanın önlenmesi

54. Devletlerin Sözleşme'nin 38. maddesi ile Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocukların silahlı çatışmalarda yer almalarına ilişkin İhtiyari Protokol'ün 3 ve 4. maddelerinden doğan yükümlülükleri aynı zamanda refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de geçerlidir. Bir Devlet, herhangi bir tarafın bu çocukları çatışmalarda kullanmamasını sağlamak için gerekli bütün önlemleri almalıdır. Bu, kendi silahlı birliklerinden kaçtıktan sonra yeniden silah altına alınma riskiyle karşılaşan eski asker çocuklar için de geçerlidir.

Bakımla ilgili düzenlemeler

55. Refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için bakımla ilgili düzenlemeler, bu çocukların silah altına alınmalarını, yeniden alınmalarını veya çatışmanın herhangi bir tarafınca kullanılmalarını önleyecek biçimde yapılacaktır. Çatışmalara doğrudan veya dolaylı biçimde karışmış kişilere ve kuruluşlara vasilik görevi verilmemelidir.

Eski çocuk askerler

56. Çocuk askerler en başta silahlı çatışmaların kurbanları olarak görülmelidirler. Çatışmaların sona ermesi üzerine veya buldukları yerlerden kaçmaları sonucunda kendilerini genellikle refakatsiz veya ayrılmış durumda bulunan eski çocuk askerlere normal yaşama yeniden dönebilmeleri için gerekli bütün destek hizmetleri, gerekli psikososyal danışmanlık dahil olmak üzere sağlanacaktır. Herhangi bir belirleme ve ayırma işleminde bu çocuklar öncelikle belirlenecek ve silahsızlandırılacaktır. Çocuk askerler, özellikle refakatsiz veya ayrılmış durumda olanların normal olarak enterne edilmemeleri, tersine başta silahsızlanmaları ve rehabilitasyonları açısından bu çocukların özel koruma ve yardımlardan yararlandırılmaları gerekir. Fiilen savaşan kişiler olarak veya başka yönlerden askeri güçlerle ilişkili olmuş kız çocukların desteklenmeleri ve toplumla yeniden bütünleşme süreçlerinin kolaylaştırılması için özel çabalar harcanmalıdır.

57. Belirli koşullarda, 15 yaşından büyük bir çocuk askerin, örneğin ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturması nedeniyle istisnai biçimde enterne edilmesi kaçınılmazsa ve bu durum uluslararası insan hakları ve insani hukuk açısından uygunsuzsa, enterne etme işlemleri Sözleşme'nin 37. maddesi ile çocuk ceza adaletine ilişkin hükümler dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun biçimde yapılmalı, enterne edilme durumu çocuğun ailesinin araştırılması ve rehabilitasyon programlarına dahil edilmesi çabaları için engel teşkil etmemelidir.

Geri vermeme

58. Çocukların küçük yaşlarda silah altına alınıp çatışmalarda kullanılmaları yaşama hakkı dahil olmak üzere temel insan haklarının söz konusu olduğu telafisi mümkün olmayan zarar riski taşıdığından, Devletlerin, Sözleşme'nin 38. maddesi ile Çocukların silahlı çatışmalara katılmalarına ilişkin İhtiyari Protokol'ün 3 ve 4. maddelerinden kaynaklanan yükümlülükleri, sınır ötesi sonuçları da kapsamaktadır. Bu durumda Devletlerin, çatışmalarda doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaları veya başka askeri görevleri üstlenmeleri riski bulunan durumlarda, söz konusu çocukları herhangi biçimde ilgili ülkeye geri göndermemeye görevleri bulunmaktadır.

Kovuşturmanın çocuklara özgü biçimleri ve görünümleri³

59. Komite, Devletlere, yaşa ve cinsiyete duyarlı iltica işlemlerine ve mültecinin tanımında gene yaşa ve cinsiyete duyarlı yorumlara duyulan gereksinimi anımsatarak, yaşları küçük olanların belirli işlere yönlendirilmelerinin (kız çocukların cinsel hizmetlere veya askerlerle evlenmeye zorlanmaları dahil) ve çatışmalara doğrudan veya dolaylı biçimde dahil edilmelerinin ciddi insan hakları ihlali anlamını taşıdığını ve dolayısıyla kovuşturma konusu olduğunu vurgular. Dolayısıyla, “ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasal görüş” (1951 Mülteciler Sözleşmesi madde 1 A (2)) gibi nedenler yüzünden bu tür yönlendirme ve zorlamalar olabileceğine ilişkin sağlam gerekçelere dayalı kuşku bulduğunda, ilgili kişilere mülteci statüsü tanınmalıdır.

³ Kovuşturmanın çocuklara özgü biçim ve görünümü ile ilgili olarak bakınız bölüm VI (d) “Çocuğa özgü kovuşturulma biçimleri açısından koruma gerekliliklerinin çocuğa duyarlı biçimde değerlendirilmesi.”

Rehabilitasyon ve tedavi

60. Devletler, gerektiğinde, uluslararası kuruluşlar ve HDK'larla da işbirliği yaparak silahlı çatışmalardan etkilenmiş refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için yaşlarına uygun, toplumsal cinsiyete duyarlı özellikler taşıyan kapsamlı psikolojik destek ve yardım programları geliştireceklerdir.

(i) Özgürlüklerden yoksun bırakmadan kaçınma ve böyle durumlarda yapılması gerekenler

61. Sözleşme'nin 37. maddesinin ve çocuğun yüksek yararı ilkesinin yaşama geçirilmesinde, refakatsiz veya ayrılmış çocuklar genel bir kural olarak gözetim altına alınmamalıdır. Böyle bir uygulama, tek başına, çocuğun refakatsiz veya ayrılmış durumda olmasıyla, göçmenlik ve ikamet statüsüyle veya bunların yokluğuyla gerekçelendirilemez. Gözetim altına alınmanın başka nedenlerle ve istisnai biçimde haklı bir uygulama sayılabileceği durumlarda ise bu işlem Sözleşme'nin 37 (b) maddesine uygun biçimde gerçekleştirilmelidir. Sözleşme'nin bu maddesi, gözetimin ilgili ülkelerin yasalarına uygun olmasını, bu uygulamaya ancak en son çare olarak ve en kısa süre için başvurulmasını gerektirmektedir. Sonuçta, ilgili işlemlerin hızlandırılması dahil bütün çabaların, refakatsiz ve ayrılmış çocukların gözetim altında tutulma durumlarının bir an önce sona erdirilmesine ve başka bakım ve yardım seçeneklerinin devreye sokulmasına yönelik olması gerekir.

62. Ülke bazındaki gerekliliklere ek olarak uluslararası yükümlülükler de gözetim altında tutma işlemlerini düzene bağlayan çerçevenin bir bölümünü oluşturmaktadır. İltica etmek isteyen refakatsiz ve ayrılmış çocuklar söz konusu olduğunda Devletler, özellikle, 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi'nin 31 (1) maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerini gözetmelidirler. Devletler, bunun dışında, refakatsiz ve ayrılmış bir çocuğun ülkeye yasa dışı yollardan girmesinin veya ülkede bu şekilde kalıyor olmasının da belirli durumlarda haklı görülebileceğini dikkate almalıdırlar. Örneğin, yasa dışı giriş ve ikamet, çocuğun temel insan haklarının ihlalini önlemenin tek yolu olduğu durumlar böyle değerlendirilmelidir. Daha genel olarak, kaçakçılık ve sömürü mağdurları dahil olmak üzere refakatsiz veya ayrılmış çocuklara ilişkin politikalar geliştirilirken, bu çocukların salt ülkeye yasa dışı giriş ve kalış nedeniyle suçlu duruma düşürülmemeleri sağlanmalıdır.

63. Gözetim altına almaya istisnai biçimde başvurulması durumunda ise, gözetimin koşullarında çocuğun yüksek yararı gözetilmeli, Sözleşme'nin 37 (a) ve (c) maddeleri ile diğer uluslararası yükümlülüklere saygı gösterilmelidir. Aksi çocuğun yüksek yararına olmadığı sürece çocukların konuldukları yerler onlara uygun ve yetişkinlerinden ayrı olmalıdır. Gerçekten de, böyle bir programdaki temel yaklaşım "gözetime" değil "bakıma" yönelik olmalıdır. Tesisler, kültürel açıdan uygun topluluk kaynaklarına ve hukuksal yardımlara ulaşmanın mümkün olmadığı izole alanlarda olmamalıdır. Çocuklar, düzenli dış temas imkanlarına sahip olmalı; arkadaşları, akrabaları, dinsel, sosyal veya hukuksal danışmanları ve vasileri çocukları ziyaret edebilmelidirler. Ayrıca, çocuklar bütün temel gereksinimlerini karşılama imkanlarına sahip olabilmeli, gerekli tıbbi bakımı görebilmeli ve gerektiğinde psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmelidirler. Çocuklar, gözetim altında bulunduruldukları süre içinde eğitim imkanlarından da yararlanabilmelidirler. Eğitimin, gözetim altında olma durumu sona erdikten sonra da devam etmesini kolaylaştırma açısından, en ideali bu eğitimin gözetim tesislerinden başka bir mekanda sağlanmasıdır. Sözleşme'nin 31. maddesinde de öngörüldüğü gibi bu konumdaki çocukların oyun ve eğlence hakları da vardır. Sözleşme'nin 37 (d) maddesinde belirtilen hakların gerektiği gibi güvence altına alınabilmesi açısından, özgürlüklerinden yoksun kalmış refakatsiz veya ayrılmış çocuklara, hukuk temsilcisi atanması dahil gerekli hukuksal ve diğer yardımlara engelsiz ulaşabilme imkanları tanınmalıdır.

VI. MÜLTECİLİK İŞLEMLERİNE BAŞVURABİLME, HUKUKSAL GÜVENCELER VE İLTİCA DURUMLARINDAKİ HAKLAR

(a) Genel

64. Sözleşme'nin 22. maddesinden kaynaklanan ve mülteci statüsü arayan bir çocuğun, yanında kimsesi bulunsun bulunmasın, yeterince korunmasını sağlayacak “uygun önlemler” alınmasını gerektiren yükümlülük, diğerlerinin yanı sıra, işleyen bir mültecilik işlemleri sisteminin kurulması, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin yasal düzenlemeler yapılması ve bu çocuklarla gerektiği gibi ilgilenilmesini sağlayacak kapasitenin Sözleşme’de yer alan uygulanabilir hakların yanı sıra ilgili Devletin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları, mültecilik ve diğer anlaşmalar doğrultusunda oluşturulması sorumluluklarını de beraberinde getirir. Bu yöndeki kapasite geliştirme çalışmaları açısından kaynak sıkıntısı çeken Devletlerin UNHCR tarafından sağlananlar dahil olmak üzere uluslararası yardımlar için başvurmaları özellikle tavsiye olunur.

65. Devletler, 22. maddede belirtilen uluslararası mültecilik yasasından kaynaklanan yükümlülüklerin tamamlayıcı mahiyetini ve konsolide standartların yararını dikkate alarak, Sözleşme'nin 22. maddesini uygulamada yol aldıkça mültecilerle ilgili uluslararası standartları uygulamaya geçmelidirler.

(b) Yaşa bakılmaksızın iltica usullerine erişim

66. Refakatsiz veya ayrılmış olanlar dahil mülteci statüsüne geçmek isteyen çocuklar, yaşlarına bakılmaksızın, mültecilik için başvuru işlemlerinden ve uluslararası koruma sağlayan diğer tamamlayıcı mekanizmalardan yararlandırılacaklardır. Belirleme ve kayıt işlemleri sırasında, çocuğun, ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş nedeniyle kovuşturulmaya maruz kalabileceği yönünde belirli temelleri olan kuşku taşıdığı; çocuk belirli bir korkuyu somut biçimde dile getiremese bile bu nedenlerden ötürü uluslararası korumayı gerektiren nesnel bir durum bulunduğu kanaati hasıl olursa, bu konumdaki çocuk iltica işlemlerine ve/veya gerekli durumlarda uluslararası ve iç hukuk çerçevesinde ek koruma sağlayan mekanizmalara yönlendirilecektir.

67. Kendileri açısından uluslararası korumayı gerektiren bir durum olmadığı belirlenen refakatsiz veya ayrılmış çocuklar otomatikman veya başka biçimlerde iltica işlemlerine yönlendirilmemeli, gençlik refah düzenlemeleri gibi uygun çocuk koruma mekanizmaları çerçevesinde koruma altına alınmalıdırlar.

(c) Usule ilişkin güvenceler ve destek önlemleri (madde 3 (3))

68. Sözleşme'nin 22 (1) maddesi çerçevesinde alınması gereken önlemlerde refakatsiz ve ayrılmış çocukların durumundaki özel güçlükler, bu alandaki ulusal hukuk çerçevesi ve koşullar dikkate alınmalıdır. Söz konusu önlemlerde aşağıda belirtilen hususlar gözetilmelidir.

69. Mülteci statüsüne geçmek isteyen bir çocuk, kendisinin geçmişini bilen ve onun yüksek yararını gözetip temsil etme kapasitesine sahip bir yetişkin tarafından temsil edilmelidir. (bakınız, bölüm V (b), “Vasi, danışman ve hukuk temsilcisi görevlendirilmesi”). Refakatsiz veya ayrılmış çocuğa, her durumda ve ücretsiz olarak vasıflı bir hukuk temsilcisi bulma imkanları tanınmalıdır. Bu imkanlar, iltica başvurusuyla ilgili işlemlerin yetişkinlerle ilgili işlemlerle aynı doğrultuda sürdürüldüğü durumlar için de geçerli olmalıdır.

70. Refakatsiz ve ayrılmış çocuklar tarafından doldurulan mültecilik başvuru formlarının işleme konulmasına öncelik tanınacak ve en adil kararın en kısa sürede verilmesi için çaba gösterilecektir.

71. Usule ilişkin asgari güvenceler arasında, yapılan başvurunun, iltica ve mültecilik konularında gerekli bilgilere sahip yetkin bir merci tarafından sonuçlandırılacağı hususu da yer almalıdır. Çocuğun yaşının ve olgunluk düzeyinin buna elverdiği durumlarda, herhangi bir nihai karar alınmadan önce çocuğa gerekli donanımına sahip bir yetkili ile görüşme imkanları tanınmalıdır. Çocuğun böyle bir yetkiliyle aynı dilden doğrudan iletişim imkanlarının bulunmadığı durumlarda bu kez vasıflı bir tercüman kullanılmalıdır. Ayrıca, çocuğun anlattıklarının gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı konusunda endişeler olduğunda, taktir hakkı çocuktan yana kullanılmalı ve çocuğa herhangi bir kararın gözden geçirilmesi için başvuru hakkı da tanınmalıdır.

72. Görüşmeler, mülteci statüsünün değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sırasında çocuğun geçmişi, kültürü ve geldiği yer hakkındaki bilgileri kullanacak ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların özel durumunu değerlendirecek olan mültecilik işlemleri yetkili merciinden bir temsilci tarafından yapılmalıdır. Bu değerlendirme sürecinde her çocuğun özel durumunda ifadesini bulan etmenlerin özel bileşimi dikkate alınmalı, bu arada çocuğun kişisel, ailesel ve kültürel kökenlerine de yer verilmelidir. Vasi veya hukuk temsilcisi bütün görüşmelerde çocuğa eşlik etmelidir.

73. Tek tek kişilerin statüsünün belirlenmesinin mümkün olmadığı geniş ve kitlesel mülteci hareketlerinde Devletler belirli bir gruba mensup bütün kişilere mülteci statüsü tanıyabilirler. Böyle durumlarda refakatsiz ve ayrılmış bütün çocuklara, mensup oldukları grubun diğer üyeleriyle aynı statü tanınır.

(d) Çocukların maruz kaldıkları durumların özellikleri dikkate alınarak korunma gereksinimlerinin çocuklara duyarlı biçimde değerlendirilmesi

74. Devletler, refakatsiz veya ayrılmış çocukların iltica taleplerini değerlendirirken, uluslararası insan hakları ve mültecilik hukukunun gelişimini ve bunların karşılıklı ilişkisini de dikkate almalıdırlar. Buna, BMMYK'nin, 1951 Sözleşmesi çerçevesindeki denetleyici görevlerini yerine getirirken geliştirdiği konular da dahildir. Özellikle önem taşıyan, bu Sözleşme'de yer alan mülteci tanımının yaşa ve cinsiyete duyarlı biçimde yorumlanması; çocukların maruz kaldıkları zulmün özel nedenlerinin, biçimlerinin ve kendini gösterme şeklinin dikkate alınmasıdır. Bir yakının kovuşturmayaya uğraması, küçük yaşta silah altına alınma, fuhuş amaçlı kaçırma, cinsel sömürü ve kız çocuklarının sünnet edilmesi, 1951 Mülteciler Sözleşmesi kapsamına girmesi durumunda ilgili çocuklara mülteci statüsü tanınmasını gerektirecek durumlardır. Dolayısıyla, Devletler, çocukların maruz kaldıkları bu özel durumlara titizlikle yaklaşmalı, ayrıca ülke bazında mültecilik statüsünü belirleyen yasal düzenlemelerde cinsiyet temelli şiddete özel yer vermelidirler.

75. Çocukların, özellikle de refakatsiz ve ayrılmış olanların statüsünü belirlemekle görevli olanlar, uluslararası yasalarla mültecilere ilişkin yasaları, çocuklara, kültüre ve cinsiyete duyarlı biçimde benimseyip uygulamalarına olanak sağlayacak eğitimi almalıdırlar. Çocukların iltica taleplerinin gerektiği gibi değerlendirilebilmesi için, azınlıklara ve marjinal gruplara mensup olanlar dahil çocukların durumlarına ilişkin bilgiler de, ilgili hükümetin menşei ülke hakkında topladığı bilgiler kapsamında yer almalıdır.

(e) Mülteci statüsü tanınan çocukların, mültecilere tanınan ve insan hakları kapsamındaki bütün haklardan tam olarak yararlanabilmeleri (madde 22)

76. Mülteci olarak kabul edilen ve iltica hakkı tanınan refakatsiz veya ayrılmış çocuklar yalnızca 1951 Mülteciler Sözleşmesi ile tanınan haklardan yararlanmakla kalmayacaklar, ayrıca, söz konusu Devletin kendi egemenlik alanı içindeki çocuklara tanınan bütün insan haklarından, bu ülkede yasal ikamet hakkı dahil olmak üzere, yararlanabileceklerdir.

(f) Ek koruma biçimlerinden yararlanacak çocuklar

77. 1951 Mülteciler Sözleşmesi çerçevesinde mülteci statüsü tanınması için gerekli koşullar yerine gelmemişse, refakatsiz ve ayrılmış çocuklar, korunma gereksinimlerinin derecesine bağlı olmak üzere ek koruma biçimlerinden yararlandırılacaklardır. Bu ek koruma biçimlerinin uygulanması, taraf Devletlerin, refakatsiz ve ayrılmış durumdaki çocuğun özel korunma gereksinimlerini karşılama yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla, kendilerine ek koruma önlemleri sağlanan çocuklar, ülkede yasal ikamet dahil olmak üzere, ilgili Devletin kendi egemenlik alanı içindeki bütün çocuklara tanıdığı insan haklarından azami ölçülerde yararlanabilirler.

78. Genel olarak uygulanabilir ilkeler doğrultusunda, özellikle de kendilerini başka bir Devletin topraklarında bulan refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak Devletlerin taşıdıkları sorumluluklar çerçevesinde, ne mülteci statüsü tanınan, ne de ek koruma biçimlerinden yararlandırılan çocuklar buna rağmen fiilen başka Devlet topraklarında buldukları ve o Devletin yasalarına tabi oldukları sürece Sözleşme'deki bütün normlara uyan koruma önlemlerinden yararlanabilmelidirler.

VII. AİLENİN BİRLEŞMESİ, AİLEYE İADE VE DİĞER KALICI ÇÖZÜM BİÇİMLERİ

(a) Genel

79. Refakatsiz veya ayrılmış çocukların geleceklere ele alınırken gözetilen nihai amaç, çocukların bütün korunma gereksinimlerini karşılayan, çocuğun görüşünü de dikkate alan ve mümkünse çocuğun refakatsiz ve ayrılmış durumunu sona erdirmeyi hedefleyen kalıcı bir çözüme ulaşılmasıdır. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar için kalıcı çözüm bulma çabaları, gereksiz gecikmeler olmaksızın, mümkünse ilgili çocuğun durumuna ilişkin değerlendirmeden hemen sonra başlatılmalı ve yürütülmelidir. Kalıcı bir çözüm arayışı, hakları temel alan bir yaklaşımla, çocuğun ailesiyle yeniden birleştirilmesinin mümkün olup olmadığına ilişkin analizle başlamalıdır.

80. Ailenin izinin sürülmesi kalıcı çözüm aranışının temel bir bileşenidir ve bu çalışmaya, aile izi sürülmesi veya bunun gerçekleştirildiği biçim çocuğun yararına aykırı değilse veya izi sürülen kişilerin temel haklarını tehlikeye düşürecek bir mahiyet taşııyorsa öncelik tanınmalıdır. Ancak her durumda, ailenin izi sürülürken, çocuğun iltica talebinde bulunma veya mülteci olma durumuna herhangi bir göndermede bulunulmamalıdır. Ailenin izini sürme çalışmaları, bütün bu koşullara tabi olarak, iltica başvurusunun işleme konulduğu süreçte de devam etmelidir. Mültecilik temelinde olsun olmasın, ev sahibi Devletin bölgesinde bulunan bütün çocuklar için, tamamlayıcı koruma biçimleri veya, çocuğun geri gönderilmesine ilişkin hukuksal veya diğer engeller gündemde ise, kalıcı bir çözüm devreye sokulmalıdır.

(b) Ailelerin yeniden birleşmeleri

81. Devletlerin Sözleşme'nin 9. maddesi çerçevesindeki çocukların ana babalarından kendi istekleri dışında ayrılmamalarını sağlama yükümlülüklerine tam saygı gösterilmesi açısından, refakatsiz veya ayrılmış çocuğu ana babasına geri vermek için her tür çaba harcanmalıdır. Bunun istisnası, ayrılmış çocuğun yüksek yararı açısından gerekli olduğu durumlardır ve böyle durumlarda da çocuğun görüşlerini dile getirme (madde 12) (ayrıca bakınız, bölüm IV (e), "Çocuğun görüşlerini serbestçe dile getirme hakkı") hakkı eksiksiz biçimde dikkate alınmalıdır. 9. Maddenin 1. paragrafının ikinci cümlesinde açık biçimde dile getirilen durumlar, başka bir deyişle çocuğun kendi ana babası tarafından istismar ve ihmale maruz kaldığı durumlar herhangi bir

mekandaki yeniden birleşmeye engel teşkil ederken, gene çocuğun yüksek yararı ile ilgili başka mülahazalar bu birleşmenin yalnızca belirli bir mekanda gerçekleşmesine engeldir.

82. Böyle bir geri dönüşün çocuğun temel insan haklarının ihlaliyle sonuçlanacağına ilişkin “gerekçesi olan bir risk” olduğu durumlarda, ailelerin yeniden birleşmelerinin menşe ülkede gerçekleşmesi çocuğun yüksek yararına değildir ve dolayısıyla bu tür bir birleşme hedeflenmemelidir. Söz konusu risk ne ise bu ilgili kişiye mülteci statüsü tanıyan belgelerde veya yetkili mercilerin geri göndermeme yükümlülüklerini (İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara karşı Sözleşme’nin 3. maddesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 6 ve 7. maddelerinde belirtilenler dahil). uygulamaya dönük kararlarında somut belgeleriyle ortaya konulmalıdır. Bu durumda mülteci statüsü tanınması menşe ülkeye geri göndermeye ve dolayısıyla oradaki bir aile birleşmesine karşı hukuken bağlayıcı bir engel oluşturur. Menşe ülkedeki koşulların daha düşük düzeyde risk içerdiği ve örneğin ülkedeki genel şiddet ortamının çocukları da etkileyebileceği gibi kaygıların beslendiği durumlarda ise, bu tür riskler tam olarak hesaba katılmalı ve daha ileri düzeylerde ayrılma dahil haklarla ilgili diğer mülahazalar ile bu riskler arasında belirli bir karşılaştırmaya gidilmelidir. Bu bağlamda hatırlanması gereken husus, çocuğun yaşamının birinci derecede önem taşıdığı ve bunun diğer bütün haklardan yararlanmanın ön koşulu olduğudur.

83. Bunun gerekçesi ister geri dönüş önündeki genel engeller olsun, ister az önce sözü edilen karşılaştırma geri dönüş karşıtı sonuçlar vermesi olsun, çocuğun ailesiyle menşe ülkede birleşmesinin mümkün olmadığı durumlarda Sözleşme’nin 9 ve 10. maddelerinde belirtilen yükümlülükler devreye girmeli ve bu yükümlülükler ev sahibi ülkenin aileyle birleştirme konusundaki kararlarını belirlemelidir. Bu bağlamda taraf Devletlere özellikle hatırlatılması gereken husus şudur: “çocuk veya ana babası tarafından, ailenin birleşmesi amacıyla yapılan bir taraf Devlet ülkesine girme veya onu terk etme konusundaki her başvuru, taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır” ve “bu tür bir başvurunun başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmaması” sağlanacaktır (madde 10 (1)). Menşe ülkeler “çocuğun ve ailesinin kendi ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine giriş yapma haklarına” saygı göstereceklerdir (madde 10 (2)).

(c) Geline ülkeye dönüş

84. Geline ülkeye dönüş, bu durum çocuğun temel insan haklarının ihlale uğrayabileceğine ilişkin “gerekçesi olan bir risk” taşıyorsa ve özellikle de geri göndermeme ilkesi geçerliyse bir seçenek olarak gündeme alınmayacaktır. Geline ülkeye dönüş, ilkesel olarak, ancak böyle bir dönüşün çocuğun yüksek yararına olduğu durumlarda düzenlenecektir. Bu konudaki belirlemelerde, diğerlerinin yanı sıra şu hususlar dikkate alınacaktır:

- Dönüşün ardından gündeme gelecek güvenlik, sosyoekonomik koşullar dahil çocuğu bekleyen koşullar ve bu koşulların sosyal kuruluşlar tarafından ilgili ülkede yapılacak incelemeler dahil araştırılması;
- İlgili çocuk için gerekli bakım düzenlemelerinin yapıp yapılmadığı;
- 12. madde uyarınca çocuğun ve kendisine bakan kişilerin sahip oldukları haklar çerçevesinde bu hususta belirttikleri görüşler;
- İlgili çocuğun geldiği ev sahibi ülkeye ne derecede entegre olduğu ve kendi ülkesinden ayrı kalmanın getirdiği sonuçların düzeyi;

- Çocuğun “tabiiyeti, adı ve aile ilişkileri dahil olmak üzere kendi kimliğini koruma” hakkı (madde 8);
- “Çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliği koruma ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dini kimliğine saygı” gerekliliği” (madde 20).

85. Ana baba veya geniş aile üyeleri tarafından bakım imkanlarının olmadığı durumlarda, menşe ülkeye geri dönüş, ilkesel olarak, çocuk kendi ülkesine geri döndükten sonraki bakım ve nezarete ilişkin önceden güvenli ve somut düzenlemeler yapılmadan gerçekleşmemelidir.

86. İstisnai durumlarda, çocuğun yüksek yararı ile diğer mülahazalar arasında titiz bir denge gözetilerek ve bunlardan ikincisinin hakları temel alıp çocuğun yüksek yararına üstün gelmesi durumunda menşe ülkeye geri dönüş düzenlenebilir. Örneğin, çocuğun bulunduğu ülkedeki Devletin ve toplumun güvenliği açısından ciddi bir risk oluşturması böyle bir durumdur. Buna karşılık, örneğin genel göç kontrolü gibi, hakları temel almayan mülahazalar çocuğun yüksek yararına üstün gelemez.

87. Her durumda, menşe ülkeye dönüş düzenlemeleri güvenli, çocuğa uygun ve cinsiyete duyarlı biçimde yapılmalıdır.

88. Bu vesileyle, menşe ülkelere, Sözleşme'nin 10. maddesi çerçevesindeki yükümlülükleri, bu arada özellikle “çocuğun ve ana babasının, kendi ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine girme haklarına” saygı gösterme yükümlülüğü bir kez daha hatırlatılır.

(d) Yerel entegrasyon

89. Menşe ülkeye geri dönüş yasal veya fiili durum nedeniyle olanaksızsa, yerel entegrasyon başlıca seçenek durumundadır. Yerel entegrasyon güvenli bir hukuksal statüye (ikamet statüsü dahil) dayandırılmalı ve Sözleşme’de yer alan haklar çerçevesinde yürütülmelidir. Bu haklar, ülkede kalmakta olan bütün çocuklar için, bu durumun mülteci statüsü tanınmasından mı, geri dönüş önündeki yasal engellerden mi veya yüksek yarar açısından yapılan karşılaştırmanın geri dönüş aleyhine sonuçlanmasından bağımsız olarak, eksiksiz biçimde yaşama geçirilmelidir.

90. Ayrılmış veya refakatsiz bir çocuğun topluluk içinde kalmasına karar verildiğinde, yetkililer çocuğun durumuna ilişkin bir değerlendirme yapmalı ve ardından, çocuğun kendisi ve vasisi ile görüşerek yerel topluluk içinde kalışla ilgili uzun dönemli düzenlemeleri ve bütünleşmeyi kolaylaştıracak gerekli diğer önlemleri belirlemelidirler. Uzun dönemli yerleştirme çocuğun yüksek yararı gözetilerek kararlaştırılmalı ve bu aşamaya gelindiğinde kurumsal yerleştirme mümkün olduğu her durumda en son çare olarak görülmelidir. Ayrılmış veya refakatsiz çocuklar, o ülkedeki diğer çocuklarla aynı haklara sahip olmalıdırlar (eğitim, öğretim, istihdam ve sağlık hizmetlerinden yararlanma dahil). Ev sahibi ülke, refakatsiz veya ayrılmış çocuğun bu haklardan eksiksiz biçimde yararlanabilmesini sağlamak için, çocuğun, örneğin ek dil öğrenimi gerekliliği dahil, çocuğun karşılaştığı güçlüklerin aşılmasına yönelik ek önlemlere özel önem verme gereğini duyabilir.

(e) Ülkeler arası evlat edinme (madde 21)

91. Devletler, gerek Sözleşme'nin 21. maddesinde yer verilen ön koşullara, gerekse ilgili diğer uluslararası belgelere tam saygı göstermelidirler. Bu belgeler arasında özellikle önem taşıyanlar, refakatsiz ve ayrılmış çocukların evlatlık alınması sırasında göz önüne alınması gereken Çocukların Korunması ve Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde İşbirliği ile ilgili Lahey Sözleşmesi ve bu sözleşmenin mülteci ve uluslararası ölçekte yerlerinde olmuş çocuklara uygulanmasıyla ilgili 1994

tarihli tavsiye kararlarıdır. Devletler, bu konuda, özellikle aşağıda belirtilen hususları gözetmelidirler:

- Refakatsiz ve ayrılmış çocukların evlat edinilmeleri, ancak, ilgili çocuğun evlat edinilebilecek konumda olduğunun belirlenmesinden sonra düşünülmelidir. Uygulamada bundan kastedilen, diğer hususların yanı sıra, ailenin izinin sürülmesi ve aileyle birleştirme yolundaki çabaların sonuçsuz kalması veya çocuğun ana babasının çocuklarının evlatlık alınmasına rıza göstermesidir. Evlatlık alınma için ana babalar, diğer kişiler, kurumlar ve merciler tarafından verilen rıza bilgi temeline dayanmalı ve serbestçe verilmiş olmalıdır. Burada özellikle kastedilen, rızanın herhangi bir ödeme veya tazminat karşılığında alınmamış, daha sonra da geri çekilmemiş olmasıdır;
- Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar, olağanüstü bir durumun doruk noktasında alelacele evlatlık verilmemelidir;
- Herhangi bir evlat edinme işleminde bu işlemin çocuğun yüksek yararına olduğu belirlenmeli ve işlem geçerli ulusal ve uluslararası yasalar ve adet hukukuna uygun olarak gerçekleştirilmelidir;
- Bütün evlatlık işlemlerinde, yaşına ve olgunluk düzeyine göre çocuğun görüşleri de istenmeli ve bu görüşler dikkate alınmalıdır. Burada kastedilen, çocuğun fikrinin sorulması, kendisinin evlatlık işleminin sonucu konusunda gerektiği gibi bilgilendirilmesi ve eğer kendi rızasının alınması da gerekiyorsa bu rızanın alınmasıdır. Söz konusu rıza serbestçe verilmeli ve herhangi bir ödemeye vb. dayanmamalıdır;
- Öncelik, ikamet olunan ülkedeki akrabalar tarafından evlat edinilmeye tanınmalıdır. Böyle bir seçeneğin ortada bulunmadığı durumlarda, tercih, çocuğun geldiği topluluk içinden veya en azından kendisiyle aynı kültürden bir aile tarafından evlat edinilmesi yönünde olmalıdır;
- Evlatlık verme aşağıdaki durumlarda düşünülmemelidir:
 - Çocuğun ailesinin izlenmesi ve aileyle birleştirme olasılıklarının makul biçimde bulunması ve bunun çocuğun yararına olması;
 - Çocuğun kendisinin veya ana babasının evlatlık işlemini istemediklerini açıkça ifade etmeleri;
 - Çocuğun ana babasının ve halen hayatta olan diğer aile üyelerinin izlerinin sürülmesi için gerekli adımların atılacağı makul bir zaman süresinin henüz geçmemiş olması. Bu süre koşullara göre, özellikle de böyle bir iz sürmedeki yeterliliklere göre değişebilir; bununla birlikte, söz konusu işlemlerin makul bir süre içinde tamamlanması gerekir;
- Yakın gelecekte, çocuğun kendi ülkesine güvenliği ve onuru açısından sorun teşkil etmeyecek koşullarda geri gönderilmesi olasılıkları varsa, iltica edilen ülkede evlat edinme işlemi gündeme getirilmemelidir.

(f) Üçüncü bir ülkeye yerleşme

92. Kendi ülkelerine dönemeyecek durumda olan ve geldikleri ülkede kalıcı bir çözüme ulaşılması mümkün görünmeyen refakatsiz veya ayrılmış çocuklar açısından üçüncü bir ülkede yeniden yerleştirme kalıcı bir çözüm imkanı sunabilir. Refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğun bu çerçevede yeniden yerleştirilme kararı, güncel, kapsamlı ve ayrıntılı bir yüksek yarar değerlendirmesine dayandırılmalı, bu karar alınırken özellikle halen sürmekte olan uluslararası ve diğer koruma gereksinimleri gözetilmelidir. Bir çocuğun, ulaştığı ülkeden geri gönderilme, kaldığı ülkede kovuşturma veya diğer ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma gibi risklere karşı etkili biçimde ve süreklilik temelinde korunmasının tek yolu bu ise, o zaman başka bir ülkeye yerleştirme seçeneği özellikle gündeme getirilir. Yeniden yerleştirme, ayrıca, üçüncü bir ülkede aileyle yeniden birleşme olanakları varsa, refakatsiz ve ayrılmış çocukların yararınadır.

93. Yeniden yerleştirme öncesinde yapılacak yarar belirleme değerlendirmesi, bunların yanı sıra başka etmenleri de dikkate almalıdır: çocuğun kendi ülkesine geri gönderilmesini önleyen hukuksal ve diğer engellerin geçerliliğini koruyacağı tahmin edilen süre; uyrukluğ ve adı dahil çocuğun kendi kimliğini koruma hakkı (madde 8); çocuğun yaşı, cinsiyeti, duygusal durumu, eğitim ve aile geçmişi; ev sahibi ülkede verilen bakımın sürekliliği/kesikliliği; çocuğun yetiştirilmesinde, etnik, dinsel, kültürel ve dilsel kökeninde süreklilik sağlanmasının ne ölçüde gerektiği (madde 20); çocuğun aile ilişkilerini sürdürme hakkı (madde 8) ve kendi menşe ülkesinde, ev sahibi ülkede veya yeniden yerleşimin gerçekleşeceği ülkede çocuğun ailesiyle yeniden birleşmesine ilişkin kısa, orta ve uzun dönemdeki olasılıklar. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar, bu durumun gelecekte aileleriyle yeniden birleşmeleri olasılığını ortadan kaldırması veya ciddi biçimde zedelemesi olasılığı varsa, hiçbir zaman üçüncü bir ülkeye yerleştirilmemelidirler.

94. Devletler, refakatsiz ve ayrılmış çocukların yeniden yerleşim gereksinimleri ile ilgili olarak bu alanda fırsatlar tanımaya özendirilirler.

VIII. EĞİTİM, VERİLER VE İSTATİSTİKLER

(a) Refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili görevler yapan personelin eğitimi

95. Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ve bunların durumlarıyla ilgilenen görevlilerin eğitimine özel önem verilmelidir. Ayrıca, hukuk temsilcilerine, vasilere, tercümanlara ve ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili işler yapan diğerlerine yönelik uzmanlık eğitimi de eşit derecede önemlidir.

96. Bu eğitim, ilgili grupların gereksinimlerine ve haklarına göre özel olarak uyarlanmalıdır. Bununla birlikte, bütün eğitim programlarında yer alması gereken birtakım temel noktalar da vardır. Bunlar:

- Sözleşme'nin ilkeleri ve hükümleri;
- Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların menşe ülkeleri ile ilgili bilgiler;
- Uygun görüşme teknikleri;
- Çocuk gelişimi ve psikolojisi;
- Kültürel duyarlılık ve kültürler arası iletişim.

97. Başlangıç eğitim programları da düzenli olarak izlenmeli, iş üzerinde öğrenme ve mesleki ağlar da bu kapsamda ele alınmalıdır.

(b) Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili veri ve istatistikler

98. Komite'nin edindiği deneyime göre, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak toplanan veriler ve istatistikler, belirli ülkelere varışlar ve/veya iltica taleplerinin sayısı ile karşılaştırıldığında sınırlı kalmaktadır. Eldeki veriler, bu konumdaki çocukların haklarının yaşama geçirilmesi ile ilgili hususların ayrıntılı analizi için yetersiz kalmaktadır. Dahası, veriler ve istatistikler genellikle farklı bakanlıklar veya kuruluşlar tarafından toplanmaktadır. Bu durum daha ileri düzeyde analizi engelleyebilmekte, ayrıca çocuğun özel yaşamı ve gizliliği ile ilgili potansiyel sorunlara yol açmaktadır.

99. Dolayısıyla, refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili verilerin toplanmasına yönelik ayrıntılı ve bütünlüklü bir sistem geliştirilmesi, bu konumdaki çocukların haklarının yaşama geçirilmesine yönelik etkili politikaların önkoşuludur.

100. Böyle bir sistem içinde toplanan veriler, ideal olarak, bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla en azından şunları kapsamalıdır: her bir çocuk için temel biyolojik veriler (yaş, cinsiyet, menşe ülke, yurttaşlık, etnik grup); ülkeye girme teşebbüsünde bulunan ve ülkeye giriş izni verilmeyen refakatsiz ve ayrılmış çocukların sayısı; yasal ve göçmenlikle ilgili statü (iltica talebinde bulunan, mülteci, geçici ikamet izni vb. gibi); yaşamla ilgili düzenlemeler (kurumlara ve ailelere yerleştirme veya bağımsız yaşam); okullara veya mesleki eğitime kayıt; ailelerle yeniden birleşme durumu ve menşe ülkelere geri gönderilenlerin sayısı. Devletler, bunlara ek olarak, örneğin refakatsiz ve ayrılmış çocukların ortadan kaybolmaları ve kaçakçılığın etkileri gibi yeterince ele alınmamış konuların da analizine imkan tanıyacak nitel verilerin toplanmasını da dikkate almalıdırlar.

Çocuk Haklarının Erken Çocukluk Döneminde Yaşama Geçirilmesi

GENEL YORUM

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 7 (2005)
Çocuk Haklarının Erken Çocukluk Döneminde
Yaşama Geçirilmesi

I. GİRİŞ

1. Bu Genel Yorum, Komite'nin taraf Devletlerin sundukları raporların incelenmesiyle ilgili deneyiminden kaynaklanmıştır. Bu raporlarda erken çocukluk dönemi ile ilgili genellikle pek az bilgi sunulmakta, verilen bilgiler de çocuk ölümleri, doğum kayıtları ve sağlık hizmetleri ile sınırlı kalmaktadır. Komite, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin küçük çocuklarla ilgili uzantılarını daha geniş bir kapsamda ele alma gereksinimi duymuştur. Bunun üzerine Komite 2004 yılında gerçekleşen Genel Tartışma Günü'nü "Çocuk Haklarının Erken Dönemde Yaşama Geçirilmesi" konusuna ayırmıştır. Böylece ortaya bir dizi tavsiye (bakınız CRC/C/143, bölüm VII) ile birlikte bu önemli konuda bir Genel Yorum hazırlama kararı çıkmıştır. Komite, bu Genel Yorum aracılığıyla, küçük çocukların Sözleşme çerçevesinde hak sahipleri olduklarının ve erken çocukluk döneminin bu hakların yaşama geçirilmesi açısından kritik bir dönem oluşturduğunun kabul edilmesinin önemini vurgular. Komite'nin 'erken dönem çocukluk' ile ilgili uygulamadaki tanımı, bütün çocuklar için, doğumdan başlayarak bebeklik, okul öncesi yıllar ve okullaşmaya geçişi kapsayan dönemdir (bakınız aşağıda paragraf 4).

II. GENEL YORUMDAN AMAÇLANANLAR

2. Bu Genel Yorum ile amaçlananlar şunlardır:

- a) Bütün küçük çocukların insan haklarına ilişkin anlayışı güçlendirmek ve taraf Devletlerin dikkatlerini küçük çocuklara yönelik yükümlülüklerine çekmek;
- b) Erken çocukluğun, hakların yaşama geçirilmesi üzerinde etkili olan yönleri konusunda yorum yapmak;
- c) Küçük çocukların, doğumdan başlayarak, özel ilgi alanları, kapasiteleri ve birtakım güçlükleri olan; haklarından yararlanmalarında korunmaları, yol gösterilmeleri ve desteklenmeleri gereken sosyal aktörler olarak tanınmalarını teşvik etmek;
- d) Erken çocukluğa ilişkin olup Sözleşme uygulanırken dikkate alınması gereken, örneğin küçük çocukların içinde buldukları koşullar, deneyimlerinin niteliği ve gelişimlerini belirleyen etkiler gibi çeşitlilik gösteren durumlara dikkat çekmek;
- e) Çocuk haklarına ters düşmedikleri sürece saygı gösterilmesi gereken yerel adetler ve uygulamalar dahil olmak üzere, çocuklara yönelik kültürel beklentilerde ve tutumlarda görülen değişkenlikleri ortaya koymak;
- f) Küçük çocukların, haklarını ihlal eden ve esenliklerini tehlikeye düşüren yoksulluk, ailelerin çözülmesi ve diğer olumsuzluklara açık durumlarını vurgulamak;
- g) Küçük çocukların haklarının yaşama geçirilmesine, kapsamlı politikalar, yasal düzenlemeler, uygulamalar, mesleki eğitim ve özel olarak erken çocukluk dönemindeki haklara odaklanan araştırmalarla katkıda bulunulmasını sağlamak.

III. İNSAN HAKLARI VE KÜÇÜK ÇOCUKLAR

3. **Küçük çocuklar hak sahibi kişilerdir.** Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğu “yasa gereği daha önceki bir yaşta reşit sayılma durumu hariç 18 yaşından küçük herkes” olarak tanımlamaktadır (madde 1). Dolayısıyla, küçük çocuklar da Sözleşme’de yer alan haklara sahiptirler. Küçük çocuklar özel koruyucu önlemlerden yararlandırılırlar ve haklarını gelişen yeteneklerine göre tedricen kullanırlar. Komite’nin kaygılı olduğu husus, taraf Devletlerin, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirirken, küçük çocuklara hak sahibi kişiler olarak gerekli dikkati göstermemeleri; çocukluk döneminin bu özel uğrağında hakların yaşama geçirilmesini sağlayacak yasal düzenlemelere, politikalara ve programlara yeterince eğilmemeleridir. Komite Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin, bütün insan haklarının evrenselliği, bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı ilkelerini gözetererek erken çocukluğa da bütüncül biçimde uygulaması gerekliliğini bir kez daha teyit eder.

4. **Erken çocukluğun tanımı.** Erken çocukluk döneminin tanımı, yerel geleneklere ve ilkokul sistemlerinin düzenlenme biçimine göre ülkelere ve bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Kimi ülkelerde okul öncesi dönemden okullu döneme geçiş hemen 4 yaşından sonra gerçekleşmektedir. Diğer ülkelerde ise aynı süreç çocuk 7 yaşına gelince olmaktadır. Komite ise, erken çocukluk dönemi haklarına ilişkin yaklaşımında, bütün küçük çocukların kapsanması yanlısıdır: Doğum, bebeklik, okul öncesi ve okula geçiş dönemi. Dolayısıyla Komite, erken çocukluk döneminin uygulamadaki tanımı ve taraf Devletlerin küçük çocuklara yönelik yükümlülüklerini değerlendirmelerinde başvuracakları çerçeve olarak 8 yaşına kadar olan dönemi önermektedir.

5. **Erken çocukluk için pozitif bir gündem.** Komite taraf Devletleri erken çocukluktaki haklarla ilgili pozitif bir gündem oluşturmaya özendirir. Buna göre erken çocukluğa henüz olgunlaşmamış bir insanoglunun, olgun bir yetişkin statüsüne doğru sosyalleştiği bir dönem olarak bakan geleneksel düşüncelerin değiştirilmesi gerekmektedir. Sözleşme, en küçük yaşlardakiler dahil tüm çocuklara kendi hakları olan bireyler olarak bakılmasını talep etmektedir. Küçük çocuklar, ailelerinde, topluluklarında ve toplumlarında, kendi özel duyarlılıkları, ilgi alanları ve görüşleri olan aktif üyeler olarak görülmelidirler. Haklarından fiilen yararlanabilmeleri açısından küçük çocukların fiziksel özen, duygusal bakım, duyarlı yönlendiricilik ve ayrıca sosyal oyun, keşif ve öğrenme mekanları gibi özel gereksinimleri vardır. Bütün bu gerekliliklere en iyi biçimde erken çocukluğa yönelik yasal düzenlemeler, politikalar ve programlar planlanarak yanıt verilebilir. Bunlara ek olarak, uygulamaya ve bağımsız izlemeye yönelik bir plan da olmalı, bu amaçla örneğin bir Çocuk Hakları Komiseri atanması ve Çocuk Etkisi Değerlendirmesi gibi yollara başvurulmalıdır (bakınız, bağımsız insan hakları kuruluşlarının rolü ile ilgili Genel Yorum no. 2 (2002), CRC/GC/2002/2).

6. **Erken çocukluğun özellikleri.** Komite, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde kritik bir dönem olarak erken çocukluğa dikkat çekmektedir:

- a) Küçük çocuklar, vücutlarının ve sinir sistemlerinin olgunlaşması; hareketliliklerinin, becerilerinin ve iletişim kapasitelerinin artması, ilgi alanlarının ve yeteneklerinin hızla değişmesi açısından, bebeklikten okula, insan yaşamının tümünün en hızlı gelişme ve değişme dönemini yaşarlar.
- b) Küçük çocuklar, ana babalarına ya da kendilerine bakan kişilere güçlü duygularla bağlanırlar ve onlardan kendi kişiliklerine ve gelişen yeteneklerine saygı duyarak çocuklarını beslemelerini, bakmalarını, rehberlik yapmalarını ve korumalarını beklerler.
- c) Küçük çocuklar, daha küçük ve büyük çocukların yanı sıra, yaşlılarıyla kendi önemli ilişkilerini kurarlar. Bu ilişkiler aracılığıyla birtakım ortak etkinliklere yönelirler, beliren

anlaşmazlıkları çözerler, anlaşmalara sadık kalırlar ve başkaları adına sorumluluk üstlenirler.

- d) Küçük çocuklar, fiziksel, sosyal ve kültürel boyutlar dahil olmak üzere yaşadıkları dünyayı aktif biçimde anlamlandırır, başkalarıyla –hem çocuklar hem yetişkinler- olan etkileşimlerinden ve etkinliklerinden giderek daha çok şey öğrenirler.
- e) Küçük çocukların bu erken yaşları, fiziksel ve zihinsel sağlıklarının, duygusal anlamdaki güvenliklerinin, kişisel ve kültürel kimliklerinin ve gelişen yeteneklerinin temelini oluşturur.
- f) Küçük çocukların büyüme ve gelişme ile ilgili deneyimleri, kişiliklerinin yanı sıra, cinsiyete, yaşam koşullarına, aile düzenine, gördükleri bakıma ve eğitim sistemlerine göre değişkenlik gösterir.
- g) Küçük çocukların büyüme ve gelişme ile ilgili deneyimleri, gereksinimlerine ve terbiyelerine ilişkin kültürel inançlarla birlikte aile ve topluluk içindeki aktif rolleri tarafından güçlü biçimde belirlenir.

7. Özel ilgi alanlarına, deneyimlere ve her küçük çocuğun karşılaştığı güçlüklerle saygı gösterilmesi, yaşamlarının en kritik evresinde bulunan çocukların haklarının yaşama geçirilmesinde başlangıç noktasıdır.

8. **Erken çocuklukla ilgili araştırmalar.** Komite, küçük çocukların yaşam, esenlik ve gelişmesinin yakın ilişkilere dayanan sosyal aktörler olarak en iyi biçimde anlaşılabilceğini teyit eden kuramsal çalışmalara ve araştırmalara dikkat çeker. Bu ilişkiler, normal olarak, başka ana babalar, diğer aile üyeleri, yaşlılar ve çeşitli hizmetler sunan görevliler olmak üzere az sayıda insan üzerinden şekillenir. Bu arada, erken çocukluğun sosyal ve kültürel boyutları ile ilgili araştırmalar, küçük çocuğun değişen beklentileri ile bakımlarına ve eğitimlerine yönelik düzenlemeler dahil, erken dönem gelişimin kavranış ve buna göre tutum alış biçimlerine dikkat çekmektedir. Günümüz toplumlarının bir özelliği de giderek artan sayıda küçük çocuğun artık çok kültürlü topluluklarda ve hızlı sosyal değişimin damga vurduğu koşullarda yaşamasıdır. Böyle ortam ve koşullarda, küçük çocuklara ilgili düşünceler ve beklentiler de değişmekte, bu arada çocukların hakları daha fazla kabullenilmektedir. Taraf Devletlerin, erken dönem çocuklukla ilgili inançlar ve bilgilerden yerel koşullara ve değişen uygulamalara uygun biçimde yararlanmaları, eğer bunlar ayrımcılık içermiyorsa (madde 2), çocuğun sağlığına ve esenliğine aykırı değilse (madde 24.3) ve çocuğun yüksek yararıyla çalışmıyorsa (madde 3) geleneksel değerlere saygı göstermeleri yerinde olacaktır. Son olarak, yapılan araştırmalar, malnütrisyon, hastalıklar, yoksulluk, sosyal dışlanma ve daha bir dizi olumsuzluğun özellikle küçük çocuklar açısından ne kadar ciddi riskler oluşturduğunu göstermiştir. Gene görülmüştür ki, erken çocukluk dönemindeki müdahale ve önleme stratejilerinin çocuğun şimdiki durumu ve geleceği üzerinde olumlu etkiler yaratma potansiyeli büyüktür. Dolayısıyla, çocuk haklarının bu erken dönemde yaşama geçirilmesi orta dönemde ve ergenlikte ortaya çıkabilecek birtakım kişisel, sosyal ve eğitimle ilgili güçlüklerin önlenmesinde etkili bir yoldur (bakınız, ergen sağlığı ve gelişimi ile ilgili Genel Yorum No. 4 (2003)).

III. ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNE İLİŞKİN GENEL İLKELER VE HAKLAR

9. Komite, Sözleşme'deki 2,3,6 ve 12. maddeleri genel ilkeler olarak belirlemiştir (bakınız, Çocuk Hakları Sözleşmesi genel uygulama ilkeleri ile ilgili Genel Yorum no. 5 CRC/GC/2003/5). Bu ilkelerden her biri, erken dönemdeki haklarla ilgili uzantılara sahiptir.

10. **Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı.** Madde 6, çocuğun temel yaşam hakkına ve taraf Devletlerin çocuğun yaşama ve gelişme hakkını mümkün olan en ileri derecede güvence altına

alma yükümlülüklerine atıfta bulunmaktadır. Annelerinin ve bebeklerinin sağlığı, bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması ve yaşamlarının bu kritik evresinde bütün küçük çocukların esenliği açısından uygun koşullar oluşturulması açısından Taraf Devletlerin mümkün olan bütün önlemleri almaları gerekmektedir. Malnütrisyon ve önlenebilir hastalıklar, hakların erken çocukluk döneminde yaşama geçirilmesinin önündeki başlıca engelleri oluşturmaya devam etmektedir. Yaşamın ve fiziksel sağlığın güvence altına alınması öncelikli konulardır; bununla birlikte madde 6, taraf Devletlere gelişmenin bütün yönlerini ve küçük bir çocuğun sağlığı ile psikososyal esenliğinin birçok açıdan birbirine bağlı olduğunu hatırlatmaktadır. Bunların her ikisi de, elverişsiz yaşam koşulları, ihmal, duyarsız veya istismar edici davranışlar ve insanın potansiyelinin gelişmesi için gerekli fırsatların yetersiz olması yüzünden riske girebilir. Özellikle güç koşullarda yaşayan çocuklara özel dikkat gösterilmesi gerekmektedir (Bkz. aşağıdaki Bölüm VI). Komite, taraf Devletlere (ve ilgili diğer taraflara) yaşama ve gelişme hakkının ancak bütüncül bir şekilde, Sözleşme'de yer alan diğer bütün hükümlerin uygulanmasıyla yaşama geçirilebileceğini hatırlatmak ister. Bunların arasında sağlık, yeterli beslenme, sosyal güvenlik, yeterli yaşam standardı, sağlıklı ve güvenli ortam, eğitim ve oyunla (maddeler 24, 27, 28, 29 ve 31) birlikte ana babaların sorumluluklarına tam saygı, yardım ve kaliteli hizmetler sağlanması (maddeler 5 ve 18) yer almaktadır. Küçük yaşlardan başlayarak, iyi beslenmeye, sağlıklı ve hastalıkları önleyici yaşam tarzlarına yönelik çabalara çocukların kendileri de dahil edilmelidir.

11. Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı. Madde 2, herhangi bir ayrımcılık söz konusu olmaksızın hakların bütün çocuklar için geçerli olduğunu belirtmektedir. Komite, taraf Devletlere, bu ilkenin, hakların erken çocukluk döneminde yaşama geçirilmesi açısından taşıdığı anlamları belirlemeye davet etmektedir:

- a) Madde 2, örneğin yasaların küçükler dahil çocuklara şiddete karşı eşit korunma sağlayamadığı durumlar söz konusu olduğunda genel olarak küçük çocuklara karşı herhangi bir temelde ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir. Küçük çocuklar görece güçsüz olduklarından ve haklarının yaşama geçirilmesi başkalarına bağlı olduğundan ayrımcılık riskine özellikle maruzdurlar.
- b) Madde 2, aynı zamanda, belirli çocuk gruplarına karşı ayrımcılık yapılmaması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrımcılık, daha az beslenme, yetersiz bakım ve özen; daha sınırlı oyun, öğrenme ve eğitim imkanları veya hissedilenlerle düşünülenlerin serbestçe dile getirilmesinin engellenmesi gibi değişik biçimler alabilir. Ayrımcılık, ayrıca, sömürücü veya istismar edici nitelik taşıyan kaba davranışlar ve temelsiz beklentilerle de ortaya konabilir. Örneğin:

- (i) Kız çocuklara karşı ayrımcılık ciddi bir hak ihlalidir ve bu ayrımcılık, kız çocukların yaşamlarını ve bunun bütün veçhelerini etkiler ve çocukların topluma olumlu katkılarda bulunma kapasitelerini sınırlandırır. Kız çocuklar, cinsiyetleri nedeniyle ayrımcı kürtajın, sünnetin, ihmal ve öldürme dahil bebekliklerinde daha az beslenme gibi uygulamaların kurbanı olabilirler. Kendilerinden ağır ailevi sorumluluklar üstlenmeleri beklenebilir, erken çocukluk ve ilkökul eğitimi fırsatlarından yoksun bırakılabilirler.
- (ii) Özürlü çocuklara yönelik ayrımcılık bu çocukların yaşama şanslarını azaltır ve yaşam kalitelerini olumsuz etkiler. Oysa bu çocukların da diğer çocuklar gibi bakım, beslenme, şefkat görme ve teşvik edilme hakkına sahiptirler. Ayrıca, toplumla bütünleşmeleri ve haklarını yaşama geçirmeleri açısından bu çocuklara ek ve özel yardım sağlanması gerekir.
- (iii) HIV/AIDS'den etkilenen veya HIV enfeksiyonu olan çocuklara yönelik ayrımcılık bu çocukları en fazla gereksinim duydukları yardım ve destekten yoksun bırakmaktadır. Ayrımcılık, kamu politikalarında, hizmet sunumunda ve

hizmetlere erişimde ve bu çocukların haklarını ihlal anlamına gelen gündelik uygulamalarda görülebilir (ayrıca bakınız paragraf 23).

- (iv) Etnik köken, sınıf/kast, kişisel durum ve yaşam tarzı veya siyasal ve dinsel görüşler temelindeki ayrımcılık (çocuklara veya ana babalarına yönelik) çocukların topluma tam katılımlarını engellemektedir. Bu tür ayrımcılık ana babaların çocuklara karşı olan sorumluluklarını yerine getirme kapasitelerini olumsuz etkilemektedir. Ayrımcılık, çocukların önündeki fırsatlarını ve öz saygılarını etkilemekte, ayrıca çocuklar ve yetişkinler arasında küskünlük ve uyuşmazlıklara yol açmaktadır.
- (v) Çok yönlü ayrımcılığa (örneğin, etnik kökene, sosyal veya kültürel statüye, cinsiyete ve/veya özürlülük durumuna bağlı ayrımcılık) maruz küçük çocuklar özellikle risk altındadırlar.

12. Küçük çocuklar, ana babalarına yönelik ayrımcılığın sonuçlarından da zarar görebilirler. Örneğin, evlilik dışı çiftlerin, geleneksel tutum ve davranışlara aykırı olarak evlenenlerin, mültecilerin veya iltica talebinde bulunanların çocukları bu durumda olabilirler. Taraf Devletler, hangi biçimleri alırsa alsın ve nerede cereyan ederse etsin –ailelerde, topluluklarda, okullarda veya diğer kurumlarda- ayrımcılığa karşı mücadele etme sorumluluğundadırlar. Küçük çocukların kaliteli hizmetlere erişimleriyle ilgili potansiyel ayrımcılık, özellikle, sağlık, eğitim, refah ve diğer hizmetlere herkesin ulaşamadığı ve bu hizmetlerin devlet, özel kesim ve hayır kurumları tarafından birlikte verildiği durumlarda kaygı yaratmaktadır. Komite, ilk adım olarak, taraf Devletleri, küçük çocukların yaşam ve gelişmelerine katkıda bulunan kaliteli hizmetlerin varlığını ve bunların erişilebilirliğini izlemeye özendirir. Bu yapılırken, sistematik biçimde veri toplanması yoluna gidilmeli, bu veriler çocukların ve ailelerin kökenlerine ve koşullarına ilişkin belli başlı değişkenlere göre ayrıştırılmalıdır. İkinci adım olarak, bütün çocukların mevcut hizmetlerden yararlanmada eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlayacak girişimler gerekebilir. Daha genel olarak taraf Devletler, küçük çocuklara, özel olarak da güç durumdaki kesimlere yönelik ayrımcılığa karşı bilinç ve duyarlılık geliştirmelidirler.

13. **Çocuğun yüksek yararı.** Madde 3, çocuklarla ilgili tüm faaliyetlerde çocuğun yüksek yararının temel alınması gerektiği ilkesini ortaya koymaktadır. Küçük çocuklar, henüz olgunlaşmadıkları için, kendi esenliklerini etkileyecek karar ve girişimlerde haklarının ve yararlarının değerlendirilmesi ve temsili adına sorumlu mercilere tabi durumdadırlar ve bu kararlar alınırken çocukların görüşlerinin ve gelişim halindeki yeteneklerinin de dikkate alınması gerekir. “Yüksek yarar” ilkesi Sözleşme’de çeşitli vesilelerle yer almaktadır (erken çocukluk dönemiyle en fazla ilgili olan 9, 18, 20 ve 21. maddeler dahil). Yüksek yarar ilkesi çocuklarla ilgili bütün girişimler için geçerlidir. Bu ilkenin gözetilmesi, çocukların haklarının korunmasına; yaşama, büyüme ve gelişmelerinin güvence altına alınmasına yönelik aktif önlemlerle birlikte, çocukların haklarının yaşama geçirilmesinden gündelik olarak sorumlu olan ana babalarla diğerlerine yardım ve destek sağlanmasını da gerektirir:

- a) **Her bir çocuğun yüksek yararı:** Çocuğun bakımı, sağlığı, eğitimi vb. ile ilgili bütün kararlarda, ana babalar, profesyoneller ve çocuklardan sorumlu diğer kişiler yüksek yarar ilkesini göz önüne almalıdırlar. Taraf Devletler, bütün hukuksal süreçlerde küçük çocukların bağımsız olarak kendi yararlarını gözetten biri tarafından temsil olunmalarını sağlamalı, görüşlerini ve tercihlerini ifade etme kapasitelerinin olması halinde çocuklar bu tür bütün süreçlerde dinlenmelidir.
- b) **Bir grup veya kesim olarak küçük çocukların yüksek yararı:** Çocukları etkileyen bütün yasalar ve politikalarda, idari ve yargısal kararlarda ve hizmet sunumunda yüksek yarar ilkesi dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda değerlendirilecek başlıklar şunlardır: Çocukları doğrudan etkileyen durumlar (örneğin sağlık hizmetleri, bakım sistemleri veya okullarla ilgili olanlar) ve çocukları dolaylı biçimde etkileyecek durumlar (örneğin, çevre, konut ve ulaşım gibi).

14. Küçük çocuğun görüşlerine ve duygularına saygı gösterilmesi. Madde 12, çocuğun, kendisi etkileyen bütün meselelerde görüşlerini serbestçe dile getirme hakkı olduğunu ve bu görüşlerin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu hak, haklarını geliştirmede, korumada ve izlemede aktif bir katılımcı olarak çocuğun statüsünü pekiştirir. Küçük çocuğun bir özne olarak –ailede, toplulukta ve toplumda- kimliği genellikle küçümsenmekte veya yaş ve henüz olgunlaşmama gibi gerekçelerle reddedilmektedir. Birçok ülkede ve bölgede, geleneksel inançlar küçük çocukların yetiştirilme ve sosyalleşme gereksinimleri üzerinde durmuştur; bu çerçevede küçük çocuklar gelişmemiş, kavrama, iletişim kurma ve tercihte bulunma bakımından en temel öğelerden bile yoksun kişiler olarak görülmüşlerdir. Böylece çocuklar çoğunlukla aileleri içinde güçsüz, toplumları içinde ise sessiz ve görünmez kalmışlardır. Komite, 12. maddenin hem küçük hem de daha büyük çocuklar için geçerli olduğunu hatırlatmak ister. Haklarının sahibi kişiler olarak en küçük çocuklar bile görüşlerini dile getirebilmelidirler ve bu görüşlere ‘çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre gerekli ağırlık tanınmalıdır.’ (madde 12.1). Küçük çocuklar çevrelerine karşı çok duyarlıdır ve kendi kimlikleriyle birlikte çevrelerindeki kişilere, yerlere ve yaşamın rutin akışına ilişkin olarak hızla bir kavrayış geliştirirler, tercihlerde bulunurlar ve duygularını, görüşlerini ve isteklerini, sözlü veya yazılı dille ifade etmeden çok önce çeşitli biçimlerde ifade ederler.

- a) Komite’ye göre taraf Devletler, görüşlerini ifade etme serbestliği olan ve kendilerini etkileyen konularda görüşleri alınması gereken hak sahibi kişi olarak, çocuk kavramını çocuğun kapasitesini, yüksek yararını ve zararlı deneyimlerden korunma hakkını gözeterek bir yaklaşımla daha ilk başlarda yaşama geçirmek için gerekli bütün önlemleri almalıdırlar.
- b) Görüşleri ve duyguları ifade etme hakkı çocuğun evdeki (ve duruma göre geniş ailedeki) ve toplulukta gündelik yaşamına dayandırılmalı; bu husus sağlık, bakım ve eğitim alanlarında, ayrıca hukuksal işlemlerde gözetilmeli; araştırma ve danışmalar dahil olmak üzere ilgili politikaların ve hizmetlerin geliştirilmesinde dikkate alınmalıdır.
- c) Taraf Devletler, ana babaların, profesyonellerin ve sorumlu mercilerin kendi günlük yaşamlarında ve uygun olan bütün ortamlarda küçük çocukların sahip oldukları hakları giderek daha fazla yaşama geçirmelerini sağlayacak fırsatların yaratılmasına aktif biçimde katılmaları için gerekli bütün önlemleri almalıdırlar. Bu aktif katılım için yapılması gerekenler arasında, kendilerine gerekli becerileri kazandıracak eğitim de yer almaktadır. Katılım haklarının yaşama geçirilmesi, yetişkinlerin çocuk merkezli bir tutum geliştirmelerini, küçük çocuklara kulak vermelerini, onurlarına ve kişisel görüş açlarına saygı göstermelerini gerektirir. Bunların yanı sıra yetişkinler, kendi beklentileri ile küçük çocuğun ilgi alanları, anlayış düzeyi ve tercih ettiği iletişim biçimleri arasında bir uyum sağlayarak gerekli sabrı ve yaratıcılığı gösterebilmelidirler.

IV. ANA BABALARIN SORUMLULUKLARI VE TARAF DEVLETLERİN YARDIMLARI

15. Ana babaların ve ilk plandaki diğer bakıcıların yaşamsal önemdeki rolleri. Normal koşullarda, küçük bir çocuğun ana babası, ailenin, geniş ailenin ve topluluğun diğer üyeleriyle, bu arada uygunsuz yasal vasilelerle birlikte, çocukların haklarının yaşama geçirilmesinde belirleyici bir rol oynarlar. Bu husus Sözleşme’de tam anlamda kabul edilmekte (özellikle madde 5), ayrıca taraf Devletlerin bu alanda yardım sağlama yükümlülükleri ortaya konmaktadır. Bu yükümlülükler arasında kaliteli çocuk bakım hizmetleri sağlanması da yer almaktadır (özellikle madde 18). Sözleşme’nin Giriş bölümünde aileye “toplumun temel birimi ve başta çocuklar olmak üzere bütün üyelerinin gelişmeleri ve esenlikleri açısından doğal ortam” olarak atıfta bulunmaktadır. Komite, burada geçen ‘aile’ kavramının, küçük çocuğun bakımı, gözetilmesi ve gelişimi açısından çeşitli düzenlemeleri kapsayacak genişlikte alınması gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla,

çocuğun hakları ve yüksek yararı ile uyumlu olduğu sürece, çekirdek aile, geniş aile ve topluluk temelindeki diğer geleneksel veya modern düzenlemeler bu kapsamdadır.

16. Ana babalar/ilk plandaki bakıcılar ve çocuğun yüksek yararı. Ana babaların ve birinci derecedeki diğer bakıcıların üzerlerindeki sorumluluk, bu kişilerin çocukların yüksek yararına uygun davranma gereklilikleri ile ilişkilidir. 5. maddeye göre ana babaların rolü, “Sözleşme’de yer alan hakların kullanılmasında yön ve yol göstermektir.” Bu, büyük çocuklar için olduğu kadar küçük çocuklar için de geçerlidir. Bebekler ve küçük yaşlardaki çocuklar bütünüyle başkalarına bağımlı durumdadırlar; ancak bu onların yalnızca pasif olarak bakım görme, yönlendirilme ve yol gösterilme konumunda olmaları anlamına gelmemektedir. Onlar da, ana babalarından ve diğer bakıcılarından, yaşamları, büyüüp gelişmeleri açısından korunma, şefkat ve anlayış görmek isteyen aktif sosyal öznelerdir. Yeni doğan bebekler doğumdan kısa bir süre sonra ana babalarını (veya başlıca bakıcılarını) tanıyabilirler ve onlarla kendilerinin de aktif katılımcı olarak yer aldıkları sözel olmayan iletişime geçerler. Normal koşullarda küçük çocuklar ana babaları veya başlıca bakıcıları ile güçlü ve karşılıklı bağlar oluştururlar. Bu ilişkiler sayesinde çocuklar fiziksel ve duygusal anlamda kendilerini güvende hissederler ve gene bu sayede sürekli bakım ve özen görürler. Gene aynı ilişkilerle çocuklar kendi kimliklerini oluştururlar, kültürel açıdan değer verilen beceriler, bilgiler ve davranışlar edinirler. Böylece ana babalar (ve diğer bakıcılar) normal olarak küçük çocukların haklarını yaşama geçirmelerinde başlıca kanal olarak işlev görürler.

17. Çocuğun gelişen yetenekleri kavramının yaşama geçirilmesi prensibi. Madde 5, çocukların zaman içinde giderek bilgi, yetenek ve kavrayış geliştirdikleri olgunlaşma ve öğrenme sürecine atıfla “gelişen yetenekler” kavramından hareket etmektedir. Bu sürece çocukların haklarının ne olduğunu ve bunları en iyi biçimde nasıl yaşama geçirebileceklerini kavramaları da dahildir. Çocukların gelişen yeteneklerine saygı gösterilmesi, hakların yaşama geçmesi açısından belirleyici önemdedir ve bu husus erken çocukluk döneminde özellikle anlamlıdır. Çünkü çocuk, doğumundan itibaren okula başlayıncaya kadar geçen dönem zarfında fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal işlevler açısından hızlı dönüşümler yaşar. Madde 5, işte bu bakımdan ana babaların (ve diğerlerinin) çocuklarını yönlendirirken, onlara destek verirken, yapılandırırken, yol gösterirken kendi bilgi düzeylerini çocuktaki bu dönüşüm sürecine uygun olarak ayarlama sorumluluğu taşıdıklarını vurgulamaktadır. Bu ayarlamalar, çocuğun ilgi alanları ve istekleri ile birlikte, özerk karar alma ve yüksek yararını kavrama düzeyini dikkate almalıdır. Küçük bir çocuğun kendisine yol gösterilme gereksinimi büyük çocuklara göre daha fazla olmakla birlikte, aynı yaşlardaki çocukların kapasitelerindeki ve durumun gerektirdiklerine verilen tepkilerdeki değişkenlikleri de gözetmek gerekir. Gelişen yetenekler, pozitif, imkan tanıyıcı bir kavram olarak yorumlanmalıdır. Başka bir deyişle bu kavram, çocuğun özerkliğini ve kendini ifade etme imkanlarını sınırlayan ve bunu da geleneksel olarak çocuğun görelî yetersizlikleri ve sosyalleşme gereksinimleriyle gerekçelendiren otoriter ilkelerin onaylanması biçiminde yorumlanmamalıdır. Ana babalar (ve diğerleri), çocuğu merkez alan bir biçimde, diyalog ve örneklerle, katılım hakkı (madde 12) ve düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (madde 14) dahil çocuğun kendi haklarını kullanma kapasitesini geliştirici yollardan ‘yönlendirme ve yol göstericilik’ yapmaya özendirilmelidirler.¹

18. Ana babanın rollerine saygı. Sözleşme’nin 18. maddesi, ana babaların veya yasal vasilerin, çocukların yüksek yararını gözetererek onların gelişmelerini ve esenliklerini sağlamaktan birinci derecede sorumlu olduklarını teyit etmektedir (maddeler 18.1; 27.2). Taraf Devletler, bu konuda ana babaların birinci dereceden rollerine ve sorumluluklarına saygı göstermelidirler. Bu çerçevedeki yükümlülükler arasında, çocuğun yüksek yararına olmadığı sürece çocukları ana babalarından ayırmamak da yer almaktadır (madde 9). Küçük çocuklar, ana babalarından ayrılmanın olumsuz sonuçlarından daha ağır biçimde etkilenirler; çünkü, bu yaşlardaki çocuklar

¹ Bakınız, G. Landsdown, The Evolving Capacities of the Child (Florence: UNICEF Innocenti Research Centre, 2005)

ana babalarına ve birinci derecedeki bakıcılarına fiziksel bağımlılıkları olduğu kadar duygusal bağımlılıkları da vardır. Küçük çocuklar, ayrılmanın koşullarını da yeterince kavrayabilecek durumda değildirler. Küçük çocukları olumsuz biçimde etkileyebilecek durumlar arasında ihmal ve ana baba ilgisinden yoksunluk, ileri derecede maddi veya psikolojik stres veya zihinsel sağlık sorunlarıyla birlikte yetiştirilme, başkalarından yalıtık biçimde yetiştirilme, ana ile baba arasında çekişme, çocuğun istismarı, çocuğun ana babasıyla ilişkilerinin kesintili olması (ayırılma zorunluluğu gibi durumlar dahil) ve yerleştirilen kurumdaki bakımın yetersizliği yer almaktadır. Komite'ye göre taraf Devletler, ana babaların çocukları için birinci derecede sorumluluk üstlenmelerini sağlamak üzere gerekli bütün önlemleri almalı; sorumluluklarını yerine getirmelerinde ana babaları desteklemeli; çocukların bakım ve yetiştirilmeleri açısından zararlı olabilecek mahrumiyet ve ayrılma durumlarını azaltmalı ve çocukların esenlikleri risk altına girdiğinde gerekli girişimlerde bulunmalıdırlar. Taraf Devletlerin genel amaçları arasında, terk edilmiş veya kimsesiz kalmış çocuk sayısının azaltılması ve bu yol çocuğun yüksek yararına sayılmadıkça kurumsal veya uzun dönemli buna benzer bakım gereksinimi olan çocuk sayısının asgari düzeyde tutulması da yer almalıdır (Ayrıca bakınız aşağıdaki Bölüm VI).

19. Sosyal eğilimler ve ailenin rolü. Sözleşme, 'hem annenin hem de babanın çocuğun yetiştirilmesinden ve büyütülmesinden ortaklaşa sorumlu olduğunu' vurgulamakta ve bu ikisinin çocuğun bakımı açısından eşit durumda olduklarını belirtmektedir (madde 18.1). Komite, aile örüntülerinin bölgeden bölgeye farklılık gösterdiğine, mevcut örüntülerin de giderek değiştiğine, bu arada ana babalara yönelik resmi olmayan destek ağlarının ortaya çıktığına ve nihayet aile büyüklüğünün, ana babaların rollerinin ve çocuk yetiştirilmesine yönelik düzenlemelerin daha da çeşitlendiğine dikkat çekmektedir. Bütün bu eğilimler, fiziksel, kişisel ve psikolojik gelişimleri en iyi biçimde az sayıdaki sürekli ilişki ile sağlanabilecek olan küçük çocuklar açısından özellikle önem taşımaktadır. Küçük çocuklar söz konusu olduğunda yakından ilgili çevre anne, baba, daha büyükler, kardeşler ve geniş ailenin diğer üyeleri ile birlikte çocuk bakımı ve eğitimi alanındaki profesyonellerden oluşmaktadır. Komite, bu çevredeki kişilerle olan ilişkilerin çocuklara Sözleşme'de tanınan hakların yaşama geçirilmesine özel katkıda bulunabileceğini ve çeşitli aile örüntülerinin çocukların esenliği açısından yararlı ve işlevli olabileceğini kabul etmektedir. Kimi ülkelerde ve bölgelerde, aile, evlilik ve çocuk yetiştirme ile ilgili sosyal tutumların değişmesi, sözelimi ailelerin ayrılması ve yeniden yapılanması, erken çocukluk dönemi deneyimleri üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, ana babaların ailelerinin ve kendi topluluklarının dışında çalışmak zorunda oldukları durumlarda olduğu gibi, ekonomik baskılar da küçük çocukları etkilemektedir. Başka ülkelerde ve bölgelerde ise, ana babadan birinin veya her ikisinin birden veya bir yakınının örneğin HIV/AIDS yüzünden ölmüş olması erken çocukluk döneminin bir başka yaygın özelliği haline gelmiştir. Bunlar ve benzer diğer etmenler, ana babaların çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirebilme durumlarını etkilemektedir. Daha genel olarak, hızlı sosyal değişim dönemlerinde, geleneksel uygulamalar halihazırdaki aile koşullarına ve yaşam tarzlarına ayak uyduramayabilir; böyle durumlarda, yeni uygulamaların içselleştirilmesi, çocuk yetiştirme alanında yeni becerilerin kavranıp bunlara değer verilmesi için belirli bir süre geçmesi gerekmektedir.

20. Ana babalara yardım. Taraf Devletlerin, çocuk yetiştirme sorumluluklarını yerine getirmelerinde ana babalara, yasal vasilelere ve geniş aileye uygun yardımlarda bulunmaları gerekmektedir (madde 18.2 ve 18.3). Ana babalara çocuğun gelişimi açısından gerekli yaşam koşulları sağlanması (madde 27.2) ve çocukların gerekli bakım ve korumadan yararlanmalarının güvence altına alınması (madde 3.2) da bu kapsamdadır. Komite, ana babaların ve küçük çocuklardan sorumlu diğer kişilerin bu alanda ihtiyaç duydukları kaynakların, becerilerin ve kişisel sahiplenmenin yeterince dikkate alınmamasından kaygılıdır. Bu kaygılar, özellikle, insanların çok genç yaşta evlenip çocuk sahibi oldukları, çocuklarıyla yalnız yaşayan tek anne veya babaların fazlaca görüldüğü toplumlar için geçerlidir. Erken çocukluk, ana babaların çocuklarıyla ilgili olup Sözleşme kapsamında yer alan sorumlulukları yerine getirmeleri açısından en yaygın (ve en yoğun) dönemdir. Çocukların yaşamaları, sağlıkları, fiziksel ve duygusal güvenlikleri, yaşam standartları,

kendilerine sağlanan bakım, oyun ve öğrenme imkanları ve ifade özgürlüğü bu sorumlulukların yerine getirileceği alanlardır. Dolayısıyla, çocukların haklarının yaşama geçirilmesi, büyük ölçüde, onlara bakanların kendi esenliklerine ve ellerindeki imkanlarla kaynaklara bağlıdır. Aradaki bu karşılıklı bağımlılıkların görülmesi, ana babalara, yasal vasilere ve diğer bakıcılara yönelik yardımların planlanmasında sağlam bir başlangıç noktasıdır. Örneğin:

- a) Entegre bir yaklaşımda, ana babaların çocuklarının yüksek yararını gözetme yeterlilikleri üzerinde dolaylı yoldan etki yaratacak müdahalelerle (örneğin vergi politikaları, sosyal yardımlar, yeterli konut, çalışma saatleri gibi) sonuçları hemen ve doğrudan görülecek müdahaleler (örneğin doğum sağlığı hizmetleri, ana baba eğitimi, ev ziyaretleri gibi) birlikte yer almalıdır.
- b) Yeterli yardım sağlanmasında, ana babalardan beklenen yeni roller ve becerilerle birlikte erken çocukluk döneminde taleplerde ve baskılarda meydana gelen değişiklikler dikkate alınmalıdır – bundan kastedilen, çocukların daha hareketli, daha konuşkan, sosyal açıdan daha becerili hale gelmeleri ve bu gerekçeyle bakım ve eğitim programlarına bizzat katılmaya başlamalarıdır.
- c) Ana babalara yönelik yardımlar, çocuk yetiştirme eğitimi ve aile danışmanlığı ile birlikte annelere, babalara, kardeşlere, büyükanne ve babalara ve duruma göre çocuğun yüksek yararını gözetmesi gereken diğer kişilere yönelik kaliteli hizmetleri de içermelidir.
- d) Yardım kapsamına, bunların yanı sıra, ana babaların ve ailenin diğer üyelerinin küçük çocuklarla olumlu ve duyarlı ilişkiler geliştirmelerine, çocuğun hakları ve yüksek yararı konusunda daha gelişkin bir kavrayışa ulaşmalarına yardımcı olacak destekler de girer.

21. Ana babalara yönelik gerekli yardım, en iyi biçimde, erken çocukluk dönemine ilişkin kapsamlı politikaların bir parçası olarak sağlanabilir (aşağıda Bölüm V). İlk yıllarda sağlanacak sağlık, bakım ve eğitim hizmeti de bu kapsamda ele alınmalıdır. Taraf Devletler, başta en dezavantajlı ve güç durumdaki gruplar olmak üzere, ana babalara, çocuklarını bu tür programlara tam anlamıyla katma açısından gerekli desteği sağlamalıdır. Özellikle madde 18.3, birçok ana babanın ekonomik açıdan faal olduklarını, düşük ücretli işlerde çalışıp geçimleriyle çocuklarına olan sorumluluklarını kaynaştırmaya çaba gösterdiklerini kabul etmektedir. Madde 18.3 taraf Devletlerden, ana babaları çalışan çocukların çocuk bakım hizmetlerinden, annelere yönelik kolaylıklardan ve kendilerine yönelik tesislerden yararlanmalarını sağlamalarını talep etmektedir. Komite, bu bağlamda, taraf Devletlere Anneliğin Koruması ile ilgili 183 sayılı ILO Sözleşmesi'ni (200) onaylamalarını tavsiye etmektedir.

V. BAŞTA GÜÇ DURUMDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK OLANLAR OLMAK ÜZERE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDEKİLER İÇİN KAPSAMLI POLİTİKALAR VE PROGRAMLAR

22. **Hakları temel alan çok sektörlü stratejiler.** Birçok ülkede ve bölgede, hizmet kalitesinin geliştirilmesi çalışmalarında erken çocukluk dönemine düşük öncelik tanınmıştır. Ayrıca, sağlanan hizmetlerde de kopukluk vardır. Bu hizmetleri sağlama görevi merkezi ve yerel düzeylerdeki farklı farklı resmi kuruluşlara verilmekte, planlama çalışmaları da bölük pörçük ve eşgüdümsüz biçimde yürütülmektedir. Kimi durumlarda ise yeterli kaynaklara, düzenlemelere ve kalite güvencesine sahip olmayan özel sektörün ve gönüllü kuruluşların da hizmet sağlamasına yer verildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda taraf Devletlerin her tür hizmet planlamasının ve sunumunun çocuğun yararına olması açısından yapması gereken, hakları temel alan, eşgüdümlü ve birçok sektörü birden kapsayan stratejiler geliştirmesidir. Bu stratejiler, 8 yaşına kadar olan bütün çocukları kapsamak üzere, yasal düzenlemeler ve politikalara yönelik sistematik ve entegre bir yaklaşıma dayandırılmalıdır. Erken çocukluk dönemi hizmetlerin ve bu dönemle ilgili imkanları

öngören kapsamlı bir çerçeve oluşturulması, bu çerçevenin enformasyon ve izleme sistemleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Kapsamlı hizmetler, ana babalara sağlanan yardımlarla eşgüdümüne kavuşturulacak, bu hizmetler ana babaların sorumluluklarını, koşullarını ve gereksinimlerini eksiksiz dikkate alacaktır (Sözleşme'nin 5 ve 18. maddelerinde değinildiği gibi; ayrıca bakınız, yukarıda Bölüm IV). Ayrıca, söz konusu kapsamlı hizmetlerin planlanmasında ana babalara danışılacak, ilgili süreçlere ana babalar da dahil edilecektir.

23. Yaş dilimine uygun program standartları ve profesyonel eğitim. Komite, erken çocukluğa yönelik kapsamlı bir stratejinin, aynı zamanda kişi olarak çocuğun olgunluğunu ve bireyselliğini dikkate alması gerektiğini vurgular. Burada özellikle dikkate alınması gereken husus, belirli yaşlara göre (örneğin bebekler, emekleme dönemindekiler, okul öncesi çağdakiler, okula yeni başlayanlar) gelişim önceliklerinin de değişmesi ve bunun program standartlarına ve kalite ölçütlerine ilişkin uzantıdır. Taraf Devletler, erken dönemle ilgili kurumların, hizmetlerin ve tesislerin, özellikle sağlık ve güvenlik gibi alanlarda gerekli kalite standartlarını tutturmasını, ilgili personelin psikososyal vasıflar, sayı ve eğitim açısından aranan koşullara uygun olmasını sağlamalıdır. Küçük çocukların yaşlarına ve durumlarına uygun hizmetlerin sağlanması, ilgili bütün personelin bu yaş grubu ile ilgili konularda eğitim almış olmasını gerektirir. Erkek olsun kadın olsun bu alanda çalışacak nitelikli personel bulunabilmesi için küçük çocuklarla ilgili çalışma ve hizmetlere gerekli sosyal değer verilmeli ve çalışanlara doyurucu ücretler ödenmelidir. Bu alanda çalışanların, çocuk hakları ve gelişimi konusunda sağlam ve güncel kuramsal ve pratik kavrayışa sahip olmaları (ayrıca bakınız paragraf 41); uygun ve çocuğu merkez alan uygulamaları, müfredatı ve pedagojik yöntemleri benimsemeleri ve kamusal veya özel programlar, kurumlar ve hizmetlere yönelik denetim ve izleme sistemleri dahil olmak üzere gerektiğinde uzmanlık kaynaklarına ve desteğine ulaşabilmeleri temel önemdedir.

24. Başta en güç durumdakiler olmak üzere çocukların hizmetlere erişimi. Komite taraf Devletlere, bütün küçük çocuklara (ve onlardan sorumlu olanlara), özel olarak çocukların esenliğine yönelik bakım, sağlık ve eğitim programları dahil olmak üzere gerekli ve uygun hizmetlere erişim imkanları sağlamaları çağrısında bulunur. Bu çabalarda, küçük çocuklar arasında en güç durumda bulunan kesimlere ve ayrımcılık riski altında olanlara özel önem verilmesi gerekir (madde 2). Sözü edilen kesimler arasında kız çocuklar, yoksulluk içinde yaşayanlar, yerli halklara veya azınlıklara mensup olanlar, göçmen ailelerin çocukları, ana babasını yitirenler veya başka nedenler yüzünden ana baba bakımından yoksun kalanlar, kurumlara yerleştirilenler, hapisanelerde anneleri ile birlikte kalanlar, mülteciler ve iltica etmek isteyenler, HIV/AIDS'den etkilenenler ve HIV enfeksiyonu olanlar ve alkol-uyuşturucu bağımlısı ana babaların çocukları yer almaktadır (ayrıca bakınız Bölüm VI).

25. Doğum kaydı. Erken çocukluk dönemine yönelik kapsamlı hizmetler doğumla birlikte başlar. Komite, bütün çocukların doğumdan hemen sonra nüfusa kaydettirilmelerinin birçok ülkede ve bölgede halen yerine getirilmesi gereken önemli görevler arasında olduğunun altını çizer. Bu alandaki eksiklikler, çocuğun kişisel kimlik anlayışı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir ve nüfusta kayıtlı olmayan çocuklar temel sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yoksun kalabilirler. Yaşam, gelişme ve kaliteli hizmetlere erişim haklarının bütün çocuklar için yaşama geçirilmesinde (madde 6) ilk adım olarak Komite, taraf Devletlere, bütün çocukların doğumdan sonra nüfusa kaydettirilmesini sağlayacak önlemler almalarını tavsiye etmektedir. Bu da, herkesin ücretsiz erişebileceği genel ve iyi yönetilen bir kayıt sistemiyle sağlanabilir. Bu alanda etkili bir sistem esnek olmalı, ailelerin içinde buldukları koşulları hesaba katmalı, örneğin gerektiğinde gezici kayıt hizmetlerini devreye sokmalıdır. Komite, hasta veya özürlü çocukların kimi bölgelerde nüfusa kaydettirilmeleri olasılığının düşük olduğuna dikkat çeker ve kayıt sisteminin herhangi bir ayırım olmaksızın bütün çocukları kapsaması gerektiğini vurgular (madde 2). Komite taraf Devletlere ayrıca, gecikmiş kayıtlar için kolaylık sağlanmasının, henüz kaydedilmemiş çocuklara da sağlık,

eğitim, koruma ve sosyal hizmetler alanlarında diğerleriyle eğit erişim imkanları tanınmasının önemini hatırlatır.

26. Yaşam standardı ve sosyal güvenlik. Küçük çocuklar, fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimleri açısından yeterli yaşam standartlarına ulaştırılmalıdırlar (madde 27). Komite, yoksunluğun olumsuz sonuçlarının çok geniş bir kesim tarafından kabul edilmesine karşın milyonlarca küçük çocuk için en temel yaşam standartlarının bile henüz sağlanamamış olmasını kaygıyla not eder. Görelî yoksulluk içinde büyüme, çocuğun esenliğini, toplumla ilişkilerini ve öz saygısını zedeler, öğrenme ve gelişme olanaklarını azaltır. Mutlak yoksulluk içinde büyümenin sonuçları ise daha da ağırdır; burada çocuğun yaşamı ve sağlığı ve temel yaşam kalitesi doğrudan tehdit altındadır. Taraf Devletler, erken çocukluk dönemindeki yoksulluğu azaltmak için acilen girişimlerde bulunmalı, yoksulluğun çocukların esenliği üzerindeki olumsuz etkilerini gidermeye çalışmalıdırlar. Bu amaçla, küçük çocuklara hakları doğrultusunda temel yaşam standartları sağlanması için ‘...maddi yardım ve destek programları...’ (madde 27.3) dahil olmak üzere bütün yollara başvurulmalıdır. Çocukların sosyal sigorta dahil sosyal güvenlikten yararlanma haklarının yaşama geçirilmesi, bu yöndeki herhangi bir stratejinin önemli bir öğesi olmalıdır (madde 26).

27. Sağlık alanındaki güvenceler. Taraf Devletler, bebek ölümlerinin azaltılması ve çocukların yaşama sağlıklı bir başlangıç yapabilmeleri açısından, bütün çocukların ilk yıllarında ulaşılabilir en üst düzey sağlık ve beslenmeden yararlanmalarını sağlamalıdırlar (madde 24). Bu başlıkta özellikle yapılması gerekenler şunlardır:

- a) Taraf Devletlerin, küçük çocukların, stresten arınmış bir ortamın yanı sıra gereksindikleri temiz içme suyu, yeterli sanitasyon, uygun bağışıklama, iyi beslenme ve tıbbi hizmetlerden yararlanabilmelerini sağlama sorumlulukları vardır. Malnütrisyon ve hastalıklar çocukların gelişimleri ve sağlığı üzerinde kalıcı etkiler yaratmaktadır. Bu olumsuzluklar çocukların zihinsel durumlarını etkilemekte, öğrenmelerini ve katılımlarını engellemekte ve kendi potansiyellerini gerçekleştirme imkanlarını sınırlamaktadır. Aynı olumsuzluklar obezlik ve sağlıksız yaşam tarzları için de geçerlidir.
- b) Taraf Devletlerin, çocukların sağlık haklarını yaşama geçirme, çocuk sağlığı ve gelişimi alanındaki eğitimi özendirme, bu arada anne sütü verilmesinin, beslenmenin, hijyen ve sanitasyonun öneminin geniş kesimlerce kavranmasını sağlama sorumlulukları vardır.² Öncelik tanınması gereken bir başka konu da, başta anne ile çocuğu arasındaki olmak üzere sağlıklı aile-çocuk ilişkileri geliştirilebilmesi için annelere ve bebeklerine uygun doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin sağlanmasıdır (madde 24.2). Küçük çocuklar ise, örneğin uygun ve çocuk merkezli sağlık eğitimi programlarına katılarak kendi kişisel sağlıklarını geliştirecek ve yaşlıları arasında sağlıklı yaşam tarzlarını yaygınlaştıracak konumdadırlar.
- c) Komite, taraf Devletlerin dikkatlerini, HIV/AIDS’in erken çocukluk dönemine yönelik özel tehditlerine çekmek ister. Bu çerçevede, şu sıralananlar için gerekli bütün adımlar atılmalıdır: (i) Anne ile baba arasındaki ve anneden çocuğa enfeksiyon zincirlerine müdahale edilerek ana babalar ve küçük çocuklarda enfeksiyonun önlenmesi; (ii) enfeksiyonu olan ana babalara ve çocuklara doğru teşhis konulması, etkili tedavi ve diğer destek biçimlerinin sağlanması (anti-retroviral tedavi dahil); ve (iii) sağlıklı olsun enfeksiyonlu olsun tüm öksüzleri de kapsayacak biçimde, ana babalarını veya başlıca bakıcılarını bu hastalık yüzünden yitirmiş çocuklara yeterli alternatif bakım imkanlarının sağlanması (Ayrıca bakınız, HIV/AIDS ve çocuk hakları ile ilgili Genel Yorum No. 3 (2003), CRC/GC/2003/3).

² Bakınız, ‘Bebeklerin ve Küçük Çocukların Beslenmesine Yönelik Küresel Strateji’, Dünya Sağlık Örgütü, 2003

28. **Erken dönem eğitim.** Sözleşme, çocuğun eğitim özellikle de ilköğrenim hakkının herkes için parasız olarak yaşama geçirilmesi gerektiğini kabul etmektedir. (madde 28). Komite, kimi Devletlerin bir yıllık okul öncesi eğitimi bütün çocuklar için parasız olarak yaygınlaştırma planları yaptıklarını memnuniyetle saptamaktadır. Komite, erken dönemdeki eğitim hakkını doğumla birlikte başlayacak, çocukların azami gelişme hakları ile bağlantılı bir hak olarak yorumlamaktadır (madde 6.2). Eğitimin gelişme ile ilişkilendirilmesi 29. maddede açıklanmaktadır: “taraf Devletler, çocuğun eğitiminin, çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, fiziksel ve zihinsel becerilerinin mümkün olan en üst düzeye çıkarılmasına yönelik olması gerektiği konusunda mutabıktırlar”. Eğitimin amaçları ile ilgili Genel Yorum No. 1, gözetilen hedefin “becerilerini, öğrenme ve diğer alanlardaki yeteneklerini, insanlık onurunu, öz saygısını ve kendine güvenini geliştirerek çocuğu güçlendirmek” olduğunu bunun da çocuğu merkez alan, çocuk dostu ve çocuğun haklarıyla onurunu gözetilen yaklaşımlarla gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (paragraf 2). Taraf Devletlere hatırlatılır ki, çocuğun eğitim hakkı bütün çocuklar için geçerlidir ve herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin kız çocukların da eğitime katılmaları gerekmektedir (madde 2).

29. **Erken dönem eğitimde ana babaların ve kamunun sorumlulukları.** Ana babaların (ve birinci derecedeki diğer bakıcıların) çocuğun ilk eğiticileri oldukları ilkesi, Sözleşme'nin ana babaların sorumluluklarına saygı gösterilmesine yaptığı vurguda gerektiği gibi yansıtılmış ve onaylanmıştır (yukarıda Bölüm IV). Ana babalardan beklenen haklarını yaşama geçirmelerinde küçük çocuklara uygun yönlendirmede ve yol göstericilikte bulunmaları ve saygı ve anlayışa dayalı güvenilir ve şefkatli ilişkilerden oluşan bir ortam sağlamalarıdır. (madde 5). Komite, taraf Devletleri, erken dönem eğitimin planlanmasında iki açıdan başlangıç noktası saymaya davet etmektedir:

- a) Taraf Devletler, çocuk yetiştirme sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için ana babalara gerekli yardımları sağlarken (madde 18.2), ana babaların çocuklarının ilk dönem eğitimindeki rollerini daha iyi kavramalarını sağlayacak önlemleri almalı, çocuk merkezli yetiştirme uygulamalarını özendirilmeli, çocuğun onuruna saygı gösterilmesini sağlamalı, anlayış, öz saygı ve özgüveni geliştirecek fırsatlar sunmalıdırlar,
- b) Taraf Devletler, erken çocuklukla ilgili planlamalarında, her zaman ana babaların rollerini tamamlayıcı programları hedeflemeli, bu programları mümkün olduğu ölçüde ana babalarla birlikte geliştirmeli ve “çocuğun kişiliğini, yeteneklerini ve zihinsel ve fiziksel becerilerini mümkün olan en ileri düzeye çıkarmada” (Madde 29.1.a) ana babalar, profesyoneller ve diğerleri ile işbirliğine yönelmelidirler.

30. Komite, taraf Devletlere, küçük çocukların en geniş anlamıyla eğitim (yukarıdaki 28. paragrafta açıklandığı gibi) almalarını sağlamaları tavsiyesinde bulunur. Bu eğitimde ana babaların, daha geniş anlamda ailenin ve topluluğun temel rolü; devletin, topluluğun veya sivil toplum kuruluşlarının hazırladıkları erken dönem çocuk eğitimi programlarının katkısı kabul edilmelidir. Araştırmalardan elde edilen kanıtlar, kaliteli eğitim programlarının, çocukların ilkokula başarılı bir geçiş yapmaları, eğitimdeki başarıları ve uzun dönemli sosyalleşmeleri açısından olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Halen birçok ülkede ve bölgede çocuklara en erken dört yaşından başlamak üzere kapsamlı erken dönem eğitimi sağlanmakta, kimi ülkelerde ise bu eğitim aynı zamanda dışarıda çalışan ana babaların çocuklarına yönelik bakımı da kapsamaktadır. ‘Bakım’ ve ‘eğitim’ hizmetleri arasındaki geleneksel ayrımın her zaman çocukların yararına olmayabileceği gözetilerek, hizmetlerin entegre niteliğine vurgu amacıyla kimi durumlarda “Eğit-bakım” kavramı tercih edilmektedir ve bütün bunlar erken çocukluğa yönelik eşgüdümlü, bütüncül ve çok sektörlü yaklaşımlara duyulan gereksinimi pekiştirmektedir.

31. **Topluluk temelli programlar.** Komite, taraf Devletlerin, ana babaların (ve diğer bakıcıların) güçlendirilmelerinin ve eğitimlerinin başlıca özellikler olarak öne çıktığı, eve veya topluluğa dayalı

erken dönem çocuk gelişimi programlarını desteklemelerini tavsiye eder. Taraf Devletlerin, kaliteli, yeterli kaynaklarla desteklenmiş hizmetlerin sunulması için gerekli yasal çerçevenin hazırlanmasında; ilgili standartların özel grupların ve kişilerin gereksinimlerine göre uyarlanmasını sağlamada ve bebeklikten okul dönemine kadar olan sürede belirli yaş gruplarının gelişme önceliklerinin gözetilmesinde oynayacak rolleri vardır. Kaliteli, gelişim özellikleri açısından uygun, kültürel açıdan da terslik içermeyen programların, erken dönem çocuk bakımı ve eğitimine standart bir yaklaşım dayatmaksızın, yerel topluluklarla birlikte geliştirilmesi gerekmektedir. Komite'nin bir başka tavsiyesi de şu yöndedir: Taraf Devletler, erken dönem programlara daha fazla önem vermeli ve bu alanda hakları temel alan yaklaşımları desteklemelidir. Bu yaklaşımlar arasında, çocukların kendine güvenmelerini, iletişim becerilerini geliştirmelerini ve öğrenmeye istek duymalarını sağlamak üzere, ilkokula geçiş döneminde süreklilik ve ilerleme sağlayacak girişimler de yer almaktadır. Bu tür programların planlanmasına çocukların da aktif biçimde katılmalarının sağlanması yerinde olacaktır.

32. Hizmet sunucusu olarak özel sektör. Komite, 2002 yılındaki Genel Tartışma Günleri'nde "Hizmet sunucusu olarak özel sektör ve çocuk haklarının yaşama geçirilmesindeki rolü" başlığa altında benimsediği tavsiyelere atıfla (bakınız CRC/C/121, paragraflar 630-653), taraf Devletlerin, program uygulanmasında bir kanal olarak hükümet dışı sektörün faaliyetlerini desteklemelerini tavsiye eder. Komite, devlet dışı bütün hizmet sunucularını (kar amacı güdenler ve gütmeyenler dahil) Sözleşme'nin ilkelerine ve hükümlerine saygı göstermeye davet eden ve bu bağlamda taraf Devletlere bu Sözleşme'nin uygulanmasını sağlamadaki temel yükümlülüklerini hatırlatır. Erken dönem çocuklukla ilgili profesyonellere –gerek kamusal gerekse özel- mesleklerinde yeterli hazırlık, sürekli eğitim ve yeterli ücret imkanları sağlanmalıdır. Bu bağlamda taraf Devletler, erken çocukluk dönemine ilişkin hizmetlerin sağlanmasından sorumludurlar. Sivil toplumun rolü ise, Devletin rolünü üstlenmek değil, bu rolü tamamlamaktır. İlgili hizmetlerin ağırlıklı olarak devlet dışı kesim tarafından verildiği durumlarda Komite taraf Devletlere, çocukların haklarının korunması ve yüksek yararlarının gözetilmesi açısından hizmet sunumunu denetleme ve hizmetlerin kalitesini düzene bağlama yükümlülüğünün gene kendi üzerlerinde olduğunu hatırlatır.

33. Erken çocukluk döneminde insan hakları eğitimi. Komite, 29. madde ile Genel Yorum No. 1 (2001) ışığında, taraf Devletlere ayrıca erken dönem çocuk eğitiminde insan hakları konusuna da yer verilmesini tavsiye etmektedir. Bu eğitim çocuklar açısından katılımcı ve güçlendirici nitelik taşımalı; onlara haklarını ve sorumluluklarını kendi ilgi alanlarına, duyarlılıklarına ve gelişen yeteneklerine uygun biçimde yerine getirme açısından pratik fırsatlar tanıyan içerikte olmalıdır. Küçük çocukların insan hakları eğitimi, küçük çocukların evlerinde, bakım merkezlerinde, erken dönem eğitim programlarında ve diğer topluluk ortamlarında karşılaşılabilecekleri gündelik konulara odaklanmalıdır.

34. Dinlenme, boş zaman ve oyun hakkı. Komite, taraf Devletlerin ve diğerlerinin Sözleşme'nin 31. maddesinin uygulanmasına yeterince dikkat göstermediklerini kaydetmektedir. Bilindiği gibi bu madde "çocuğun dinlenme ve boş zaman, yaşına uygun oyun ve eğlence etkinliklerine, kültürel yaşama ve sanatlara serbestçe katılma hakkını" güvence altına almaktadır. Oyun, erken çocukluk döneminin en ayırt edici özelliklerinden biridir. Oyun yoluyla çocuklar ister yalnız başlarına ister başkalarıyla birlikte, var olan yeteneklerinden hem yararlanmakta hem de bu yeteneklerini ileriye taşımaktadırlar. Yaratıcı oyunların ve yeni şeyler öğreten deneylerin değeri erken dönem çocuk eğitiminde geniş biçimde kabul görmektedir. Ne var ki, dinlenme, boş zaman ve oyun hakkının yaşama geçirilmesi, birçok durumda, çocukların bir araya gelip oynayacakları ve yeni şeyler keşfedecekleri çocuk merkezli, güvenli, destekleyici, uyarıcı ve stresten arınmış ortamların bulunmayışı yüzünden engellenmektedir. Çocukların oyun oynayacak yerlere sahip olma hakkı, birçok kentsel ortamda özellikle risk altındadır. Buralarda yerleşim yerlerinin, ticaret

merkezlerinin ve ulaşım sistemlerinin tasarımı yoğunluk, gürültü, kirlilik ve çeşitli tehlikelerle bir araya gelerek küçük çocuklar açısından sakıncalı ortamlar oluşturmaktadır. Çocukların oyun haklarını engelleyen bir başka etmen de ev işlerinin yoğunluğu (özellikle kız çocuklar açısından) ve rekabete dayalı okul sistemleridir. Dolayısıyla Komite, taraf Devletlere, bunu yoksullukla mücadele stratejilerinin bir parçası olarak da düşünüp, hükümet dışı kuruluşlara ve özel kesimden aktörlere, küçük çocukları bu haklarından yoksun bırakan etmenleri belirleyip ortadan kaldırmaları çağrısında bulunmaktadır. Kentlerde, boş zaman etkinlikleri için ayrılan mekanlar ve oyun alanları/tesisleri planlanırken, gerekli istişarelerde bulunularak, çocukların görüşlerini ifade etme hakları da dikkate alınmalıdır (madde 12). Taraf Devletler, bütün bunları dikkate alarak, dinlenme, boş zaman ve oyun hakkının yaşama geçirilmesi konusuna daha fazla önem vermeli ve bunun için gerekli kaynakları (insan gücü ve mali) harekete geçirmelidirler.

35. Modern iletişim teknolojileri ve erken çocukluk. Madde 17, gerek geleneksel basılı medyanın gerekse modern enformasyon teknolojisine dayalı kitle iletişim araçlarının çocuk haklarının yaşama geçirilmesine yapabileceği olumlu katkıları göz önüne almaktadır. Erken çocukluk yayıncılar ve medya yapımcıları için özel bir alandır ve bu alanda çalışanlar, çocukların kapasitelerine ve ilgi alanlarına uygun, çocukların esenlikleri açısından eğitici ve yararlı, çocukların koşullarındaki, kültürlerindeki ve dillerindeki farklılıkları dikkate alan materyaller hazırlayıp yaygınlaştırmalıdır. Burada özel dikkat gösterilmesi gereken husus, azınlık gruplarının gereksinimleridir ve bu grupların tanınma ve toplumsal kapsanma açısından medyaya erişimlerine önem verilmelidir. Madde 17(e) ayrıca taraf Devletlerin çocuklar açısından uygunsuz ve zararlı materyallere karşı çocukların korunması görevine işaret etmektedir. İnternet temelli medya dahil modern teknolojilerin hızla yaygınlaşması ve bunlara erişimin kolaylaşması çocuk açısından özel bir duyarlılık beslenmesini gerektirmektedir. Uygunsuz ve saldırgan materyaller söz konusu olduğunda küçük çocuklar özellikle risk altındadırlar. Dolayısıyla taraf Devletler medya yapımlarını ve bunların sunumunu çocukları koruyacak, aynı zamanda ana babaların/bakıcıların bu alanlardaki çocuk yetiştirme sorumluluklarına destek olacak biçimde düzene bağlamalıdır (madde 18).

VI. ÖZEL KORUNMAYA GEREKSİNİMİ OLAN KÜÇÜK ÇOCUKLAR

36. Küçük çocukların risklere açıklığı. Komite, bu Genel Yorum'unun bütününde, çok sayıda küçük çocuğun haklarının ihlal edildiği güç koşullar altında yaşadığına işaret etmiştir. Ana babalar ve diğer bakıcılarla istikrarlı temele oturmayan ve güvenilmez ilişkiler, aşırı yoksulluk ve yoksunluk içinde büyümek, çatışma ve şiddet ortamlarıyla kuşatılmak, mülteci olarak evlerini terk etmek ve diğer olumsuzluklar küçük çocukları özellikle etkilemektedir. Küçük çocuklar, bu tür olumsuzlukları daha az algılayabilirler ve bütün bunların fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı daha az direnebilirler. Ana babalarının veya diğer bakıcılarının, hastalık, ölüm, ailelerin veya toplulukların çözülmesi gibi nedenlerden dolayı gerekli korumayı sağlayamadıkları durumlarda çocuklar özellikle risk altındadırlar. Koşullar ne denli zorlu olursa olsun, küçük çocuklara özel bir özen gösterilmesi gerekir. Çünkü küçük çocuklar, hızla değişim geçirdikleri bir dönemdedir; hastalık, travma, düzensiz veya bozulmuş gelişim süreci onları daha fazla etkiler; güçlüklerden kaçma veya bunlara karşı direnme güçleri azdır; kendilerine koruma sağlanması ve yüksek yararlarının gözetilmesi açısından başkalarına bağımlı durumdadırlar. Komite, aşağıdaki paragraflarda, taraf Devletlerin dikkatlerini, Sözleşme'de söz edilen ve erken dönemde hakların yaşama geçirilmesi üzerinde doğrudan etkili olan belli başlı güç durumlara dikkat çekmektedir. Kuşkusuz buradaki liste tam değildir ve çocuklar çeşitli tehlikelerle bir anda karşılaşabilirler. Genel bir strateji olarak taraf Devletlerin hedefi, her durumda, her çocuğa, haklarını yaşama geçirme açısından yeterli korumayı sağlamak olmalıdır:

- a) ***İstismar ve ihmal (madde 19)***: Küçük çocuklar, fiziksel ve ruhsal şiddet dahil olmak üzere ihmal, kötü muamele ve istismara sıklıkla maruz kalmaktadırlar. İstismar genellikle aile içinde ortaya çıkmaktadır ve çocuklar açısından özellikle yıkıcı sonuçlar verebilmektedir. Küçük çocuklar, böyle durumlardan pek az kaçınabilmekte veya direnç gösterebilmekte, neler olup bittiğini pek az anlayabilmekte ve başkalarının yardımlarına da pek az başvurabilmektedirler. İhmal ve istismarın yol açtığı travmanın, beynin olgunlaşma sürecindeki meydana getirdiği tespit edilebilir etkiler dahil küçük çocukların gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını gösteren açık kanıtlar vardır. Erken çocuklukta istismarın ve ihmalin yaygın bir olgu olduğunu ve bunun uzun dönemli etkilerini göz önünde bulundurarak, taraf Devletlerin, risk altındaki küçük çocukları korumak, istismar mağdurlarına koruma sağlamak, travmayı atlatmalarına yardımcı olmak, bu arada uğradıkları ihlaller yüzünden bu çocukların damgalanmalarını önlemek üzere uygun bütün önlemleri almaları gerekmektedir.
- b) ***Aileleri olmayan çocuklar (maddeler 20 ve 21)***: Küçük çocukların gelişme hakları, öksüz/yetim kaldıklarında, aileleri tarafından terk edildiklerinde veya ana babalarının bakımından başka biçimlerde yoksun kaldıklarında veya ilişkilerinde uzun süreli bozulmalar meydana geldiğinde (örneğin doğal felaketler veya diğer acil durumlarda, HIV/AIDS gibi salgınlarda, ana/babanın hapse düştüğü durumlarda, ülke içi silahlı çatışmalarda, savaşlarda veya zorunlu göçlerde) ciddi bir risk altına girmektedir. Bütün bu olumsuzluklar, kişisel dirençlerine, yaşlarına, içinde buldukları koşullara, başka desteklerin ve alternatif bakım imkanlarının varlığına göre çocukları farklı düzeylerde etkilemektedir. Yapılan araştırmalara göre, kalitesi yetersiz kurumsal bakımın çocuklarda sağlıklı bir fiziksel ve psikolojik gelişim sağlaması olasılığı düşüktür; tersine, böyle bir bakım özellikle üç yaşından küçük çocuklarda uzun dönemde toplumsal uyum sağlama açısından ciddi sorunlar yaratabilmektedir. Aynı durum, 5 yaşından küçük olanlar için de geçerlidir. Alternatif bakım gerekli olduğu sürece, küçük çocukların erken yaşlarda ailelerin yanına verilmeleri veya aile benzeri ortamlara yerleştirilmeleri daha olumlu sonuçlar vermektedir. Taraf Devletler, güven, süreklilik, bakım ve şefkat temelindeki, küçük çocuklara güven ve saygı temelinde uzun süreli bağlanma fırsatları tanıyacak alternatif bakım biçimlerine yatırım yapmalı ve bunları desteklemelidir. Bunların arasında bakıcı aile yanına yerleştirme, evlat edinme ve geniş aile üyelerine bu alanda sağlanacak destek yer almaktadır. Evlat edinmenin öngörüldüğü durumlarda, çocuğun yüksek yararı salt “birinci derecede” (madde 3) değil “en başta” (madde 21) gözetilecek husus olmalı, ancak bu sırada Sözleşme’nin başka bölümlerinde belirtilen ve bu Genel Yorum’da da anımsatılan çocuk hakları ve Devletlerin yükümlülükleri sistematik biçimde göz önünde bulundurulmalı ve bunlara saygı gösterilmelidir.
- c) ***Mülteciler (madde 22)***: Mülteci konumundaki çocuklar, köklerini yitirme, gündelik çevrelerinde ve ilişkilerinde aşına oldukları şeylerden kopma riskleri en fazla olan çocuklardır. Bu konumdaki çocuklarla ana babaları bakım, sağlık, eğitim ve diğer hizmetler arasından eşit imkanlara sahip olmalıdırlar. Özellikle risk altında olanlar yanlarında kimsesi bulunmayan veya ana babalarından ayrılmış çocuklardır. Komite, “Kendi menşe ülkeleri dışındaki refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için yapılması gerekenler” başlıklı 6. Genel Yorum’unda (2005) bu konumdaki çocukların bakımı ve korunmaları ile ilgili ayrıntılı kılavuzlar sunmaktadır (CRC/GC/2005/6).
- d) ***Özürlü çocuklar (madde 23)***: Erken çocukluk, özürlülük durumlarının ve bunların çocuğun gelişimi ve esenliği üzerindeki etkilerinin genellikle belirlendiği dönemdir. Küçük çocuklar, hiçbir zaman, salt özürlülük durumlarından dolayı kurumlara yerleştirilmemelidirler. Öncelikle yapılması gereken, bu çocuklara eğitime ve topluluk yaşamına eksiksiz biçimde katılma imkanları tanınmasıdır. Haklarını yaşama geçirmelerine

mani olan engellerin ortadan kaldırılması da buna dahildir. Özürlü küçük çocuklar, ana babalarına (veya kendilerine bakan diğer kişilere) sağlanacak destek dahil, özel uzmanlık yardımları alma hakkına sahiptirler. Özürlü çocukların bakımında kendilerine her zaman saygılı olunmalı ve kendilerine güven duymalarını sağlayacak biçimde davranılmalıdır (Ayrıca bakınız, Komite'nin "Özürlü çocukların hakları" başlıklı 1997 yılı Genel Tartışma Günleri'nde benimsenen tavsiyeler, CRC/C/66);

- e) **Zararlı çalışma (madde 32):** Kimi ülkelerde ve bölgelerde çocuklar küçük yaşlarda çalışma yaşamına dahil edilmekte, bu arada potansiyel olarak tehlikeli, sömürücü ve sağlıkları, eğitimleri ve gelecekleri açısından zararlı işlere yönettirmektedirler. Örneğin küçük çocuklar başka evlere çalışmaya gönderilmekte, tarım işlerinde kullanılmakta veya tehlikeli işleri olan ana babalarına veya kardeşlerine yardım etmek üzere çalıştırılmaktadır. Küçük bebekler bile, dilencilikte kullanılarak veya bu amaçla başkalarına kiralanarak sömürülebilmektedir. Küçük çocukların eğlence sektöründe, televizyonda, filmlerde, reklamcılıkta veya modern medyanın diğer alanlarında sömürüye maruz bırakılmaları da bir endişe kaynağıdır. Bu arada, taraf Devletlerin, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği ile ilgili 1999 tarih ve 182 sayılı ILO Sözleşmesi çerçevesinde belirlenen tehlikeli ve zararlı çocuk çalıştırma uygulamaları bağlamında özel sorumlulukları bulunmaktadır.
- f) **Madde bağımlılığı (madde 23):** Küçük çocuklarda madde bağımlılığı nadiren görülen bir durum olmakla birlikte, çocukların annelerinin alkol veya uyuşturucu bağımlısı oldukları durumlarda uzman bakımına gerek olabilir ve aile üyelerinin bağımlı oldukları ve çocukların da bu yöne meyletmeleri olasılığı bulunan durumlarda da özel koruma gerekebilir. Ayrıca, alkol veya uyuşturucu bağımlılığının ailenin yaşam standartlarında ve çocuğa bakma kalitesinde yarattığı olumsuzluklar da çocuğu etkileyebilir ve çocukların da bu tür bağımlılıklar geliştirme olasılıkları gündeme gelebilir.
- g) **Cinsel istismar ve sömürü (madde 34):** Küçük çocuklar, özellikle kızlar, ailelerinin içinde olsun dışında olsun daha çok küçük yaşlarda cinsel istismar ve sömürüye maruz kalabilmektedirler. Örneğin, başka evlerde çalışan kız çocukların durumunda olduğu gibi bu çocuklar özellikle risk altındadırlar. Bu arada, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolü'nde (2002) de ele alındığı gibi, küçük çocuklar ayrıca pornografi girişimlerinin mağduru da olabilmektedirler.
- h) **Çocuk satışı, kaçakçılığı ve fuhuşu (madde 35):** Komite, terk edilmiş ve ayrılmış çocukların çeşitli amaçlarla kaçırılıp satıldıklarına ilişkin kanıtlar karşısındaki kaygılarını sıklıkla dile getirmiştir. En küçük yaştaki çocuklar söz konusu olduğunda bu tür fiillerin nedenleri arasında, özellikle (ama tek başına değil) yabancı kişilere evlatlık verilme yer almaktadır. Çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol'e (2002) ek olarak, Çocukların Korunması ve Ülkeler Arası evlat edinme İşlemlerinde İşbirliği ile ilgili 1993 Lahey Sözleşmesi de bu alandaki istismarın önlenmesine yönelik bir çerçeve ve mekanizma sunmaktadır ve bu gerçeği gözetken Komite de bütün Taraf Devletlerin bu Sözleşme'yi kabul etmeleri ve onaylamalarına yönelik ısrarını sık sık dile getirmiştir. Uluslararası işbirliğinin yanı sıra, bütün çocukların nüfus kayıtlarının yaptırılması da bu tür ihlallerin önlenmesinde etkili olabilir.
- i) **Sapkın davranışlar ve suç işleme (madde 40):** Küçük çocuklar (bu Genel Yorum'da yer alan 4. paragrafa göre 8 yaşından küçükler) , hangi durum ve koşulda olursa olsun, ceza ehliyeti için belirlenen yaş kapsamında görülmemelidir. Yanlış davranışları olan veya yasaları ihlal eden küçük çocuklara sempati, anlayış ve yardımseverlikle yaklaşılmalı; onların kendini kontrol etme, çevreleri ile empati oluşturma ve uyuşmazlıkları çözme kapasitelerinin geliştirilmesine çalışılmalıdır. Taraf Devletler, ana babalara/bakıcılara, üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelerinde yeterli desteği sağlamalı (madde 18) ve küçük çocuklar kaliteli erken çocukluk eğitim ve bakım hizmetlerine ve (gerektiğinde) özel rehberlik ve terapi imkanlarına ulaşabilmelidirler.

37. Komite, bu koşullardan her birinde ve diğer her tür sömürü biçiminin varlığı halinde (madde 36) taraf Devletlerin, çocukların durumlarına ilişkin duyarlılıkları, bütün yasal düzenlemelere, politikalara ve müdahalelere işselleştirmeye ve böylece çocukların fiziksel ve psikolojik iyileşmeleri ile toplumlarıyla yeniden bütünleşmelerini çocuğun onuruna saygılı bir ortamda sağlamaya davet eder (madde 39).

VII. ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ İÇİN KAPASİTE GELİşTİRME

38. **Erken çocukluk için kaynak tahsisi.** Küçük çocukların haklarının yaşamlarının bu kritik evresinde tam olarak yaşama geçirilmesi açısından (ve bu dönemdeki deneyimlerin kalıcı etkileri olabileceği de gözetilerek) taraf Devletler, erken çocukluk dönemine ilişkin olarak, hakları temel alan, kapsamlı, stratejik ve zamana bağlı planlar hazırlamalıdır. Bu, erken çocukluk dönemi hizmetlerine ve programlarına ayrılan insani ve finansal kaynakların arttırılmasını gerektirir. (madde 4). Komite, çocuk haklarını bu erken dönemde yaşama geçiren taraf Devletlerin, mevcut altyapı, politikalar, hizmetler, ilgili mesleki eğitim ve kullanılabilir kaynaklar açısından farklı farklı noktalardan yola çıktıklarını kabul etmektedir. Komite, ayrıca, taraf Devletlerin, hakların çocukluk dönemi boyunca yaşama geçirilmesinde birbirine rakip önceliklerle karşılaşabileceklerini de taktir etmektedir. Örneğin, sağlık hizmetlerinin ve temel eğitimin bütün kesimlere henüz ulaştırılmadığı durumlarda bu söylenen geçerlidir. Ancak gene de, bu Genel Yorum'da birçok kere dile getirilen gerekçelerden hareketle, özel olarak erken dönem hizmetlerine, altyapısına ve kaynaklarına yeterince kamusal yatırım yapılması gerekmektedir. Taraf Devletler bu bağlamda hükümet, kamu hizmetleri, hükümet dışı kuruluşlar, özel sektör ve aileler arasında güçlü ve eşitlik temelinde ortaklıklar oluşturarak küçük çocukların haklarını destekleyecek kapsamlı hizmetlerin finansmanını sağlayacak yollar bulmalıdırlar. Son olarak Komite, hizmetlerin merkezizetilikten uzak bir yapıya kavuşturulduğu durumlarda, bu durumun küçük çocukların zararına sonuçlar vermemesinin sağlanması gerektiğini vurgular.

39. **Veri toplama ve veri yönetimi.** Komite, kaydedilen ilerlemelerin belirlenmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi ve politikaların yarattığı etkilerin saptanması bakımından, erken dönem çocukluğun bütün yönleriyle ilgili kapsamlı ve güncel nicel ve nitel bilgiler toplanmasının önemi bir kez daha yineler. Komite, Sözleşme kapsamında yer alan birçok konu açısından, birçok taraf Devletin erken dönem çocuklukla ilgili yeterli ulusal veri toplama sistemlerinden yoksun olduğunu bilmektedir. Özellikle daha yaşamlarının başında olan çocuklara ilişkin özel ve ayrıştırılmış bilgiler hemen bulunamamaktadır. Komite, bütün taraf Devletlere, Sözleşme'ye uygun; cinsiyet, yaş, aile yapısı, kentsel ve kırsal yerleşim ve uygun diğer kategorilere göre ayrıştırılmış veri toplama ve gösterge geliştirme sistemleri oluşturmaları çağrısında bulunur. Bu sistemler, erken çocukluk dönemine ve g durumdaki gruplara özel ağırlık vererek 18 yaşına kadar olan bütün çocukları kapsamalıdır.

40. **Erken dönem çocukluk araştırmaları için kapasite geliştirme.** Komite, bu Genel Yorum'unda daha önce, çocukların sağlığı, büyümeleri; bilişsel, sosyal ve kültürel gelişimleri, gerek negatif gerekse pozitif etmenlerin çocukların esenliği üzerindeki etkileri ve erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim programlarının potansiyel sonuçları konusunda yaygın araştırmalar yapıldığını belirtmişti. Bu arada, erken çocukluk dönemine ilişkin olarak insan hakları perspektifinden yapılan araştırmalar da artmaktadır. Bu araştırmalarda, çocukların katılım haklarına nasıl saygı gösterilebileceği, bu arada örneğin çocukların araştırma süreçlerine katılımlarının bunun bir yolu olarak değerlendirilmesi gibi konulara daha fazla yer verilmektedir. Erken ocukluk dönemine ilişkin kuram ve somut kanıtlar, ilgili politikaların ve uygulamaların belirlenmesi, gerçekleştirilen girişimlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi ve küçük çocukların esenliğinden sorumlu kesimlerin eğitilmeleri açısından pek çok Şey vaat etmektedir. Ancak, Komite bütün bunlara karşın, bu alandaki mevcut araştırmaların sınırlı yanlarına da dikkat çekmek ister. Başka bir deyişle bu araştırmalar, erken dönem çocukluk dönemini sınırlı bağlamlardan ve

bölgelerden hareketle ele almaktadır. Komite, erken döneme ilişkin planlama çalışmalarının bir parçası olarak, taraf Devletlerin, özellikle hakları temel alan bir perspektiften hareketle, erken çocukluk dönemine ilişkin araştırmalar için ülke ölçeğinde ve yerel kapasite geliştirmelerinin yararlı olacağını belirtir.

41. Erken çocukluk döneminde haklara ilişkin eğitim. Erken çocukluk dönemine ilişkin bilgi ve uzmanlık durağan olmayıp zamanla değişmektedir. Bu değişimin temelinde küçük çocukların, ana babaların ve diğer bakıcıların yaşamlarını etkileyen sosyal eğilimler, bakım ve eğitime ilişkin politika ve önceliklerin değişmesi, çocuk bakımı, müfredat ve pedagoji gibi alanlardaki yenilikler ve araştırmalarla yeni kanıtların ortaya çıkması gibi etmenler yatmaktadır. Hakların erken dönemde yaşama geçirilmesi, ailelerindeki, okullarındaki ve topluluklarındaki rollerine ilişkin yeni anlayışlar geliştikçe hem çocuklardan sorumlu olanlar için, hem de çocukların kendileri için birtakım görevler ortaya çıkarmaktadır. Taraf Devletler, çocuklar ve ana babalarının yanı sıra, çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan profesyoneller, bu arada özellikle parlamenterler, yargıçlar, savcılar, avukatlar, infaz görevlileri, kamu çalışanları, çocukların yerleştirildikleri kurumlar ve gözetim merkezlerinde çalışan personel, öğretmenler, sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları ve yerel liderler için sistematik çocuk hakları eğitimine yönelmelidirler. Komite, taraf Devletlere ayrıca genel anlamda kamuoyuna yönelik bilinç ve duyarlılık geliştirme kampanyaları düzenleme çağrısında bulunmaktadır.

42. Uluslararası yardımlar. Komite, bu Genel Yorum'da yer alan kapsamlı hükümleri yerine getirme açısından taraf Devletlerin önündeki kaynak kısıtlılığı sorununu gözeterek, Dünya Bankası, diğer BM kuruluşları ve iki taraflı donörler dahil olmak üzere donör konumundaki kuruluşlara, erken çocukluk gelişim programlarını finansal ve teknik açıdan desteklemeleri tavsiyesinde bulunur. Bu destek, uluslararası yardımlardan yararlanan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı olma açısından başlıca hedeflerden biri olarak görülmelidir. Etkili bir uluslararası işbirliği, aynı zamanda, politika ve program geliştirme ve mesleki eğitim açısından, erken çocukluğa yönelik kapasite geliştirme çabalarını da güçlendirecektir.

43. İleriye bakarken. Komite, bütün taraf Devletlere, hükümetler arası kuruluşlara, HDK'lara, akademik çevrelere, profesyonel gruplara ve tabandaki topluluklara, çocuk haklarıyla ilgili bağımsız kuruluşların oluşturulması için çaba göstermeye devam etmeleri; uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde gerçekleştirilecek diyaloglar dahil olmak üzere erken çocukluk döneminde kalitenin belirleyici önemine ilişkin üst düzey politika diyaloglarına ve araştırmalarına yönelmeleri çağrısında bulunur.

